

بنیاد شیرین عبادی
SHIRINEBADI
FOUNDATION

ماف به زمانیکی ساکار

مافے زن له بنه مالهدا

ریشاندہری مافے زن
له یاساکانے کوماری نیسلامیدا

نوسەر: مہناز پھراکھند

وہرگنیرانے: سَمکۆ خہلیلی

www.ShirinEbadiFoundation.org

<https://T.me/ShirinEbadiOfficial>

info@ShirinEbadiFoundation.org

Scan Me

دامه زراوی شیرین عبادی
SHIRIN EBADI
FOUNDATION

مافے ژن له بنه مالہ دا

پیشاندہری مافے ژن

له یاسا کانے کوماری نیسلامیدا

نوسہر

مہناز پھرا کہند

وہر گنیرات

سمکو خہلیے

۱ ۴ ۰ ۳
2 0 2 4

بنیاد شیرین عبادی

Shirin Ebadi Foundation

مافے ژن
له بنه ماله دا

The Women's Rights

پیدا چووننه وهی دووهه م
به پئے یاسا نوئکان

ناوی کتیب: مافے ژن له بنه ماله دا

ناوی فہرے کتیب: ریشاندہری مافے ژنان
له یاسا کائے کوماری ئیسلامیدا

نووسہر: مہناز پھراکھند

وہرگتیر: سمکو خہ لیلے

بہرپوہ بہری ہونہری: بیدار

بلاوگہ: دہرگای چاپ و بلاوکردنہ وهی ئیلکترؤنی

دامہ زراوهی شیرین عبادی

www.ShirinEbadiFoundation.org

[کہرہتے چاپ: یہ کہم؛ ئیلکترؤنی / ۱۴۰۳]

© مافے له چاپ دانہ وهی بو بلاوگہ پاریزراوه.

© Shirin Ebadi Foundation 2024

فهرست

ئەودە لە م

کتیبه‌دا

دەخویننەو

	خواربینی	۱۱
	دەسگیرانئیتی	۱۱
۱۱	وادەى ھاوسەرگیری، پێوەندی ژن و مێردى	
۱۲	پێوەندی ژن و مێردى له کاتى دەسگیرانئیتیدا	
	شیواندنى دەسگیرانئیتی	۱۲
۱۲	به شیواندنى دەسگیرانئیتی مارهیی چى به سەر دئیت	
	مافی ژن به سەر مارهیی‌وه	۱۴
	دیارییه‌کان پاش تیکچوونی دەسگیرانئیتی	۱۶
۱۷	دیارییه‌کان پاش مهرگی یه‌کئ له دەسگیرانه‌کان	
	شه‌هادەى پزیشکی بۆ دەسگیرانئیتی	۱۷
	ماره‌برین چیه‌؟	۱۸
۲۰	ئیزنى باوک و باپیره بۆ ھاوسەرگیری کچ	
	تەمەنى شووکردنى کچان	۲۱
۲۲	ئیزنى دادگا بۆ ھاوسەرگیری کچى خوار تەمەن ۱۳سالان	
	به شوودانى زۆره‌ملى و دەرهنجامه‌کانى	۲۵
	په‌یمانى ھاوسەرگیری هه‌میشه‌یى و کاتى	۲۶
	مهرجه‌کانى په‌وابوونى ھاوسەرگیری کاتى	۲۸
۲۸	مهرجه‌کانى تۆمارکردنى ھاوسەرگیری کاتى	
	ماره‌یى	۲۹
	جۆره‌کانى ماره‌یى	۳۱
۳۷	مافی ژن له سەر ماره‌یى دواى مهرگی مێرد	
	شیوازه یاساییه‌کانى داواکردنى ماره‌یى	۴۱
	سەرۆکایه‌تیى پیاو له بنه‌ماله‌دا	۴۵

بۆ خویندنه‌وه‌ی

قامک له سەر بابه‌تى

خواروا دابنى

۴۵	مافی چه پس چیه؟
۴۶	خانوی ژبانی هاوبهش
۴۷	تایا ژن دهېن له بهرانهر ته لاقدا ماره بیه که ی ببه خشن؟
۴۷	تۆرانی ژن
۴۹	بژیوی ژن و ریگا کانی داوا کردنی
۵۲	له سر کار بوونی ژن
۵۳	جیازی
۵۳	داشدری مندال
۵۴	سهر پهرشتی
۵۶	کریی هاووننه
۵۷	نه حله
۵۷	مافی ژن له سر مووچه ی میتردی کوچکردووی
۵۸	هاوسه رگیری ژنی مسولمان له گهل پیاوی نامسولمان
۵۹	هاوسه رگیری ژنی ئیرانی له گهل پیاوی بیانی
۵۹	فره ژنی پیاوان
۶۰	چونیه تی هه لوه شانده وه ی په یمانی هاوسه رگیری هه میشه یی
۶۱	دهره نجامه کانی ته لاق
۶۲	مافی ژن له سر ته لاق
۶۴	چونیه تی هه لوه شانده وه ی په یمانی هاوسه رگیری کاتی
۶۵	هه لوه شانده وه ی په یمانی هاوسه رگیری و دهره نجامه کانی
۶۸	میرات
۷۱	بایه خی شایه ت حال بوونی ژن
۷۲	ته مهنی بهر پر سیاره تیی سزایی
۷۴	دیه و تۆله سزا
۷۶	له بار بردنی مندال
۷۸	گوزهر نامه و چوونه دهره وه ی ولات
۸۱	هاوولاتی بوون
۸۷	ماده یاسایه کان

www.gelik.me
 بو خویندنه وه ی
 قامک له سر بابته تی
 خوازراو دابنی

به رای

◆ «مافی ژن له بنه مائه دا» به زمانیکی ساکار باس له و مافانه دهکات که ژنان به گویره یاساکانی کۆماری ئیسلامی له نیو بنه مائه دا هه یانه. هه رچه نده یاساکانی کۆماری ئیسلامی به تایبته له بابته «خیزان» دا هه لاواردنیک زوری تیدایه و زۆربه ی ژنان ناره زایه تیان لی هه یه به لام زانینیان بو هه موو ژنان پیویسته. چونکا له پله ی په کهم دا: زۆر یک له ژنان ته نانه ت له و مافه که مهش که یاسا بو له به رچاو گرتوو ئاگادار نین و ئەم کاره ده بیته هوی ئه وه ی دا کۆکی له و مافه که مانه بکه ن که بو یان دیاری کراوه. دووهه م ئه وه ی که: زانیاری له سه ر ئه و ماده هه لاواردنه یاسایانه ده بیته هوی ئه وه ی که ژنانیکی زیاتر تیکه ل به بزووتنه وه ی «یه کسان» بین و هه و ل بدن بو لا بردنی هه لاواردنه یاسایه کان، که له ئه نجام دا یارمه تیدهر ده بیته بو ره وتی گه شه ی دیمۆکراسی له ئیران دا.

ئهم کتیبه ش وه کوو به ره مه کانی دیکه ی «دامه زراوه ی شیرین عیبادی» وه ک ریزگرتن له زمانی دابکی، جیا له زمانی فارسی وه رگێردراوته سه ر زمانه کانی کوردی و به لووچی و عه ره بی و تورکی و هه ره ها له رینگای ئینته رنیته وه به شیوه ی خۆرایی بلاو ده بیته وه. جیا له مانه به شیوازی فایل ده نگیش ئاماده ده کریت و له سایه ت و یوو تیووب و تۆره کۆمه لابه تیه کانی ریکخراوه دا بلاو ده بیته وه.

شیرین عیبادی

رێبه ندانی ۱۴۰۲

پيشه ڪه

◆◆ لھم ڪتیبھدا سھرھتا لھ روانگھي ياسای بنھرھتیبھوھ مافي ژن و بنھمالھ دھخھینھ بھر باس و پاشان ياسا ئاساییھ کان، بھ تاییھت ياسا مھدھنییھ ڪانی پئوھندیدار بھم بابھتھوھ لئیک دھدھینھوھ. لھ پيشھ ڪي ياسای بنھرھتی ڪۆماری ئیسلاھی ئیراندا هاتووھ ڪھ:

«لھ بنیاتنانی بنھرھتھ ڪۆمھلایھتی ئیسلامییھ ڪاندا...ژنان بھ ھۆی ئھوھي ستمھمئیکي زیاتریان...دھر حق ڪراوھ، داواڪاری مافھ ڪانی ئھوان زیاتر دھبیئت... بنھمالھ...مھ ڪۆی سھرھ ڪی گھشھ و مھنئایھتی مرؤیھ...بھ وھھا پوانئینیک لھ یھ ڪھي بنھمالھ، ژن لھ حالھتی شت و مھک بوون یان ڪھرھستھي ڪار بوون و ڪۆیلھتی دئتھ دھری و ھاوڪات لھ گھل ئھوھي ئھرکي پیروژی دایکایھتی لھ پھروھدھ ڪردنی ڪھسانی پړوادار و پيشھنگي بۆ دھ گھرئتھوھ، شان بھ شانی پیاوانئیش لھ مھیدانھ ڪانی ژياندا چالاکي دھ ڪات...»

لیرھدا دھبینین ڪھ ياسای بنھرھتی لھ لایھ ڪھوھ ژن وھ ڪوو یھ ڪئیک لھ ڪۆلھ ڪھ ڪانی پئیکھئینانی ڪۆمھلگا و یھ ڪي لھ بنھما سھرھ ڪییھ ڪانی بنھمالھ دئینتھ ئھ ژمار و ئھوھندھ ریز و بھھا و گھورھي بۆ ژن دادھنئیت ڪھ نھ تھنیا وھ ڪوو «ھاوشانی پیاو لھ مھیدانی چالاکي ژیان» دا دھیبئیی، بھلڪوو پلھ یھ ڪي سھرتر و بھررتز بۆ ژن لھ بھرچاو دھ گریئت ئھویش «پھروھدھ ڪردنی ڪھسانی پړوادار و پيشھنگ» ھ. لھ لایھ ڪي دیکھوھ لھ زۆر بواردا ياسای تئپھراندووھ و ئھوھندھ گوشار و ھهلاوردنی سھر ژنان لھ ڪۆمھلگا و بنھمالھدا پھرھي ئھستاندووھ ڪھ بھ ڪردھوھ ژنان وھ ڪوو «رھ گھزی دووھم» سھیر دھ ڪرئین.

ئھمھ لھ ڪاتئیکدایھ ڪھ ياسای بنھرھتی بھ پئتي برگھي ۱۴ ی ئھسلی سئھم «دابئینکردنی مافي ھمھلایھنھي خھلک، بھ پیاو و ژنھوھ و

په څه سانی ته منییه تی دادوه ری عادلانه بو هه مووان و یه کسان ی هه مووان له به رانه بریاسادا» و له نه سل ی ۱۲۰ جهخت له سهر یه کسان ی ژن و پیاو ده کاته وه، و له در یژه دا، له نه سل ی ۲۱ ی یاسای بنه ر ه تی دا ده ولت له سهر یه تی نه و بابه تانه ی خواره وه جیبه جی بکات:

۱. بیکه یتانی به ستی نی له بار بو گه شه ی که سایه تی ژن و بووژاننده وه ی مافه مادی و مه عنه و ییه کانی

۲. بانپشتی له دایکان، به تایبهت له کاتی دووگیانی و سهر په رشتی مندال و پشتگیری له مندالانی هه تیو

۳. بیکه یتانی دادگایه کی شیوا بو پاراستنی بنیاتی بنه مانه

۴. دایبیکردنی بیمه ی تایبهت بو بیوه ژنان و ژنانی به سالچوو و پی که سوکار

۵. دانی سهر په رشتی مندال به دایکانی شیوا له نه گه ری نه بوونی سهر په رشتی شه رعیدا

به لأم به هو ی نه وه ی که روانی نی نوو سه رانی یاسای بنه ر ه تی له روانگه یه کی پیاو سالاریه وه سهر چاوه ی گرتو وه، نه یان توانیوه خه سله تی ژن بیزی خو یان له چوارچیوه ی دهسته واژه گه لی وه کوو «گه شه ی که سایه تی ژن و بووژاننده وه ی مافه مادی و مه عنه و ییه کانی» دا حه شار بدن. به م پییه له برگه ی ۵ ی نه م نه سله دا و له در یژه ی باسکردنی نه رکه کانی ده ولت به نیسه ت ژنان، کاتی ده گه نه بابه تی سهر په رشتی مندالان له لایه ن دایکیانه وه، هه ندی مهرجیان بو ی داناوه که خه سله تی ژن ییزیان به روونی دهر ده خات.

تیبینه: هه رچه نده له برگه برگه ی یاسای بنه ر ه تی دا له ههر شوینیک باس له یه کسان ی مافی هه موو کو م ه لگا یان مافی میلله ت هاتبیته ئاراوه، مهرجدار کراوه به رچا وکردنی پیودان یان بنه ماکانی ئیسلام. له برگه ی ۵ ی نه سل ی ۲۱ ی یاسای بنه ر ه تی دا نه گه رچی به روا لته وا دهر ده که وی که نه م برگه به قازانچی دایکان نوو سرا بیت به لأم له ناواخندا سته میکی ئاشکرایه به نیسه ت ژنانی مندال و به بر. نه م برگه یه دانی سهر په رشتی مندال به دایکی، به دوو مهرج، مهرجدار کردووه که یه کتیکیان مهرجینی ناروونی «شیوا» بوونی دایکه و نه وی دیکه یان «نه بوونی سهر په رشتی شه رع ی» منداله. واته نه گه ر که سیک مندال

بیت یان گهوره سائیک که له باری یاساییه وه نه توانیت کاروباری حقوقی و دارایی خۆی بهر یوه ببات، ههم باوکی مابن و ههم باوه گه وره ی به لام به ههر هۆیه ک باوکی کۆچی دوابی بکات، مافی سه ره رشتی نه و مندا له یان نه و که سه به باوه گه وره یه تی نه ک دابکی. نه گهر باوه گه وره ییشی له ژاندا نه مابیت دایک ته نیا کاتیک ده توانی سه ره رشتی مندا له که ی له نه ستۆ بگریت که شیابووونی بۆ ناوه ندی دادوهری سه له میت.

٦. بیکه پینان و دابینکردنی هه لی کار و بارودۆخی یه کسان بۆ هه مووان بۆ وه گیرکه وتنی کاری جۆراوجۆر

له یاسای بنه ره تیدا سه باره ت به بارودۆخی رێبه ری، سه رکۆماری، نه ندا مانی شوورای نیگه هبان، مه جلیسی خو بره گان و... هه یج جیاوازییه ک له نیوان ژن بوون یان پیاووونی بهر بژیره کاندانییه. که وابوو یاسا ئاسایی و وه گه رخوا وه کانی ولاتیش ده بێ به پیتی یاسای بنه ره تی بن و به بێ هه یج جیاوازییه ک له نیوان ژن و پیاودا له بواره کانی دیه و میرات و ماوه ی شه هاده و مافه کانی دیکه په سندن بکرین. به لام وانه کراوه و نه ته نیا زۆریک له یاسا هه لآواردووه کانی پێشو وه ئنه وه شاونه ته وه، به لکوو پێشیان زیاد بووه. ههر وه ها له یاسای سه زایشدا دیارده ی هه لآواردن دژی ژنان په ره ی نه ستاندووه؛ تا نه ورا ده ی که مافی دیار یکردنی جۆری جل و بهرگ پۆشینیش له ژنان سه نرا وه ته وه.

یاسای مه ده نی له ماده ی ١٠٣٤ به م لاره، په ر ژا وه ته سه ره باسی مافی ژن له بنه ماله دا. له بهر نه وه ی بابه تی نه م کتیبه مافه کانی ژن له بنه ماله دایه، ته نیا ده په ر ژیننه سه ره نه م به شه له مافه کانی ژن و نه وه لآواردنانه له بنه ماله دا داوینی ژنانی گرتووه.

مه هه ناز په را که ند

پارێزهری دادگۆسته ری

؟ ئايا به يېي رېساكانى ياساى مه دهنى، ده كرى خواز بېنى له هه مووژنىك بكرىت؟

نا! به يېي ياساى مه دهنى ده بېي خواز بېنى له ژنىك بكرىت كه هېچ به ربه ستيكى بۇ
هاوسه رگيرى نه بېت. بۇ نمونه نه گهر ژنىك ته لاقى وه رگرتيىت و عىددهى به سهر
نه چوويىت، چونكا له م ماويه دا بۇ هاوسه ره پېشووه كهى مافى گه رانه وه هه يه،
نا بې له ماوهى عىدده دا خواز بېنى لى بكرىت.
ههر وه ها نه گهر پياويك له گه ل ژنىك دا هاوسه رگيرى كرى بېت، ناتوانى خواز بېنى
و هاوسه رگيرى له گه ل ژن خوشكه كهى بكات ته نانه ت نه گهر سه نتيش بېت.
(مادهى ۱۰۳۴ قانونى مه دهنى)

؟ ئايا ده سگيران گرتن به واتاى ئازاد بوونى پيوه ندى ژن و ميردايه تيبه؟

نا! ده سگيران بوون ته نيا ماويه كه كه به رهامه ندى ههر دوو لايه ن بۇ ده سپيكي
پيوه ندى نيوان ئه وان دېته ئاراهه. له واقيعدا ده سگيران بوون جوړيک وادهى
ده سگيرانيتى يان په يمان و به ئينه له نيوان دوو لايه ن دا – كه له ئيراندا پيوه ندى
نيوان ژن و پياو ده گريته وه – بۇ هاوسه رگيرى له داهاتوودا.

؟ ئايا وادهى هاوسه رگيرى يان ده سگيرانى ده بېت هوى دروست بوونى پيوه ندى ژن و ميردايه تى؟

نا! ههر وه كوو پېشتر كوتمان وادهى هاوسه رگيرى ته نيا په يمان و به ئينه له نيوان
نه دوو لايه نده بۇ نه وهى له داهاتوودا هاوسه رگيرى بېته ئاراهه.

؟ نه گهر له كاتى ده سگيرانى دا ماره يى ديارى كرا بېت، ئايا به هه لوه شانده وهى ده سگيرانيتى، پياو ده بې ماره يى ژنه كه بدات؟

نا! چونکا مارہی لہ پتوہندی ژن و میړدوہ مانا پھیدا دہکات و لہ پتوہندی ژن و میړدایہ تیدایہ کہ ژن دہبیتہ خاوہنی مارہی. ئە گەر لہ دورانی دہسگیرانیتیدا مارہیہ ک دیاری بکړیت، تہنیا قہولتیکہ کہ پیاو لہ دورانی دہسگیرانیتیدا ئەیدات بہ ژن کہ لہ داہاتوودا و لہ ئە گہری ہاوسہرگیریدا، ئەو مارہیہ بہ ژن دہبرہت.

؟ ئایا پتوہندی ژن و میړدایہ تی لہ کاتی دہسگیرانیتیدا یاسایہ؟

نا! تا ئەو کاتہی ژن و میړد بہ شتوہی شہری لیک مارہ نہ کړین، پتوہندی ژن و میړدی نیوانیان نایاسایہ و سزای بہ دواوہیہ. لہ ہہندی بنہ مالہ دا باوہ کہ بۆ شہری کردنی پتوہندی کور و کچ، بہ شتوہی کاتی لیکیان مارہ دہکەن. لہم حالہ تہ دا ئە گہرچی لہ نیوان ئەو دوو کہ سہ دا پتوہندیہ کی دہسگیرانی پتیک ہاتوہ، بہ لām بہ مارہ کردنیکی شہری و کاتی، بہ شتوہیہ کی یاسای لہ نیوان ئەواندا ہاوسہرگیری کاتی دیتہ ئاراوہ و بہ ژن و میړد دینہ ئە ژمار. بہم شتوہ ہەر جۆرہ پتوہندیہ کی ژن و میړدایہ تی لہ نیوان ئەواندا یاسای و ئازادہ.

؟ ئایا ہەر کام لہ لایہ نہ کانی دہسگیرانیتی دہتوانن دہسگیرانیتیبہ کہ یان بشیوینن و ہاوسہرگیری نہ کەن؟

بہ ئی. بہ ئینی ہاوسہرگیری یان دہسگیرانیتی ہیچ پتوہندیہ کی حقووقی لہ نیوانیاندا پتیک ناہیتی و تہنیا بہ ئینتیکہ لہ نیوان ژن و پیاو دا کہ لہ داہاتوودا پتیکہوہ ہاوسہرگیری بکەن. کہ وابوو ہەر کاتی یہ کیکیان بیہووی دہتوانن لہ بہ ئینہ کہی پاشگہز بیتہوہ و دہسگیرانیتیبہ کہی بشیویتی.

؟ بہ تیکچوونی دہسگیرانیتی، ئەو مارہ بیہی دیاری کراوہ چی بہ سہر دیت؟

دوو حالتی ههیه:

ع) له کاتی دهسگیرانیتیدا به شیوهی کاتی لیک ماره نه کرابن. ئە گەر وا بیت ته نانهت ئە گەر له دورانی دهسگیرانیتیدا رادهی مارهیه کهش دیاری کرابیت، به تیکدانی دهسگیرانیتی له لایه ن پیاوه کهوه و پاشگه زبوونه وهی له هاوسه رگیری، ژنه که هیچ مارهیه کی ناکه ویت. چونکا ته نیا کاتیک ماره پی به ژن ده بریهت که ماره کرابیت.

ب) له کاتی دهسگیرانیتیدا، به شیوهی کاتی ماره کراوه. به لام به هوی ئە وهی که یه کئ له مهرجه کانی ماره برینی کاتی دیا کردنی مارهیه، له کاتی ماره برینی کاتیدا مارهیه کی بو دیاری ده کریت. ئەو مارهیهی له کاتی ماره برینی کاتیدا دیاری ده کریت جودایه لهو مارهیهی که پیاو له سه ریه تی له ماره برینی دايمدا بیدات. ماره پی دیاری کراو له ماره برینی کاتیدا له گه ل خویندنی خوتبهی ماره برینی کاتیدا به ژن ده بریهت به لام تا ئەو کاتهی خوتبهی ماره برینی هه میشه پی نه خوینرت، ژن مافی به سه ر ئەو مارهیه وه نییه که پیاو بو ماره برینی هه میشه پی له ئەستوی گرتوه.

؟
ئایا ده کری بلین پێوه ندی ژن و میردی له دورانی دهسگیرانیتیدا و پاشان شیواندنی دهسگیرانیتی له لایه ن پیاوه وه کاریکی فریوده رانه یه؟

هه ر وا که کوتمان پێوه ندی ژن و میردایه تی له دورانی دهسگیرانیتیدا له باری یاساییه وه قه دهغه یه مه گه ر ئە وهی خوتبهی شه رعی په یمانی کاتی له لایه ن ژن و میردوه ه هاتبیته ئاراهه. له م حاله ته دا پێوه ندی ژن و میردی یاساییه و له چوارچێوه ی په یمانی کاتیدا دیته ئاراهه. سه باره ت به په یمانیک که ئە گه ری ره زامه ندی ژن تیددا شاراهیه، ناکریت ئیدعای فریو بئیته ئاراهه.

به لام ئە گه ر له دورانی دهسگیرانیتیدا به بئ ئە وهی خوتبهی په یمانی کاتی خوینرا بیت له نیوان ژن و پیاو دا پێوه ندی ژن و میردی بیته ئاراهه، ئەم پێوه ندیه له باری یاساییه وه «زینا» دیته ئە ژمار و هه ر دوو لایان ده که و نه ژیر بهر پرسیاره تی سزاییه وه.

ئایا پېوهندی ژن و مېردی له دهورانی دهسگیرانیتیدا، مافی مارهی له ژن دهستینی؟

دووپاتی ده که مه وه، تا ټهو کاته ی خوتبه ی مارهی نه خوینراوه، مارهی نایه ته ټاراوه. جا ټه گهر کچیک له کاتی پېوهندی له گهل دهسگیرانه که ی کچیتی خوی له دهست بدات و ټهم پېوهندی به په زایه تی خوی بیت ههردووکیان تووشی زینا بوون و ههردووکیان سزایان له سهره و ژنه که مارهی ناکه ویت. به لام ټه گهر پېوهندی ژن و مېردی له نیوانیاندا به ناچاری و به زوره ملی له لایه ن پیاوه که وه بیته ټاراوه، پیاوه که نه ټه نیا سزای له سهره ده بیت، ده بی مارهییه که شی بدات. جیا له وه، ټه گهر ژنه که ټه وه بیته ټاراوه که له باری جهسته بی و دهروونیه وه تووشی ټازار بووه، له وانه یه پیاوه که به دیه یان ټهرش مه حکووم بیت.

به لام ټه گهر کچیک له دهورانی دهسگیرانیتیدا کچینی خوی له دهست بدات، دوو حاله تی هه یه:

(ئ) کچه که به م پېوهندی به رازی نه بوو بیت و به زوره ملی و له لایه ن پیاوه که وه هات بیته ټاراوه. ټه گهر ژنه که بتوانیت له دادگادا بابه تی زوره ملی بوونه که ی بسه لمینی، وه کوو «دهسدریژی» یان «زینای زوره ملی» دیته ټه ژمار و پیاوه که جیا له وه ی سه بارت به زینای زوره ملی سزای یاسای بو دهریته وه، ده بی زینای کچینی و مارهییه که شی بدات. ههر وه ها ټه گهر له کاتی پېوهندی به که دا ژنه که تووشی ټازاری جهسته بی و دهروونی بوو بیت. به داخواری ژنه که، به دانی دیه یان ټهرش مه حکووم ده بیت. (ماده ی ۲۳۱ قانونی سزای ئیسلامی، کتیبی حدود)

(ب) پېوهندی به که به په زامه ندی ههر دوو لا پرووی دابیت.

په زامه ندی واته ټه وه ی که ههر دوو لایه ن دلایان پېوه بیت که پیکه وه پېوهندی ژن و مېردی بگرن و به بی هیچ گوشاریکی جهسته بی یان دهروونی ټهم پېوهندی بیته ټاراوه. ههر وه ها ټه و بابه تانه ش ده گریته وه که ژن ئیددعا بکات له لایه ن پیاوه که وه فریو دراوه. بو نمونه ئیددعا ی ټه وه بکات که

پياوه که وادهی ئه وهی پنداوم که ئه م پتوهنديه ده پتته هوی ئه وهی که له داهاتوودا هاوسه رگيري بکهين، ژنه کهی رازی کردوو پتوهندي ژن و مژدييان هه پتت.

له هه ر بارو دوخیکدا، ئه گه ر ژن ره زامه ندى ده بر پتت به پتوه ندى سه رجيتی و کچيتی خوی له ده ست بدات، هه ر دوو که سه که له بواری سزايه وه له روانگه ی به ديها تى تاوانی زينا وه بهر پرسيارن و چونکا ژنه که ره زای له سه ر بووه، پياوه که له سه ری نييه زيانی کچيتی يان ويته ماره یی بدات.

به م پتیه، به لئینی هاوسه رگيري و په يمانی ده سگيرانيتی له نيوان ژن و پياودا نابيتته هوی پتوه ندى يان ژيانی هاوسه ری؛ ته نانه ت ئه گه ر ماره ييش دياری کرابيتت و هه مووی يان به شيکیشی به ژنه که درابيتت. چونکا دانی ماره ييه کی دياریکراو يان به لئینی ده سگيرانيتی به ب خويندنی خوتبه ی ماره برين هيج پتوه ندييه کی هاوسه رگيري پتک ناهيتی و هه ر کام له ژن يان پياو ده توانن ئه م به لئینه تیک بدن و به لئینی (ده سگيرانيتی) و برياری ماره برين ئه وان ناچار به ئه نجامدانی ناکات. که وابوو ده سگيرانيتی ته نيا برياریکه بو په يمانی هاوسه رگيري به که هه ر ساتی ئه کرئ تیک بچيتت و هه ر کام له لايه نه کان له هه ر کاتیکا ده توانن له و برياره خو ببويژن و لايه نی به رانه بهری ناتوانی ناچارى بکات هاوسه رگيري له گه ل بکات يان داواى قه ره بوو کردنه وه ی لئ بکات له بهر ئه وهی ده سگيرانيه که ی شيواندوو.

(ماده ی ۱۰۳۵ ی ياسای مه ده نی)

زور جار ده بينر پتت کچ و کوریک بوونه ته ده سگيران و به لئينيان به يه کتر داوه هاوسه رگيري بکه ن و له م پتوه ندييه دا تووشی هه ندى خه ساريش هاتوون، به لام له ده ورائی ده سگيرانيتيدا هه ستيان کردوو ناتوانن پتکه وه ژيانتيکی هاوبه ش و سه رکه و توويان هه پتت و بريار ده دن لیک جودا ببنه وه. لايه نی به رانه بهر يان بنه ماله که ی ئيدعا ده که ن که بو شیرینی خوران تپچوو به کی زور که وتوته سه ر شانيان و ده بی لايه نی بشيوني ده سگيرانيتيه که قه ره بووی تپچوو هه کان بکاته وه. هه رچه نده وه ها ئيدعا به ک له بواری ياسايه وه ده سه به رييه کی نييه به لام پرسيارى دواتر دپته ئاراهه.

ئايلايه نه كان ده توانن ئه و ديار ياننه كى كه له دهورانى دهز گيرائيتيدا به يه كترينيان داوه، داواي بكه نه وه؟

بابه تي ديارى جياوازه له و تيجووانه ي بۆ رپوره سمى ده سگيرانتي خه رج ده كرين، ههر كام له لايه نه كان بۆيان ههيه ته گهر ديار ييه كيان به يه كترى داوه داواي بكه نه وه. به لام شيواز و چۆنيه تي دانه وه يان ده بي به پتي هه لومه رج و چۆنيه تي ديار ييه كان بيت.

ده كريت هه ندى له ديار ييه كان راسته وخۆ بدرينه وه به كه سه كه، هه ندى ديارى بۆ ئه وه نابن بگه رينه وه به لام ده كرى نرخه كه يان بگه رينه وه و هه ندى له ديار ييه كانيش ههر بۆ باس كردن نابن واته بۆ ئه وه نابن بیده نه وه.

ئه گهر ديار ييه ك داوا بكرينه وه و ئه وه ديار ييه له جيدا هه بيت ده بي پتي بدرينه وه. ئه گهر ديار ييه كه جوړيك بيت كه پاش كه لك وه رگرتن لي، ئيتر بووني ناميئي، له م جوړه بابه تانه دا وه رگرتنه وه يه ك له ئارادا نيه. وه كوو: گوول و شيريني. به لام ئه گهر ديار ييه كان به جوړيكن كه به كه لك لئوه رگرتنيان ته واو نابن به لام له كاتي داوا كردنه وه باندا له به رده ستدا نه بن، ده بي به جيگاي ديار ييه كه، پاره ي شته كه به لايه ني به رانه بر بدرينه وه.

نموونه بۆ نمونه ئه گهر بياويك له دهورانى ده سگيرانتييدا، هه ئقه يه كي ته لا و ده ستيك ليباس و چه پكه گوئيكي گه وره و به سته يه ك شيريني به ديارى بر دبیت بۆ ده سگيرانه كه ي و پاش ماوه يه ك ده سگيرانتييه كه يان تيك بچيت و كوره كه يان بنه مانه كه ي بيانه وي ئه و ديار ييانه ي داويانه وه ري بگه نه وه، كچه كه يان بنه مانه ي ده بي عه لقه كه وه كوو خو ي راده ستى كوره كه بكه نه وه و سه به رت به ليباسه كانيش، ئه گهر وه كوو خو ي ماوه و ده ستى لي نه دراوه ئه وه يش ههر وه كوو خو ي راده ست ده كه نه وه. به لام ئه گهر ليباسه كاني له به ر كر دبیت و كوون بووبیت ده بي نرخه كه ي حيساب بكن و باره كه ي بده نه وه به كوره كه.

له وانه يه كچه كه هه لقه ي ده سگيرانتييه كه ي ون كر دبیت، له م حاله ته دا يان ده بي هه لقه يه ك ههر له وه ي پيشو بكرن و بیده نه وه به كوره كه يان بنه مانه كه ي، يان

ئەوھى كە بە رەزامەندى ھەر دوو لا نرختىكى لە سەر دابنىن و پوولەكەى بدەن بە كورەكە يان بنەمالەكەى.

سەبارەت بە گول و شىرىنى، چونكا ئەم جۆرە دىارىيانە تەنيا بۇ جارىك كەلكى لى وەردە گىردىت و پاشان ئىتر نامىن، يان بە تىپەربوونى كات دەژاكىن و ئىتر كەلكىيان نامىنى، كچەكە يان بنەمالەكەى ناچار نىن بەوھى كە گول و شىرىنىيەكە يان نرخەكەى بدەنەو بە كورەكە يان بنەمالەكەى.

ھەر وھە ئەو دىارىيانەى كە كچەكە لە دەورانى دەسگىرانىتىدا پىشكەشى كورەكەى دەكات ھەر بەو دەستوورە دەپى بدرىتەو بە كچەكە.

؟ ئەگەر دەسگىرانەكان يەكيان كۆچى دوايى بىكات، دىارىيەكان چۇن دەدرىنەو بە لايەنى بەرانبەر؟

ئەگەر پىئوھندى دەسگىرانىتى بە ھۆى مەرگى يەكىك لە دەسگىرانەكانەو تىك بچىت، ھەموو ئەو دىارىيانەى وەكوو ھەلقەى دەسگىرانىتى و لىبىاس و ھەر شىتىكى دىكەكە وەكوو دىارى بىشكەش كراو و ماونەتەو، يىتى دەدرىتەو. بەلام سەبارەت بەو دىارىيانەى كە بە ھەر ھۆكارىكەو كەلكىيان لى وەرگىراو يان ون بووگن، يان نەماون و ئىمكانى ئەو نىيەخودى شتەكەيان پى بدرىتەو پىئويست ناكات لە جىياتى ئەو شتانە پووليان پى بدرىت. خالى گرىنگ سەبارەت بە مەرگى يەكىك لە دەسگىرانەكان ئەوھىكە پىئويست بەو ناكات تىچووى دىارىيەكە بدرىت تەنانەت ئەگەر ھۆكارى تىچوونى دىارىيەكە وەرگى دىارىيەكە بىت.

؟ ئايا بۇ دەسگىرانىتى، شەھادەى پزىشكى پىئويستە؟

بۇكاتى خوئىندى خوتبەى نىكاح «شەھادەى سەلامەت» بۇ ھەر دوو لا پىئويستە و بە نامەى نووسىنگەى تۆمارى ھاوسەرگىرى بۇ يەكى لە نازمايشگاكان ئەم شەھادە وەردەگرن. بۇ دەورانى دەسگىرانىتى شەھادەى سەلامەت پىئويست ناكات بەلام

ھەر كام له لايەنە كان دەتوانن داوا لەوی دیکەیان بکات شەھادەى پزىشكى بۆ ھەندى له نهخۆشیهه فهگره كان (وهكوو سيل، ئايدز، سفليس و سووزاك) وەرگرى و پيشانى لايەنى بەرانبەرى بدات.

؟ ماره برين (نيكاح) يانى چى؟

«نيكاح» وشەيه كى عەرەبىيه به واتاى پەيمانى ھاوسەرگيرى له نيوان ژن و پياووايه و ھاوتۆه ناو ياساى مەدەنى ئيمەوه.

؟ ئايا كچىكى بالغ و پينگە يشتوو دەتوانى خوى ھاوژينى داھاتوى ھەلبژيرى و شووى پى بکات؟

ئەگەرچى له ھىچ قانونىك دا ئاماژە بەوه نە كراوه كە كچىكى بالغ و پينگە يشتوو نەتوانى ھاوژين بۆ خوى ھەلبژيرى بەلام له قانونى مەدەنىدا بۆ تۆمار كردنى ھاوسەرگيرىيە كەى ھەندى ريسا له بەرچاو گيردراوه كە به جوړىك سەر بەستى كچى بالغ و پينگە يشتوو دەخاتە سىبەرى باوك يان باوہ گەورەوه. بە گوێرەى قانونى مەدەنى، ھاوسەرگيرى كچ بەستراوہتەوه بە رەزاملەندى باوك يان باوہ گەورەوه

تەنانەت ئەگەر بالغ و پينگە يشتووش بىت. (مادەى ١٠٤٣ى قانونى مەدەنى)

واتە ئەگەر كچىكى پينگە يشتوو بيهوئى ھاوسەرگيرى بکات، ئەگەر باوكى يان باپيرەى زىندوو بن بۆ تۆمار كردنى ھاوسەرگيرىيە كەى له دەفتەرخانە پىويستى بە ئىجازەى يەك كىك لەوان ھەيه. ئەگەرچى كچە كە بالغ و پينگە يشتووش بىت يان پينگە و جينگە يە كى زانستى، كۆمە لايەتى يان سياسىشى ھەبىت پەيمانى ھاوسەرگيرى تەنيا ئەو كاتە له دەفتەرخانە تۆمار دەكرىت و ھالەتى فەرەى بە خۆوہ دەگرىت كە له كاتى ماربەرىنە كەدا ئىجازەى باوكى يان باپيرەى له سەر بووبىت؛ ئەگىنا مارهى كچى بالغ و پينگە يشتوو بە ئىجازەى باوكى يان باپيرەى تۆمار ناكرىت.

بەلام ئەوہى كە ئايا ئەگەر كچىك بە ئىزنى باوكى يان باپيرەى ھاوسەرگيرى بکات، دروستە يان بەتالە؟ واتە ئەگەر كچىك بە ئىزنى باوكى يان باپيرەى (ئەگەر زىندوو بن) ماره بكردىت بەلام له دەفتەرخانە تۆمار نەكرىت و لەگەل

هاوسەرەكەى پټوهندى ژن و شووپى بكات، ئايا ئەم پټوهندىيە لە باری ياسايەوه دروستە يان نا لە بوارى شەرعىيەوه دروست نىيە وه كووزىنا دټە ئەژمار. لەم بابەتەدا لە نىوان پټشەواياني ئايىنى و شارەزاياني فيقهدا بىرورا جياوازه. بەلام بە ھۆى ئەوھى كە قانونى مەدەنى پەيرەوى لە راي مەشھورى پټشەواياني ئايىنى دەكات، قانون لە سەر ئەمەيە كە مارەكردنى كچى پټگەبىشتوو بە پټ ئىزنى باوك و باپيرەى دروستە و ئەو دوو كەسە ژن و مټرد دټنە ئەژمار. ھەر وەھا ئە گەر پټوهندى ژن و شووپى بكەن بە دوا داچوونى سزايى بۆ كور و كچە كە ناكريت.

بەلگەى ئەم بۆچوونە مادەكانى ۱۰۶۲ تا ۱۰۶۵ ى قانونى مەدەنىيە كە مەرجه كاني رەوا بوونى مارەبريى تيدا ھاتوو و لە ھىچكام لەم مادە ياسايانەدا ئاماژە نەكراو بەوھى كە مەرجهى دروست بوونى مارەكردنى كچ ئىزنى باوك يان باپيرەيەت. لە مادەى ۱۰۴۳ ى قانونى مەدەنىيەدا كە بريارى لە سەر دراو « مارەكردنى كچ بەستراوئەتو بە ئىجازەى باوك يان باپيرە»، بريارى لە سەر نەداو كە نەگرتى ئىجازە دەبټتە ھۆى ھەلۆەشانەنەوھى مارەبرينە كە.

لە بريك ناوچەى نەريىتى و لە ھەندى شاردا ھەندى دياردە بوونەتە باو، بۆ نموونە كاتىك كور و كچىك دەيانەوھى ھاوسەرگيرى بكەن بەلام بنەمانە كانيان نارازين يان بە ھۆى ھەژاربيەوھى تواناي ئەوھيان نىيە رټورەسى زەماوئە بەرټوہ بەن، پټكەوھە ئەدټن و دەچنە شارټكى تر و لەوئى ھاوسەرگيرى دەكەن. بەم شټوازە ئىتر داىك و باوكيان ناچار دەكەن مل بە كارەكەيان بەدن. لەم جۆرە بابەتانەدا باوك يان باپيرە پاش مارەبرينە كەيان تەنيا بۆ تۆماركردنى دەچن بۆ دەفتەرخانە. لە واقعدا دەكرى بټټين بۆ ھاوسەرگيرى كچى پټگەبىشتوو، ئىزنى باوك ھالەتټىكى رەسم و ياساي و روالەتټى ھەيە و بۆ تۆماركردنى لە دەفتەرخانە پټويستە.

ئەگەر ئىجازە نەداني باوك يان باپيرە بە ھۆكارى بەتال كوردنەوھى مارەبريى كچ لە بەرچاو بگيرن دەبټ پټوهندى ژن و مټردى نىوان ئەو دوانە بە ناشەرى و نارەوا بزائين؛ لە ھائىكدا ھەم لە شەرع و ھەم لە قانوندا، مەبەست و ئىرادەى لايەنەكانى نىكاح مەرجه سەرەكبيە واتە داخوازى و شياوى و بالغ بوون و پټگەبىشتوو پټوھوان.

؟
**ئەگەر كچىك بە بى ئىزنى باوكى يان باپىردى
 ھاوسەرگىرى كىردىت و لە دەفتەر خانە تۆمار
 نە كرىت، چ ئەنجامىكى بۇ كچە كە دەبىت؟**

لە زۆر بابەتدا وە كوومانە وە لە هوتىل يان لە دايكبوونى مندائە كەيان و وەرگرتى
 ناسنامە بۇ مندال و... كە پىئويستى بە بەلگەى ھاوسەرگىرى ھەيە، ژن و پياو
 ھەردووكيان تووشى كىشەى جىددى دەبن.

ئەگەرىش لەم حالەتەدا پياو كە كۆچى دوايى بكات ژنە كە بۇ «سەلماندى
 ھاوسەرگىرىيە كەى» دەكە و پتە دۆخىكى ئالۆز و درىژخايە نە وە. ھەروەھا لە
 ئەگەرى ھاتنە ئاراي ھەر جۆرە ناكۆكىيە ك لە نىوان ژن و شوودا يە كەم كىشە
 كە بۇ ژن دىتە ئاراو، داخوازى مارهى و مافە قانونىيە كانىەتى. لەم حالەتەدا
 سەلماندى ھاوسەرگىرىيە كەى جيا لە درىژخايەن بوونە كەى، پىئويستى بە
 تىچووى دادپرسى وە كوومانە پارىزەر و دادنامە و ھتدە.

؟
**تۆمار نە كىردى ھاوسەرگىرى لە دەفتەر خانە چ
 ئەنجامىكى بۇ پياو ھەيە؟**

تۆمار نە كىردى ھاوسەرگىرى لە دەفتەر خانە بۇ پياو دەبىتە ھۆى بەرپرسىارەتى سزايى.

؟
**ئاي كورانىش بۇ ھاوسەرگىرى پىئويستيان بە
 ئىجازدى باوك يان باپىريان ھەيە؟**

نا! ئەم سنووردارىيە تەنيا بۇ كچان لە بەرچا و گىراو تەنانەت ئەگەر لە بوارى
 عەقلى و زانستى و كۆمەلەيەتى و كاردا پلەيە كى بەرزيشيان ھەبىت. كورانى سەر ۱۵
 سالى مانگى بە پى ھىچ بەر بەستىكى ياساي دەتوانن ھاوژىن بۇ خۇيان ھەلپژىرن و
 ھاوسەرگىرى بكەن.

بە سەرنجدان بەو قانونەى سەر وە، لەم بابەتەدا ھەلوار دىنىكى تەيىنە
 ناروا لە نىوان ژنان و پياواندا دەبىنرەت. بۇ نمونە ئەگەر كچىك لە تەمەنى ۴۰

يان ۵۰ سالاندا بېت و ته نانهت نه گهر پله ی به رزی نه رته شی یان حکومتی (وه کوو نویتنه ری به رله مان، شاره دار، وزیر یان ماموستای زانکو) ی هه بېت وای داننن باوکی و هها کچیک که سیکې بیسه واد یان که م سواد و که سیکې عوام بېت و له هه موو بواریکدا له گه ل که چه که ی راویژ بکات، نه م که چه له کاتی هاوسه رگیر یدا پیویستی به ره زامه ندی نه و باوکه هه یه. به پیچه وانه نه گهر کوریک ته مه نی که یشتبیتته ۱۵ سالی مانگی و بیسه وادیش بېت به لام باوکی ماموستای زانکو بېت، نه م کوره بو هاوسه رگیری پیویستی به ره زامه ندی و ئیزنی باوک و هیچ که سیکې دیکه نییه!

پیویسته بکوتری که له «راگه یه نراوی جیهانی مافی مروّف» و له «په یماننامه ی نیتونه ته وه یی مافه مه ده نی و سیاسییه کان» داژن و پیاو له هه ر بواریک که وه و له هه موو بابته تیکدا یه کسان دپنه نه ژمار و به هو ی نه وه ی که ئیران نه ندای شورای مافی مروّفی ری کخراوی نه ته وه به کگرتووه کانه و له به ئیندراوانی ناوهر وکی راگه یه نراوی جیهانی مافی مروّف و په یماننامه ی نیتونه ته وه یی مافه مه ده نی و سیاسییه کانه، له راستیدا قانوندانه ری ئیرانی مافی نه وه ی نییه یاسای دژ به ناوهر وکی نه و یاسا نیتونه ته وه ییانه په سند بکات و یاسای له م چه شنه دژایه تی هه یه له گه ل ناوهر وکی راگه یه نراوی جیهانی مافی مروّف و به ئینه نیتونه ته وه یی کانی ئیران.

هاوسه رگیری کچان له چه ته مه نیکه وه ریگه پیدراوه؟

هاوسه رگیری کچان له ته مه نی ۱۳ سالی هه تاوییه وه ریگه پیدراوه. به لام هاوسه رگیری کچی خوار ته مه ن ۱۳ سالان گریندراوه به ئیزنی سه ره رسته که ی، به و مه رجه ی مه سله حه تی که چه که ره چاو بکریت، نه م مه سله حه ته ش دادگا بریاری له سه ره ده دات و ده بېت باوک له دادگا ئیزن وه رگریت. (ماده ی ۱۰۴۱ ی قانونی مه ده نی) به م پنیه هیچ ماره بر و هیچ ناوهندیکی تو ماری هاوسه رگیری مافی نه وه یان نییه هاوسه رگیری مندالیکې کچی ژیر ۱۳ سالان تو مار بکه ن ته نانهت نه گهر باوکی یان باپیری به و هاوسه رگیری به رازی بن. نه گهر باوکی کچیکې ژیر ته مه ن ۱۳ سالان بیهه ویت که چه که ی له پیاو نیک ماره بکات، ده یی پیتش ماره برین و تو مار کردنی بروات

بۆ دادگای بنه‌مانه و داوا له دادگا بکات بریار له سهر شیابووونی هاوسهرگیری کچه که‌ی بدات. ئە‌گهر دادگا بریار له سهر شیابووونی هاوسهرگیری کچیکێ خوار ته‌مه‌ن ۱۳ سالان بدات، هاوسهرگیریه‌که‌ی له ناوه‌ندی تۆماری هاوسهرگیری تۆمار ده‌کریت.

؟ ئایا دایک مافی ئە‌وه‌ی هه‌یه له‌گه‌ڵ هاوسهرگیری کچه‌که‌ی که ته‌مه‌نی ژێر ۱۳ سالانه، دژایه‌تی بکات؟

نا! ئیجازه‌ی دایک له هه‌یج کاتیکدا کاریگه‌ری له سهر تۆمارکردن و یاسایی بوونی هاوسهرگیری کچه‌که‌ی نییه. جیتی سهرسوورمانه که بیرواری دایک به ئە‌رینی و نه‌رینی هه‌یج کاریگه‌رییه‌کی له سهر هاوسهرگیری کچه‌که‌ی نییه. به‌لام ئە‌گهر باوک یان باپه‌ره بۆ پاش مه‌رگی خۆیان که‌سێک وه‌ک سهرپه‌رشت بۆ کچه‌که‌یان دیاری بکه‌ن مافی ئە‌وه‌ی هه‌یه وه‌کوو باوک یان باپه‌ره له‌گه‌ڵ هاوسهرگیری کچه‌که‌ دژایه‌تی یان په‌زنامه‌ندی خۆی ده‌ربه‌ریت. که وابوو باوک یان باپه‌ره و سهرپه‌رشتی دیاریکراوی ئە‌وان پاش مه‌رگیان مافی هه‌ر جو‌ره ده‌ستیه‌ردانیکی له‌ بواری هاوسهرگیری و دارایی مندا‌له‌کاندا هه‌یه، به‌لام دایک له وه‌ها مافی‌ک بیبه‌ریه.

؟ ده‌ره‌نجامه‌کانی ئیزن وه‌رنه‌گرتن له دادگا بۆ هاوسهرگیری کچه‌ ژێر ته‌مه‌ن ۱۳ سالان چین؟

هاوسهرگیری له‌گه‌ڵ کچی ژێر ۱۳ سالان به‌ بێ ره‌چاوکردنی رێسا قانونیه‌کان، تاوانه و هه‌ر که‌سێک له‌م تاوانه‌دا به‌شداری هه‌بووبیت ده‌بێ سزا به‌دریت. مه‌به‌ست له‌ رێسا قانونیه‌کان ئە‌وه‌یه که باوک یان سهرپه‌رشتی کچی ژێر ته‌مه‌ن ۱۳ سالان به‌ ره‌چاوکردنی رێ و شوێنی باش بۆ کچه‌که‌، ئیزن به‌ هاوسهرگیری ئە‌و بدات. به‌لام سه‌باره‌ت به‌ هاوسهرگیری کچی ژێر ته‌مه‌ن ۱۳ سالان ته‌نیا ئیزنی باوک به‌س نییه و پتویسته باوک یان سهرپه‌رشت ئیجازه‌ی دادگایش وه‌رگرت. ئیستا ئە‌گهر پیاویک به‌ بێ ره‌چاوکردنی ئە‌م پرۆسه و ته‌نیا به‌ ئیزنی باوک یان سهرپه‌رشتی کچه‌که‌، ماره‌ی بکات، جگه له‌و پیاوه، باوک یان سهرپه‌رشتی کچه‌که‌ و کابرای

ماره‌بریش له‌م تاوانه‌دا هاوبه‌شن. ئە‌گەر که‌سیک به‌ بێ ئیزنی دادگا له‌ به‌ش‌وودانی کچیکێ ژیر ته‌مه‌ن ۱۳ سالاندا ته‌نیا به‌ش‌دارێ کردبیت سزای ته‌عزیری ده‌ره‌جه‌ شه‌ش ده‌یگر ته‌وه‌.

ئه‌گەر له‌م هاوسه‌رگیریه‌دا کچه‌که‌ به‌ هۆی پتوه‌ندی ژن و میزدیه‌وه‌ تووشی نازاری جه‌سته‌بی وه‌کوو که‌مه‌ته‌ندامی یان نه‌خۆشینیکی هه‌تایی سه‌رچاوه‌گرتوو له‌و پتوه‌ندییه‌ ببیت، پیاوه‌که‌ جیا له‌ دیه‌، به‌حه‌پسی ته‌عزیری ده‌ره‌جه‌ پینج مه‌حکوم ده‌بیت. هه‌ر وه‌ها ئە‌گەر پتوه‌ندی ژن و میزیدی ببیته‌ هۆی مه‌رگی کچه‌که‌، پیاوه‌که‌ جیا له‌ دانی دیه‌، چه‌پسی ته‌عزیری ده‌ره‌جه‌ ۴ به‌ سه‌ردا ده‌سه‌پیت.

تیبین خالی جیبی سه‌رنج ته‌وه‌یه‌ که‌، ئە‌گه‌رچی دایک هیج مافیکی بۆ به‌ شوودانی کچه‌که‌ی نییه‌، به‌لام له‌ ئە‌گه‌ری هاوسه‌رگیری کچی ژیر ته‌مه‌ن ۱۳ سالاندا ئە‌گه‌ر ده‌ر بکه‌وێ ده‌ستی دایکی تیدا بووه‌، وه‌کوو تاوانبار ده‌ناسرێ و چه‌پسی ته‌عزیری ده‌ره‌جه‌ ۶ به‌ سه‌ردا ده‌سه‌پیت. (ماده‌ی ۵۰ قانونی پاپشتی له‌ بنه‌ماله‌ به‌سندکراوی سالی ۱۳۹۱)

؟
**ئه‌گه‌ر کچیکێ بانج بیه‌وێ هاوسه‌رگیری بکات،
ئایا تا کاتیک باوکی یان باپیره‌ی ئیزنی پێ نه‌ده‌ن
ناتوانی هاوسه‌رگیری بکات؟**

ده‌توانی. به‌لام پتویستی به‌ تیبه‌راندنی قۆناخه‌کانی قانون و تیچووی دادپرسییه‌. له‌ کاتی وادا، کچ ده‌بی، په‌نا به‌ریتته‌ چاره‌سه‌ری دادوه‌ری. واته‌ ئە‌گه‌ر کچیکێ بانج و پینگه‌یشتوو بیه‌وێ هاوسه‌رگیری بکات به‌لام باوکی یان باپیره‌ی مافی هاوسه‌رگیری پێ نه‌ده‌ن، مافی ته‌وه‌ی هه‌یه‌ یان خۆی په‌نا به‌ریتته‌ دادگای بنه‌ماله‌ یان له‌ ریگای پارێزه‌ری دادگا و دانی تیچووه‌که‌ی، له‌ دادگا دۆسیه‌یه‌که‌ بکاته‌وه‌ و ئە‌و پیاوه‌ به‌ دادگا بناسینێ و ده‌یه‌وێ هاوسه‌رگیری له‌گه‌ل بکات و به‌ خسته‌ن به‌ر باسی مه‌رجه‌کانی ماره‌برین، داوا له‌ دادگا بکات له‌ لایه‌ن باوکی یان باپیره‌یه‌وه‌ ئیزنی هاوسه‌رگیری پێ بدات. دادگا لێکی ده‌داته‌وه‌ و باوکی یان باپیره‌ی بانگبێشتی دادگا ده‌کات و هۆکاره‌کانی دژایه‌تی کردنه‌که‌ی لێ ده‌پرسی. ئە‌گه‌ر باوکی یان باپیره‌ی به‌

هۆكاری نه گونجاوه وه دژ به هاوسه رگيرى كچه كه بن، دادگا ئىجازه ي هاوسه رگيرى بۆ دهر ده كات و ئەم ئىجازه جىگروهه ي ئىجازه ي باوكى يان باپيره يتى و به م شتوازه ماره برينه كه ي تۆمار ده كريت. ههروه ها له ماره برىنى كاتيدا ئە گهر كچه كه كچىنى مابىت ماره برينه كاتىبه كه ي به بى وه رگرتى ئىزنى باوكى يان باپيره ي له ده فته رخانه تۆمار ناكريت و پتويسته كچه كه ئىجازه نامه ي باوكى يان باپيره ي نىشانى ده فته رخانه بدات، يان ئەوه ي كه باوكى يان باپيره ي له كاتى تۆمار كردنى له ده فته رخانه ئاماده بىت و ره زامه ندى خۆى را گه يه نىت.

نموونه بۆ نموونه ئە گهر كچىك به ناوى له يلا بيهه ويت به شىوه ي كاتى يان هه ميشه ي شوو به كورىك به ناوى موراد بكات به ئام باوكى له يلا دژى ئەم شوو كردنه ي بىت و هۆكارىكى دننباكه رىشى بۆ ئەم دژايه تىبه ي نه بىت، له يلا ناچاره په نا به رىته بهر دادگا و دادنامه يه ك پىشكه ش بكات و له ودا موراد به هه موو تايبه تمه ندىبه ئە خلاقى و بنه مانه يى و كه سب و كار و هتد يه وه به دادگا بناسىنى و داوا له دادگا بكات ئىجازه ي هاوسه رگيرى له گه ن موراد بى بدات. دادگا پاش لىكۆلنىه وه ئە گهر دژايه تىكردنى باوكى له يلا به نه شىاو بزانىت، ئىجازه ي هاوسه رگيرى ئەو دوانه دهر ده كات.

تايبه هۆكاره كانى دژايه تى باوك كاتىك گونجاوه كه ئەو كه سه ي كچه كه ده يهه ويئ شووى بى بكات كىشه ي جىدى هه بىت. بۆ نموونه گىرۆده ي ماده ي هۆشبه ر بىت يان كه سىكى لارى بىت يان به ره نلا بىت يان نه خۆش بىنىكى تايبه تى هه بىت.

ئە گهر كچىك باوكى هه بىت به ئام به هۆكارىك دده ستى بى رانه گات يان نه توانى بى بىنىت. چۆن دده توانى هاوسه رگيرى بكات؟

ئە گهر كچىكى بانغ و پىگه يشتوو كه ده يهه ويئ هاوسه رگيرى بكات، باوك يان باپيره ي هه يه به ئام له سه فه ر بن يان له شو بىنىكى ناديار بن و كچه كه دده ستى پىيان رانگات، يان له كاتىكا كه باوك يان باپيره شىت بىت، له م جۆره بابته تانه ش دا ده بى له رىگاي دادگاوه كىشه كه ي چاره سه ر بكات. واته ده بى يان بۆ خۆى يان له رىگاي

پاریزه‌ری دادگاوه به دادگای بسه‌لمیڤی باوکی یان باپیره‌ی له هه‌وئیدا نین، یان بیسه‌لمیڤی که ئیجازه‌ی باوکی یان باپیره‌ی به هوی شتییه‌وه یان که مئاوه‌زییه‌وه بایه‌خی یاسایی نییه و به نواندنی به‌لگه داوا له دادگا بکات ئیجازه‌ی هاوسه‌رگری‌ی بۆ ده‌ربکات. به‌م شتوازه دادگا پاش لیکۆئینه‌وه کانی خۆی، له لایه‌ن باوک یان باپیره‌یه‌وه ئیجازه‌ی تۆماری ماره‌برینه‌که‌ی ده‌رده‌کات. (ماده‌ی ۱۰۴۴ قانونی مه‌ده‌نی)

ئایا ده‌کریت به زۆره‌ملی ژنیک له پیاویک ماره بکریت؟

ئه‌گه‌ر ژنیک -جا کچ بیت یان بیوه‌ژن- به زۆره‌ملی و له رووی ناچاریه‌وه له پیاویک ماره بکریت، ئه‌گه‌ر گوشار به سه‌ریه‌وه نه‌ما و دۆخی ناچاریه‌که‌ی په‌وییه‌وه و توانای ئه‌وه‌ی په‌یدا کرد به ئیراده‌وه رایگه‌یه‌نیت که به‌وه هاوسه‌رگری‌یه رازییه یان نا، ده‌توانی ئیراده‌ی راگه‌یه‌نی و ماره‌برینه‌که‌ی قه‌بوول بکات یان په‌دی بکاته‌وه. ئه‌گه‌ر دواتر له کاتی‌کدا که هیچ گوشاریکی له سه‌ر نه‌میڤی، رایگه‌یه‌نیت که سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی به زۆره‌ملی به شوو دراوه، به‌لام ئیستا کیتشه‌ی نییه و به هاوسه‌رگری‌یه‌که‌ی رازییه، له‌م حاله‌ته‌دا ماره‌ی هاتوووه و له پیوه‌ندییه‌که‌ی یاندا هیچ کیتشه‌یه‌ک نییه. به‌لام ئه‌گه‌ر پاش لاجوونی گوشار و به شوودانی زۆره‌ملی، له دۆخیکی ئازاد و په‌هادا رایگه‌یه‌نیت که به‌م شووکردنه‌ی رازی نه‌بووه و به زۆره‌ملی و له ژیر گوشاردا به شوو دراوه، ماره‌ی نه‌هاتوووه و ده‌پ داوا له دادگا بکات به‌تالی بکاته‌وه.

کچیک یان ژنیک که له ژیر گوشاردا له که‌سیک ماره‌کراوه، تاچ ماوه‌یه‌ک ده‌رفه‌تی هه‌یه قه‌بوولی بکات یان په‌تی بکاته‌وه؟

به‌وجۆره‌ی له سه‌ره‌وه ئاماژه‌مان پیکرد راگه‌یاندنی نا‌په‌زایه‌تی و ناچاره‌ی و به زۆره‌ملی به شوودان ده‌پ هه‌ر خیرا‌دوای لاجوونی گوشار و ئازادبوونی ئیراده‌ی ژن بیت. که وابوو ئه‌گه‌ر ژنیک پاش تیه‌رپوونی ماوه‌یه‌ک له لاجوونی گوشار و په‌خسانی راگه‌یاندنی ئیراده‌ی له سه‌ر رازی‌بوون یان رازی نه‌بوون، رایگه‌یه‌نیت که له کاتی شووکردنیدا له ژیر

گوشاردا بووه و به ناچاری شوی کردووه، ماره‌ی هاتوووه و به تال نابیتته‌وه. چونکا به گوزیه قانون ده‌ی دوا‌ی لاجوونی گوشار، به خیرایی رایگه‌یاندبایه، نه‌ک پاش تیپه‌ربوونی ماوه‌یه‌کی زور له رووداوه‌که. (ماده‌ی ۱۰۷۰‌ی قانونی مه‌ده‌نی)

نمونہ بۆ نمونہ ژنیک به زور بیهن بۆ نووسینگه‌ی تۆماری هاوسه‌رگیری و به هه‌ره‌شه‌ی نه‌وه‌ی که باوکت یان دایکت لای فلانکس به بارمته‌گیراوه، نه‌گهر شووم پنی نه‌که‌ی ده‌کوژریت و نه‌گهر شووم پنی بکه‌یت له مه‌رگ‌رنگاری ده‌که‌یت. له‌م دۆخه‌دا ژنه‌ی بیچاره‌ناچاره‌قبوونی بکات و ماره‌ی ده‌که‌ن. ئیستا که نه‌و ژنه‌ له‌وه‌لومه‌رحه‌دا بۆ پرگاربوونی دایکی یان باوکی ناچار بووه‌شوو پنی بکات، دوا‌ی نه‌وه‌ی باوکی یان دایکی نازاد‌بوو و له‌مه‌ترسی پرگار بوو، ده‌بی هه‌ر خیرا‌بعیت بۆ نه‌وه‌ده‌فته‌رخانه‌ و رایگه‌یه‌نیت که ره‌زامه‌ندیه‌که‌ی له‌ ژیر گوشاردا بووه و ماره‌ی نه‌هاتوووه. هه‌ر وه‌ها به‌ ناردنی نامه‌یه‌کی فه‌رمی دادگا بۆ می‌ده‌که‌ی ئیستا – که له‌ ژیر گوشاردا لئیان ماره‌ کردوووه- رایگه‌یه‌نیت که له‌ ژیر گوشاردا لئی ماره‌کراوه و به‌م هاوسه‌رگیریه‌ی رازی نه‌بووه و نییه. به‌مجوره‌ده‌بی بروت بۆ دادگا و بریاری هه‌نوه‌شانه‌وه‌ی هاوسه‌رگیریه‌یه‌که‌ی له‌ دادگا‌وه‌ر بگریت.

به‌لام نه‌گهر نه‌و ژنه‌ پاش نازاد‌بوونی باوکی یان دایکی و پرگاربوونی نه‌وان له‌ مه‌ترسی، نه‌چیته‌ دادگا و نا‌ره‌زایه‌تی خۆی له‌ ماره‌برینه‌که‌ی پانه‌گه‌یه‌نی، پازبوونی ده‌سه‌لمی و ماره‌برینه‌که‌ی کیشه‌ی نییه.

له‌ قانونی مه‌ده‌نی‌دا چه‌ند جو‌ر په‌یمانی هاوسه‌رگیریمان هه‌یه؟

له‌ قانونی مه‌ده‌نی ئێراندا دوو جو‌ر په‌یمانی هاوسه‌ریمان هه‌یه:

۱. په‌یمانی هاوسه‌ری هه‌میشه‌ی
۲. په‌یمانی هاوسه‌ری کاتی

په‌یمانی هاوسه‌رگیری هه‌میشه‌ی یانی چی؟

«په‌یمانی هاوسه‌ری هه‌میشه‌ی» په‌یمانیکه‌ که ژن و می‌رد ده‌یان‌وه‌ی په‌یمانی

هاوسه ریتیمان هه میسه بی بیت و بو هه میسه ژیانیکی هاوبه شیان هه بیت، به بی
ئه وهی کاتی بو دیاری کرابیت.

به م پییه پهیمانی هه میسه بی، پهیمانیکی بی ماوهیه. ئه گهر پهیمانی هاوسه ری
هه میسه بی بیت به لام پاش به ستنی پهیمانه که یه کی له لایه نه کان ئیدعا بکات که
پهیمانی هاوسه ریتیمان کاتی بووه، ئیدعا که ی بی بنه مایه و پهیمانه که هه میسه ییه.

پهیمانی هاوسه رگیری کاتی یانی چی؟

پهیمانی هاوسه رگیری کاتی پهیمانیکه بو ماوهیه کی دیاریکراو و خه نک پی ده لئین
«سیغه». به م پییه پهیمانی هاوسه رگیری کاتی پهیمانیکه که له ودا ده بی ماوه دیاری
کرابیت و به واتایه کی روون-تر:

۱. ماوهی هه بیت

۲. ماوهی پهیمانه که روون بیت

۳. ماوهی پهیمانه که دیاری کرابیت

۴. له قانوندا ماوهیه کی دیاریکراو بو پهیمانی هاوسه ریتی کاتی دیاری نه کراوه
و ئه م پهیمانه ده کرایت بو ماوهیه ک له چهند خوله که وه تا ۹۹ سال بیت.

به م پییه له خوتبهی ماره برینی کاتیدا ناکرایت و نابی خوتبهی ماره برینه که بو
ماوهیه کی نادیار بیت. بو نمونه له م جوړه پهیمانه دا ناتوانی بلئی «ئه وه بو ماوهیه ک
توم له خوم ماره کرد» و هه وه لایه نی به رانبه ریش ناتوانی رایگه یه نیت که «بو
ماوهیه ک له تو ماره کرام»

خویندنی خوتبهی ماره برینی کاتی به مجوره و به بی دیار بوونی ماوهی
هاوسه رگرییه که، له باری قانونییه وه پهیمانی کاتی نییه ته نانه ت هه گهر که سی
ماره بر به زاریش له وشه ی «کاتی» که نک وهر بگریت. به م پییه ماره کردن به م
شپوه و به بی دیاریکردنی ماوه، ماره برینی کاتی نابه ته ئه ژمار. که وابوو بو نمونه
پتویسته بکوتری «بو ماوهی ۳ مانگ توم له خوم ماره کرد» و لایه نی به رانبه ریش
قه بوولی بکات و بلئی «بو ماوهی ۳ مانگ بووم به هاوسه ری تو.»

؟ نایا په یمانی هاوسه رگیری کاتی به هر جوریک و له هر بارودو خیکا دروسته؟

نا! بۆ ره و ابوونی په یمانی هاوسه رگیری کاتی، وه کوو هر په یمان و گریبه ستیکی دیکه هندی مه رج پتویسته که ده بی جیبه جی بکرین. پتویستی ره و ابوونی په یمانی هاوسه رگیری کاتی مه رج که کانی خواره وه به:

۱. له په یمانی هاوسه رگیری کاتیدا ده بی ماوهی دیاریکراو بۆ هر دوو لا روون بیت. بۆ نمونه ژماره ی روژ، مانگ یان سالی په یماننه که دیاری بکریت.

۲. له ماره برینی کاتیدا ده بی ماره بی دیاری بکریت و نه گهر ماره بی بۆ دیاری نه کریت و ژنه به بی ماره بی به شیوه ی کاتی له پیاو ماره بکریت، په یمانی هاوسه رگیری به تاله. (ماده ی ۱۰۹۵ ی قانونی مه دهنی)

به م پتیه له په یمانی هاوسه رگیری کاتیدا ده بی له لایه ن ژنه که وه بنووسریت: «بۆ ماوه ی ... به ماره بی نه وه نده... بووم به ماره بری تو.»

؟ نایا په یمانی هاوسه ریتی کاتیش ده بی وه کوو په یمانی هاوسه ریتی هه همیشه یی، له کاتی ماره برین دا، له ده فته رخانه ی هاوسه رگیری تو مار بکریت؟

په یمانی کاتی پیره وی په یمانی هه همیشه یی نبیه و ده کریت به بی تو مار کردن نه نجام بدریت. به لام په یمانی هه همیشه یی ده بی تو مار بکریت. (ماده ی ۲۰ قانونی پاپشتی له بنه ماله په سندکراوی ۱۳۹۱)

هاوسه رگیری کاتی ته نیا کاتیک پتویست به تو مار کردن ده کات که به کیچ له و مه رجانه ی خواره وه هه بن:

۱. دوو گیان بوونی ژنه که

۲. پیکه اتی دوو لایه نه که

۳. مه رجی کاتی ماره برین

جيا لھم سئ مەرجه، ئيتر بئويست ناكات پھيماني ھاوسەرگيري كاتي، تۆمار بكرت.

ئايا تۆمارنە كوردنى ھاوسەرگيري ھەميشەبى يان كاتي، تاوانە؟

تۆمارنە كوردنى ھاوسەرگيري ھەميشەبى و ھەر وھە تۆمارنە كوردنى ھاوسەرگيري كاتي ئە گەرى مەرجه كاني تۆماركردندا لە لايەن پياوھو، بە تاوان دېتە ئە ژمار و ئە گەرداواي ژنە كەى بۆ تۆماركردنى ھاوسەرگيري بھەيان پھشت گوي بخت، ژن دەتواني لە ريگاي دادگاوه جيا لەوھى پياوھە كە ناچار بكات بە تۆماركردنى ھاوسەرگيري بھەيان، بە سزاي نەغدى دەرجه پېنج و ھەپسى دەرجه ھەوتى تەعزيريش مەھكوم دەبیت. (مادەى ۴۹ى قانونى پالېستى لە بنەمالە پەسندكراوى ۱۳۹۱)

مارەبى چيھە؟

پاش ئەوھى خوتبەى ھاوسەرگيري خوينرا و ژن و پياو ليك مارە کران، ھەندى شت دېنە ئاراوھە كە يە كنيك لەوانە، مارەبى ژنە، كە دەبى پياو بيدات بە ژن. تەنانەت ئە گەر لە كاتي مارەبېرئيش دا مارەبى ديارى نە كرايبت ئەم ئەركە لە سەر پياو لا ناچيبت و ژن ھەر كاتي بېھەوي دەتواني لە ريگاي دادگاوه، داواي مارەبھە كەى بكات.

لەم ھالەتە دا دادگا پاش وەرگرتنى راي كارناسە كان سەبارەت بە رېژەى مارەبى، بە سەرئىجدان بە ھەندى شت وەكوو بارودۇخى ژن و بنەمالە كەى لە كاتي مارەبېرئندا، سەرھتا رېژەى مارەبھە كە ديارى دەكەن و پاشان بە دەركدنى بربار پياوھە كە ناچار دەكەن مارەبى ژنە كە بدات. (مادەى ۱۰۸۷ قانونى مەدەنى)

كە وابوو مارەبى دارايبھە كە كە پاش مارەبېرئىن، پياو دەبى بيدات بە ژنە كەى و ھەر دواي مارەبېرئىن دەبېتە ملكى ژن. مارەبى بە شتيك لە ھاوسەرگيري بھە پياو دەبى بيدات بە ژن.

ئايا دەكرى ھەموو شتىك ۋەكوو مارهىي ديارى بكرىت؟

مارهپى واتە «ئەو شتەى كە بۇ ماره كىردن دەسنىشان دەكرىت.» و دەپ ئەو مەرجانەى خوارەهەى ھەبىت:

(ئ) پىئوھندىپى بە دارايىه ۋە ھەبى. واتە دارايىه ك بىت كە بۇ كرىن و فرۆشتن بىت و ئالوگۆرى پى بكرىت.

(ب) خاۋەندارىتى بكرىت، واتە بتوانى بىتتە خاۋەنى ئەو شتە.

(پ) شتىكى ديار و بەرچاۋ بىت، وا بىت ژن و مىرد چىيەتى شتە كە بزانن.

كەۋابوۋ ئەگەر بۇ نمونە ژنىك بىژى «مارهپىيە كەم سى كىلۇ بەرى مېش بىت» يان «مارهپىيە كەم دوو دەست و دوو چاۋى مىردە كەم بىت» ئەم مەرچە بەتالە و ۋەكوو ئەۋە ۋاىە مارهپى بۇ ديارى نە كراپىت. چونكا پەرى مېش يان دەست و چاۋ و ئەندامە كانى جەستە داراپى نېن و خاۋەندارىتى ناكرىن.

يان لەۋانەپىە مارهپى داراپى بىت بەلام خاۋەندارىتى نە كرىت. ۋەكوو ئەۋەى ژنىك داۋا بكات مارهپىيە كەى ھەموو بالندە كانى باخچەى ئازەلانى شار بىت. راستە بالندە كان داراپىن بەلام چونكوو ھىن باخچەى ئازەلانى شارن، خاۋەندارىتى ناكرىن.

يان بۇ نمونە ژن داۋا بكات مارهپىيە كەى پارچە زەۋىيە ك بىت. لەم حالەتەدا راستە «پارچە زەۋىيە ك» دارايىە و خاۋەندارىتى دەكرىت، بەلام لېرەدا رپوون نىيە مەبەستى ژن لە چ چۆر زەۋىيە كە و بە چ كار بەرىە كەۋە. ھەر بۇيە لېرەدا بە ھۆى ناروونى و ديارنە بوونىەۋە، مارهپى ۋەكوو ديارى نە كراۋ دېتە ئەژمار.

كە ۋابوۋ لە مارهپى ديارىكراۋا دەپ ھەر سى تايەتمەندىپ: داراپى بوون و خاۋەندارىتى بوون و ديار بوونى ھەبىت. بۇ نمونە ئەگەر ژنىك بىژى «مارهپىيە كەم ماشىنىكى مىرسىدېس بىت بە ھەر رەنگ و مودىلىك بىت» مارهپىيە كەى ديارى كراۋە؛ چونكا ماشىنىكى مىرسىدېس بىت بە ھەر دارايىە و ھەم خاۋەندارىتى دەكرى و ھەم ديار و بەرچاۋە.

چہند جوڑ مارہیماں ھہ یہ؟

ھہندی جار له پهيماني ھاوسه رگيري ھه ميشه بييدا، مارهي له پهيماننامه كه دا دياري ده كريت كه پيى دهئين: «مارهي ناوبرده كراو.» به لام جاري وايه له پهيماننامه كه دا ھيچ باسيك له مارهي ناكريت و ده كرى باش ماره برين دياري بكرت كه پيى دهئين: «وينه مارهي.» به لام ته گهر پيش پتوهندي ژن و ميژدى وينه مارهي دياري نه كرايت و پياوه كه بيهه وي ژنه كه ي ته لاق بدات، تهو مارهييه ي پيى ته شي، پيى دهئين «مهتعه مارهي.»

بهم پنيه به سه رنجدان به كاتي دياري كردني مارهي و پتوهندي ژن و ميژدى و ته لاق، مارهي به سي پيناسه ي: مارهي ناوبرده كراو، وينه مارهي و مارهي موعه دياري ده كريت.

مارهي ناوبرده كراو (مهر المسمي) چہند جوڑه؟

مارهي ناوبرده كراو به مارهييه ك دهوترئ كه له كاتي ماره برين دا دياري ده كريت. به واتايه كي ديكه: مارهي ناوبرده كراو تهويه وا له پهيماننامه دا دياري ده كرى و راده گه نري. وه كوو پارچه زوييه كي به پيت بو چاندي ھيره لماسي، يان تيكه ته لايه كي ۱۵۰۰ گره ي ۲۱ عه يار.

مارهي ناوبرده كراو ده كرى بهو شيوازانهي خواروه بيت:

ئ مارهي ناوبرده كراو ده كرى به شيوازي «عهيني موعه يه» واته داراييه كي تايهت و دياري كراو بيت. بو نمونه «شهش دانگي شوقه يه ك خاوهن پلاكي تو مارگه بي... له...» دا بيت.

ب مارهي ناوبرده كراو ده كرى به شيويه كي گشتي به لام به رووني دياري بكرت. بو نمونه «شهش-دانگي يه كه يه ك له شوقه كاني ملكه كه خاوهن پلاكي تو مارگه بي... له... نهومي...» يان بو نمونه: دوو كيلو زيري ۱۸ عه يار، يان ۱۰۰ سكه ي به هاري نازادي، يان ريژه يه كي دياري كراوي پاره ي باو بيت.

مه به ست له «پاره ي باو» تهويه كه ده ي پاره يه ك وه كوو مارهي دياري

بکهن که باو بیت و له کرین و فرۆشتندا که لکی لێ وهر بگيردری. که وابوو ناكری بیژین «ماره‌ی سێ ملوین دینار یان دۆلاری ئامریکا بیت» چونکا دینار یان دۆلاری ئامریکا پاره‌ی باوی ئێران نین و له کرین و فرۆشتندا که لکیان لێ وهر ناگیردریت.

🔑 **تێبینی** ماره‌یه‌ک که به شیوازی پاره‌ی باو دیاری ده‌کریت، هه‌ر کاتی‌ک ژن داوای بکات ده‌بێ به‌ نرخی رۆژ بۆی لیک بدریته‌وه و یێی

بدریته‌. (ماده واحیده‌ی په‌یوه‌ستی یه‌ک تێبینی به‌ ماده‌ی ۱۰۸۲ ی قانونی مه‌ده‌نی)

ئه‌گه‌ر پیاویک بمریت و پێش مه‌رگی خۆی ماره‌ی ژنه‌که‌ی نه‌دا بیت، ژنه‌که‌ ده‌توانی پێش دابه‌ش کردنی میراته‌که‌ی داوای ماره‌یه‌که‌ی بکات، ماره‌یه‌که‌شی به‌ نرخی رۆژی مه‌رگی مێرده‌که‌ی لیک ده‌دریته‌وه و پێی ده‌دریت. بۆ نمونه‌ ئه‌گه‌ر ژنی‌ک له‌ ساڵی ۱۳۵۳ دا هاوسه‌رگه‌رپی کرد بیت و ماره‌یه‌که‌ی ۵۰۰ هه‌زار تمه‌ن بیت و له‌ ساڵی ۱۳۹۸ دا داوای بکات، لێزه‌دا ماره‌یه‌که‌ی به‌ پێناسه‌ی بانکی ناوه‌ندی و له‌ لایه‌ن کارناسی فه‌رمی دادگاوه‌ به‌ نرخی ساڵی ۱۳۹۸ لیک ده‌دریته‌وه و ده‌دریت به‌ ژنه‌که‌.

بۆ نمونه‌ له‌وانه‌یه‌ شووی ئه‌م ژنه‌ ساڵی ۸۴ کۆچی دوا‌ی کرد بیت و ژنه‌که‌ و مندا له‌ کانی تا چه‌ن‌دین ساڵ نه‌یانویستوه‌و میراته‌که‌ی دابه‌ش بکه‌ن، به‌لام له‌ ساڵی ۹۸ دا بریار ده‌ده‌ن میراتییه‌که‌ی له‌ نیوان خۆیان دا دابه‌ش بکه‌ن. ژنه‌که‌ ده‌توانی به‌ر له‌ دابه‌شبوونی میرات داوای ماره‌یه‌که‌ی خۆی بکات به‌لام ئیتر ماره‌یه‌که‌ی به‌ نرخی ساڵی ۹۸ لیک نادریته‌وه‌ به‌ لکوه‌ به‌ نرخی ساڵی مه‌رگی پیاوه‌ که‌ لیک ده‌دریته‌وه‌ و ده‌دریت به‌ ژنه‌که‌.

پ) ماره‌ی ناوبرده‌کراو ده‌کرێ داها‌ت بیت. بۆ نمونه‌ «به‌ری باخی پلاکی تو‌مارگه‌ی... له‌...» وه‌کوو ماره‌ی بۆ ژنه‌که‌ دیاری بکریت و یێی بدریت.

ت) ماره‌ی ناوبرده‌کراو ده‌کرێ ئه‌نجامی کاریک یان خزه‌تیک بیت. بۆ نمونه‌ «ئه‌نجامی سه‌فه‌ری چه‌ج» واته‌ دانی تێچووی سه‌فه‌ریکی چه‌ج به‌ ژن. که‌ وابوو ماره‌ی ناوبرده‌کراو ماره‌یه‌که‌، که‌ له‌ کانی ماره‌په‌ریندا دیاری ده‌کرێ و له‌ په‌یماننامه‌که‌ دا ده‌نوسریته‌.

وینه مارهی (مهر المثل) چییه و چند جوره؟

هەر وه کوو پیتشر باسمان کرد نه گهر له کاتی ماره بریندا مارهی دیاری بکریت، پیتی ده لاین مارهی ناوبرده کراو. به لام هه ندی جار له ماره برینی هه میسه ییدا مارهی دیاری نا کریت و له په یماننامه که شدا نا نو سریت. لهم حاله ته دا ژن و شوو ده توان باش ماره برین و پیش پتوهندی هاوسه ریتی، به ره زامه ندی ههر دوو لاسه بارهت به ریژه ی مارهی پیک بین و له نیوان خویندا ماره ییه ک بوژنه که دیاری بکه ن. لهم حاله ته دا مارهی دیاری کراو هه مان مارهی ناوبرده کراو.

به لام نه گهر:

پیش له وه ی مارهی دیاری بکریت، له نیوان ژن و شوو دا پتوهندی هاوسه ریتی بیتته ئاروه. ئه وه ماره ییه ی لهرده به ژن ده شیت پیتی ده لاین: «وینه مارهی»

وینه مارهی جوریک ماره ییه که ریژه که ی ده بی له گهل بارودوخی ژنه دا یه ک بگریته وه. به مجوره ریژه که ی به له بهرچا و گرتنی بارودوخی ژنه که و ویکچوواندنی له گهل ژنانی دیکه (وه کوو ژنان و کچانی خزم و که سی خوی) و بارودوخی بنه ماله ی و پیگه ی خوی دیاری ده کریت.

نه گهر له دیاری کردنی وینه مارهی دا له نیوان ژن و شوو دا نا کوکی بیتته ئاروه، ژنه که ده توانی له دادگا داوای «دیاری کردنی وینه مارهی» بکات. له بابته وادا دادگا کاره که ده سپرئ به و کارناسانه ی وا له و بواره دا پسپۆرن، ئه وانیش به سه رنجدان به بارودوخی ژنه که و راده ی مارهی ژنانی ویکچووئی ئه وه له ناو خزم و کهس و هاوړپیانیدا و... راده ی وینه مارهی بو دیاری ده کهن.

به لام له وانیه له په یماننامه دا بنووسریت که له پاش ماره برین، ماره ییه که ی له لایه ن مێرده که یه وه یان که سیکی دیکه وه (وه کوو باوکی مێرده که ی یان هاوړپیه کیانه وه) دیاری بکریت. یان بنووسریت له پاش ماره برین له لایه ن ژنه که وه مارهی دیاری بکریت. لهم دۆخه دا سی حاله ت دیتته پیتشه وه:

1. نه گهر له په یماننامه دا دیاری کردنی مارهی خرابیتته ئه ستوی مێرد، ههر چه نده خوی ببهه وی -ته نانه ت که متر یان زیاتر له وینه مارهی- ده توانی دیاری بکات.

۲. ئەگەر لە پەیماننامەدا دەسەڵاتی مارهێ بخریتە ئەستۆی کەسێکی سێهەم، ئەو کەسەش دەتوانی مارهییەکی کەمتر یان زیاتر لە وێنە مارهێی دیاری بکات.

۳. ئەگەر لە پەیماننامەدا بنووسریت کە لە پاش مارهبرین، دیاری کردنی مارهێ لە ئەستۆی ژنە کەیه، لێرەدا ژنە کە بۆی نییە زیاتر لە وێنە مارهێ، مارهێ بۆ خۆی دیاری بکات.

ئەم هەلاواردنە بە روونی لە دانانی قانونداهێنەریت و ئەم پرسیارەمان لا دروست دەکات کە: بۆچی مێرد یان تەنانەت کەسێکی سێهەم کە دیاریکردنی مارهێ پێ سپێردراوە، دەتوانی هەر چەندە خۆی ببههوی دیاری بکات تەنانەت کەمتر لە وێنە مارهییەش؛ بەلام کاتی دیاریکردنی مارهێ بە ژنە کە دەسپێردری، دەسەڵاتە کە سەنۆردارە و ناتوانی لە سنووری وێنە مارهێ تێپەری و زیاتر لە وێنە مارهێ بۆ خۆی دیاری بکات؟!

ئەم هەلاواردنە نارەواش وەکوو هەلاواردنە باوەکانی دیکەى دژی ژنان کە لەم نامیلکەدا بە روونی دیارن، هێچ پاکانەیهکی عەقڵانی یاسایی بۆ ناکریت.

ب) هەندى جار لە پەیماننامەدا مارهێ لە ژیر ناوی مارهێ ناوبردە کراودا دەنووسریت بەلام لەوانەیه ئەوهی نووسراوە ناروون بێت یان دارایی و مأل نەبێت. لێرەدا وەکوو ئەوه وایە هەر مارهێ بۆ دیاری نەکرابیت و ئەگەر پێوهندی ژن و مێردایەتی هاتبێتە ئاراوه وێنە مارهێ بۆ دیاری دەکریت. (مادهی ۱۱۰۰ ی قانونی مەدهنى)

پ) ئەگەر پیاویک بە پێرەزامەندی لایەنی بەرانبەر، بە نزیکى کردن یان هەر شتێکی دیکە پەردەى کچینی لى بدات، بەرەۆدهی وێنە مارهییە کەى دەبێت. (مادهی ۶۵۸ ی قانونی سزای ئیسلامی)

بە سەرنجدان بەم ماده قانونییه، ئەگەر پەردەى کچینی کچ بەرەزامەندی خۆی و بە نزیکى کردن یان هەر پێوهندییهکی دیکە لى بدریت، پیاو بەرەۆدهی دانی وێنە مارهێ نابێت. لە واقعدا لەم بابەتەدا قانوندانەر پەزامەندی کچه کەى کردۆتە بەر بەست بۆ مافی ئەو لە سەر وێنە مارهێ.

ت) ئەگەر پیاویک قەسەرى ژنێک هەلکەنیت بە جوړیک کە قژی ديسان

بروئته وه، ده بی وه کوو سزاوئنه ماره بی بدات به ژنه که. (ماده ۵۷۷ قانونی سزای ئیسلامی)

ج) نه گهر پیاوئیک نازاری جنسی کچۆله یه ک بدات و به بی نه وه ی پئونه ندی جنسی له گه ل بکات په رده ی کچئینی دابخات ده بی وئنه ماره بی بی بدات، نه گهر نه م کاره ی ببئته هوی یه کالاکردن «افضا» واته میزه لدان و مناللدانی ببئته یه ک، ده بی دیه ی ته واوی ژئیک بی بدات. ههر وه ها نه گهر نه م کاره به نزیکی کردن له گه لیا روو بدات جیا له وئنه ماره بی و دیه ی ژئیک، ده بی زیانی کچئینشی بو قهره بوو بکرئته وه. (ماده ۶۶۱ قانونی سزای ئیسلامی)

زیانی کچئینی (ارش البکاره) پاره یه که که به را و ته گیری کارناسی دادگا له ژیر ناوی زیان پیگه بیشتوو دا ده درئت و ریژه که ی له دیه که متره. هه لئه ت لیکدانه وه ی نه وه ی که قژه هه لکه نراوه که ی ژن دوو باره نه روئنه وه یان نا، له نه ستوی کارناسی فه رمی دادگا و پزیشکی قانونییه. به داخه وه تیئینی ماده ی ۵۷۷ قانونی سزای ئیسلامی برپاری له سه ر نه وه داوه که نه گهر ریژه ی وئنه ماره بی زیاتر له دیه یه کی ته واوی بو دیاری بکرئت، ته نیا به راده ی خوئنباییه کی ته واو نه درئت به ژنه که و زیاتر له وه ی بی ناشی.

ج) هه ندی جار له وانیه نه و هاوسه رگرییه ی کراوه، گه نندکار و ناره وا بی ت و ژنه که خوی نه یزانیوه که ناتوانی له گه ل نه و پیاوه دا هاوسه رگری بکات. وه کوو هاوسه رگری دوو خوشک له گه ل پیاوئیک، له کاتیکا ناگاداری هاوسه رگری یه کتریش نین. له م حاله ته دا ژنی دووه م وئنه ماره بی بی ده شئیت. (ماده ی ۱۰۹۹ ی

قانونی مه ده نی)

به م پنیه وئنه ماره بی نه و ماره ییه ده گریته وه که له کاتی ماره برینی هه میسه ییدا ماره بی بو دیاری نه کراوه و پئونه ندی ژن و میزدی له نیوانیاندا هانوته ناراه. ههر وه ها نه و بابه ته ش ده گریته وه که وه کوو سزا دیاری کراوه و سه ریچیکار به وه مه حکووم ده کری ت و ده بی بدات.

ماره ی موعه (مه ر المتعه) چیه و چۆره کانی کامانه ن؟

سنه مین پیناسه یه ک که بو مارهی دیاری کراوه مارهی موعه یه. ثم مارهییه کاتی به ژن ده بریه ت که:

ع له ماره برینی همیشه پیدا، ئه اندازه ی مارهییه که ی دیاری نه کراوه و له به یماننامه دا نه نو سراوه.

ب پینش دیاری کردنی وینه مارهی، پینوهندی ژن و میردی نه هاتبیته ناروه.

پ پینش هاتنه نارای پینوهندی ژن و میردایه تی و دیاری کردنی مارهی، ژنه که ی ته لاق دابیت.

له حالته دا ده بی پیاو ئه اندازه ی مارهی ژن دیاری بکات و پیتی بدات. (ماده ی ۱۰۹۳ ی)

قانونی مه دهنی

به پیچه وانهی وینه مارهی که به پیتی بارودوخی ژنه که ریژه که ی دیاری ده کن، له مارهی

موعه دا به پیتی دارایی پیاوه که ریژه که ی دیاری ده کن. (ماده ی ۱۰۹۴ ی قانونی مه دهنی)

هوکاری ئه وه ی که له هموو بابه ته کانی پینوهندیدار به وینه مارهی و مارهی موعه دا جه خت کراوه ته سهر ماره برینی همیشه پی، ئه وه یه که ماره برینی کاتی به بی دیاری کردنی مارهی ناروا یه. به م پینیه ته نیا له ماره برینی همیشه پیدایه که ده کری مارهی دیاری نه کری ت.

ههندی جار له وانیه شتیک یان داراییه ک وه کوو مارهی دیاری کراییت که له واقیعه دا دارایی که سیتی دیکه یه و میرده که ی ناتوانیت بیدات به ژنه که ی. له کاتی وادا، نرخی ئه و داراییه دیاری کراوه یان شتیک له و چه شنه وه کوو مارهی دهریت به ژنه که. بو نمونه پیاوه که نووسییتی فلانه ماشین مارهی ژنه که م بیت به لام ئه و ماشین هین که سیتی دیکه (بو نمونه باوکی) بیت. له کاتی وادا پیاوه که یه کیک له دوو ئه رکه ی خواره وه ده که ویتته سهر شانی:

ع ماشینیتی دیکه هر له و ماشینیه ی به لپنی داوه بیکری و بیدات به ژنه که ی.

ب ئه گه ر ماشینیتیک به و نیشانیگه که پهیدا نه کات به و اتایه کی دیکه ئه و ماشینیه ی به لپنی له سهر داوه نمونه ی دیکه ی نه بیت، ده بی پیاوه که نرخی ئه و ماشینیه دهر بپنیت و به ئه اندازه ی نرخی ماشینیه که، پارهی باو وه کوو مارهی بیدات به ژنه که.

؟ نایا مارهیی دهبی عینده لموتالیبه بیت یان دهگری به شیوازی قیسنی و ماوه داریش بیت؟

مارهیی به چه ند شیواز ده دریت:

۱. مارهیی عینده لموتالیبه

له وانه یه وه کوو عینده لموتالیبه یان ئیستادیاری بکریت. له مارهیی عینده لموتالیبه دا، ژنه که هه رکاتی بیهه وی ده توانی داوای مارهیی له میژده که ی بکات. هه ره ها ژنه که ده توانی تا ئه و کاته ی هه موو مارهییبه که ی پ نه درابیت له گوپراهی نی و پیوهندی ژن و میژدی له گه ل شووه که ی خو ی بیو پریت. هه لبه ت به و مه رجه ی پیشتیش له نیوانیاندا پیوهندی ژن و میژدی نه هاتبیته ئاراهه. (ماده ی ۱۰۸۵ ی قانونی مه ده نی)

۲. مارهیی ماوه دار

جاری وایه له وانه یه مارهیی ماوه دار بیت، بو نمونه پیاوینک به رعوده ده بیت مارهیی ژنه که ی ۱۰ سال پاش هاوسه رگیری بدات. له م حاله ته دا ژنه که ناتوانی تا به سه رجوونی ۱۰ ساله که داوای مارهییبه که ی بکات.

۳. مارهیی عینده لقودره ت و عینده ئیستاعت

واته پیاو هه رکاتی توانای دانی مارهییبه که ی هه بوو، مارهیی ژن ده دات. له م حاله ته دا ژن ته نیا ئه و کاته ده توانی داوای مارهییبه که ی بکات که پیاوه که توانای دانی مارهییبه که ی هه بیته.

ئه گه ر ژنیک داوای مارهییبه که ی بکات و ئیدعا بکات که میژده که ی توانای دانی مارهییبه که ی هه یه، به لام پیاوه که حاشای لی بکات و بیژی توانای دانی مارهییبه که م نییه؛ ده بی پیاوه که ئه و ئیدعا ی خو ی له دادگادا به سه لمیخی. واته ئه و پیاوه ی که حاشا له توانای مالی خو ی ده کات ده بی له دادگا بیسه لمیخی که به راستی توانای ئه وه ی نییه مارهییبه که ی بدات. ئه گینا به بریاری دادگا ناچار ده بیته مارهیی ژنه که ی بدات.

؟ نه گهر مېر د كوچي دوايي بكات و ماره يي ژنه كه ي نه دا بي، ئايا ماره يي ژنه كه ده فله وتي؟

نا! ماره يي وه كوو قهرزه كاني ديكه ي خوالنيخوشبوو وايه، بگره له هه موو قهرزه كانيشي گرينگره. واته ميراتگره كان ده يي سه رها ماره يي ژنه كه حيساب بكه ن و پيي بدن، پاشان قهرزه كاني ديكه ي بده نه وه. نه گهر ميراتگره كان له داني ماره يي خو ببويړن، ژنه كه ده تواني به پيشكه شكر دني سكالانامه يه ك داواي ماره ييه كه ي له ميراتگره كان بكات.

؟ نه گهر ژن كوچي دوايي بكات و پيش مه رگي ماره ييه كه ي وهر نه گر تب، ئايا ميراتگره كاني ده تواني داواي ماره ييه كه ي بكه ن؟

به ئي. هه لبت به نه ندازه ي به شه ميراتي ميړده كه ي له ماره ييه كه كه م ده بيت و دهر ديت به ميړده كه ي و پاشماوه كه ي دهر ديت به ميراتگره كاني. واته ماره ييش وه كوو دارايي ژن دپته نه ژمار كه ليي به جي ماوه و هه ركام له ميراتگره كان به نه ندازه ي به شي خو يان ميراتيان يي ده گات.

؟ ژنيك كه پاش ۳۰ سال ژياني هاوبه ش داواي ماره ييه كه ي ده كات، ئايا هه ر به و نه ندازه ي له يه يماننامه كه دا نووسراوه ده يكه وي يان نا؟

له سالي ۱۳۷۷ دا قانوننيك په سند كرا كه تييدا بريار دراوه: ماره يي ژنان له كاتي داوا كردن دا، به له بهرچاوگرتي پيناسه ي بانكي ناوه ندي واته به نرخی رپوژ پيي دهر ديت و نه گهر پياويك كوچي دوايي بكات و ژنه كه داواي ماره يي بكات به نرخی رپوژي مهرگه كه ي حيساب ده كرپت و دهر ديت. واته ميراتگره كان ده يي سه رها ماره يي ژنه كه وه كوو قهرزه كاني ديكه ي كوچكر دوو بدن و پاشان نه و داراييه ي له كوچكر دوو ده ميپنپته وه له نيوان ميراتگره كان دا دابه ش بكرپت. به لام له بابه تييك دا كه ماره يي داراييه كي دياريكراو «عين معين» (واته داراييه كي وه كوو ئاپارتماننيكي دياريكراو) بيت، هه ر نه و خانوه ي يي دهر ديت.

سەبارەت بە و ماردەبیانە ی که ماوەدارن، بۆ نموونە ۱۰ سال پاش ماردەبرین یان عیندەلقودرەت و عیندەل ئیستتاعەن دیسان ماردی بە نرخ ی رۆژ حساب دەکری و دەدریت؟

نا! ئە گەر پاش تێپەر بوونی ۱۰ سالی دیاریکراو داوای ماردەبری بکریت، لەو کاتەوێ که ۱۰ ساله که کۆتای هاتوو و بۆتە قەرزی ی وادە (دین حال)، بە نرخ ی رۆژ دیاری دەکریت نه که له کاتی ماردەبرینهوه. سەبارەت بە ماردەبری عیندەلقودرەت و عیندەل ئیستتاعەش، هەر کاتی هیژ و توانای پیاو سەلمینرا، بەو ئەندازە ی دیاری کراو دەدریت، مە گەر ئەو ه ی که چەند سال له کاتی توانای پیاو ه که تێپەریی.

ئایا له هەر دوو چۆر ماردی هه میسه ی و کاتیدا، پیاو دەبی بژیو (نقەه) بدات؟

نا! پیاو یان میرد ته نیا له ماردەبرینی هه میسه ییدا له سه ری ه تی بژیو به ژنه که ی بدات. به لأم له ماردەبرینی کاتی یان سیغە ی دا، پیاو ئەو ئەرکه ی له سه ر شان نییه. مە گەر ئەو ه ی که له کاتی ماردەبرین دا ئەو مەرجه دانرابیت و بژیو بۆ ژنه که برابیت ه وه و په یمانه کاتی ه که ی له سه ر ئەو بنه ما دانرابیت. له بابە تی وادا له په یمانی کاتیدا بژیوی ژن له سه ر پیاو ه.

ئایا ژن دەتوانی پاش ئەو ه ی ماردی ه که ی به میرد ه که ی به خشی، په ژیان بیته وه و داوای بکاته وه؟

وه لأمی ئەم پرسیا ره دوو به شی هه یه:

۱. بۆ نموونە ئە گەر ژن له به رانبەر وه ده ست هیتانی مافی ته لاقدا ماردی ه که ی به میرد ه که ی به خشی ت ه لاقه که یان له سه ر ئەو بنه ما ئەنجام بگریت، تائ ه و کاته ی عید ده ی ژنه که به سه ر نه هاتوو ه ده توانی له به خشی نی ماردی ه که ی پاشگەز

ببیته‌وه. واته ژن باوه‌کوو ماره‌ییه‌که‌ی به‌خشیی، ده‌توانی له به‌خشینه‌که‌ی پاشگه‌ز ببیته‌وه و داوای بکات.

به‌لام پاش به‌سه‌رچوونی عیدده‌که‌ی، ژنه‌که‌ مافی پاشگه‌ز بوونه‌وه و داواکردنه‌وه‌ی ماره‌ییه‌که‌ی نییه. هۆکاری ئه‌وه‌ی له قانوندا ئه‌و مافه به ژن دراوه‌که له ماوه‌ی عیدده‌دا له به‌خشینی ماره‌ییه‌که‌ی پاشگه‌ز ببیته‌وه ئه‌وه‌یه که ههر کاتی ژن له به‌خشینی ماره‌ییه‌که‌ی پاشگه‌ز ببیته‌وه، بۆ پیاویش ئه‌و مافه له به‌رچاو گیراوه‌که ژنه‌که‌ی ببیته‌وه و ژبانی هاوبه‌شیان ده‌س پێبکه‌نه‌وه.

۲. ئه‌گه‌ر ژن له به‌رانهر ته‌لاقدا ماره‌ییه‌که‌ی به‌ پیاو نه‌به‌خشیی و له درێژه‌ی ژبانی هاوبه‌شیان‌دا و له کاتیکا که له ئاسایش‌دا ده‌ژین و باسیک له جیا‌بوونه‌وه‌یان له ئارادا نییه، ماره‌ییه‌که‌ی به‌ مێرده‌که‌ی به‌خشیت. گه‌ردنی مێرده‌که‌ی ئازا بکات و پیتی بلێت «تۆ سه‌بارت به‌ ماره‌ی قه‌رزدارى من نیت»، ئیتر لهم حاله‌ته‌دا ژن مافی پاشگه‌ز بوونه‌وه و داواکردنه‌وه‌ی ماره‌ی نییه.

ئه‌گه‌ر ژن و پیاویک لێک ماره‌ کرابن و له‌ کاتی ماره‌برینیشدا ماره‌ی ژن دیاری کرابیت، به‌لام پیاوه‌که‌ بیه‌وی پیش پێوه‌ندی ژن و مێردی، ژنه‌که‌ی ته‌لاق بدات، ئایا لهم حاله‌ته‌دا ژنه‌که‌ ماره‌ی ده‌که‌وی؟

له‌ ولام‌دا ده‌بی بلێین ههر له‌و کاته‌وه ئه‌و دوو که‌سه‌ لێک ماره‌ ده‌کرین و له‌ کاتی ماره‌بریندا ماره‌ی بۆ ژنه‌که‌ دیاری کرا، ههر له‌و کاته‌وه ژنه‌که‌ ده‌بیته‌ خاوه‌نی ماره‌ییه‌که‌ و ههر کاتی داوای بکات ده‌بی پیاوه‌که‌ پیتی بدات.

به‌لام ئه‌گه‌ر پاش ماره‌برین و دیاریکردنی ماره‌ی و پیش پێوه‌ندی ژن و مێردی، پیاوه‌که‌ ژنه‌که‌ی ته‌لاق بدات، ژن نیوه‌ی ماره‌ییه‌که‌ی ده‌که‌وی. (ماده‌ی ۱۰۹۲ ی قانونی مه‌ده‌نی)

ئه‌گه‌ر پیاوه‌که‌ ههر له‌ کاتی ماره‌بریندا یان داوای ئه‌وه‌ ماره‌ی ژنه‌که‌ی هه‌مووی پێ بدات، لهم حاله‌ته‌دا (واته ته‌لاقدا نی پێش پێوه‌ندی ژن و مێردی) ژنه‌که‌ ده‌بی له‌و ماره‌ییه‌ی وه‌ری گرتووه‌ نیوه‌ی بداته‌وه به‌ پیاوه‌که‌.

رینگاگانى داواکردنى مارەيى كامانەن؟ ژن له چ رینگايە كەو دەتوانى داواى مارەيى كەى له پياو بگات؟

ژن دەتوانى پيش هەر هەولێكى قانوونى سەرەتا داوا لە مێرده كەى بگات مارەيى كەى پى بدات و بۆ ئەو داخووزيە كەى بە شپۆهە كى فەرى هينابيتە ئاراه، پيوسته بچيت بۆ ئەو دەفتهرخانەى كە پەيمانى هاوسەر يتيه كەى تيدا تۆمار كراوه و داوا لە دەفتهرخانە بگات داخووزنامە يە ك بنيرى بۆ مێرده كەى سەبارەت بەو كەى ژنە كەى داواى مارەيى كەى كردوو. پاش ئەو كەى داخووزنامە كەى دەفتهرخانە گەيشته دەست مێرده كەى و ئەو پيش مارەيى كەى دا ئيتير پيوست بە هيج كاريكى ديكە ناكات و بابەتە كە كۆتايى هاتوو.

بەلام ئەگەر پياو كە پاش وەرگرتنى داخووزنامە كەى دەفتهرخانە مارەيى كەى نەدا، ژنە كەى له دوو رینگاي ياسايه وه دەتوانى بۆ دەسته بەرى مارەيى كەى هەونى خوى بدات:

١. لە رینگاي ئيدارەى تۆمارى بەلگە وه (ئيدارەى ثبت)

پاش وەرگرتنى داخووزنامە كەى دەفتهرخانە و نەدانى مارەيى له لايەن پياو وه، ژنە كەى دەتوانى بچيت بۆ ئيدارەى تۆمارگەى بەلگە و داخووزى دەركردنى بريار بگات بۆ ساندنى مارەيى. پاش دەركردنى فەرمان، ئيدارەى تۆمارى بەلگە بە مەبەستى راگەياندن دەينيرى بۆ ناو نيشانى پياو كە و لەودا مۆلە تيك بە پياو كە دەدات كە بۆ نمونە له ماوهى ١٠ رۆژدا ناوهرۆكى بريارە كە (واتە دانى مارەيى ژنە كە) جيبە جى بگات.

ئيتستا لەم حالەتەدا دوو دۆخ ديتە ئاراه:

ئ پياو كە كاتى راگەياندنە كەى ئيدارەى تۆمارى بەلگەى پى بگات، لە كاتى ديارىكراودا مارەيى كە دەدات

ب پياو كە لە كاتى ديارىكراودا مارەيى ژنە كە نادات. ئەمجار ژنە كە ديسان پەنا دەباتە وه ئيدارەى تۆمارى بەلگە و دارايى مێرده كەى (ئەگەر دارايىه كى هەبیت) بەوان رادەگەبەنى و داواى راگرتنى دارايىه كەى بە ئەندازەى مارەيى كەى دەكات. ئەگەر پياو كە دارايىه كى نەبیت بەلام موجه خۆر

بیت، ئیداره‌ی تۆماری به‌لگه‌نامه‌یه‌ک بۆ شوینی کاره‌که‌ی ده‌نیری و فه‌رمان ده‌دات مانگانه‌یه‌ک له‌سی یان‌یه‌ک له‌چواری مووچه‌ی پیاوه‌که‌که‌م بکه‌ن و بیده‌ن به‌ژنه‌که.

ئه‌وه‌ی که‌به‌ئه‌ندازه‌ی یه‌ک له‌سی یان‌یه‌ک له‌چواری مووچه‌که‌ی که‌م بکریت هۆکاره‌که‌ی ئه‌وه‌یه‌که‌ئه‌گهر پیاوه‌که‌ببجگه‌له‌ژنه‌که‌ی سه‌ر په‌رشتی که‌سی دیکه‌ی له‌ئه‌ستۆ نه‌بیت یه‌ک له‌سی مووچه‌که‌ی که‌م ده‌کریت و ئه‌گهر سه‌ر په‌رشتی که‌سی دیکه‌ی له‌ئه‌ستۆ بیت به‌ئه‌ندازه‌ی یه‌ک له‌چواری مووچه‌که‌ی ئی که‌م ده‌کریت و بابه‌تی ماره‌ی ده‌دریت به‌ژنه‌که. ئه‌م بریاره‌ بۆ هه‌موو قهرزدارێک جیبه‌جی ده‌کریت و وانیه‌ته‌نیا پتوه‌ندی به‌ماره‌ی ژنه‌وه‌هه‌بیت.

هه‌ر وه‌ها ژنه‌که‌ده‌توانی بۆ پێشگرتن له‌وه‌ی که‌نه‌با میرده‌که‌ی را بکات و له‌وڵات بجیته‌ده‌روهه، ده‌توانی داوای ئی ساندنه‌وه‌ی مافی چوونه‌ده‌روه‌ی له‌وڵات بۆ بکات.

؟ ئایا ده‌کرێ له‌ریگای ئیداره‌ی تۆماری به‌لگه‌وه‌و ده‌رکردنی بریار و ده‌س به‌سه‌رداگرتنی دارایی پیاوه‌که، ماره‌یه‌که‌هه‌مووی وه‌ر بگریت؟

ئه‌گهر راده‌ی ماره‌ی زیاتر له‌ ۱۱۰ سکه‌ی به‌هاری ئازادی یان به‌رانبه‌ر له‌گه‌ل ئه‌وه‌دا بیت، ته‌نیا تا ۱۱۰ سکه‌ یان بارته‌قای ئه‌وه‌ ده‌کریت له‌ریگای ئیداره‌ی تۆماری به‌لگه‌و ده‌رکردنی بریاره‌وه‌ داوا بکریت.

بۆ زیاتر له‌ ۱۱۰ سکه‌ی به‌هاری ئازادی یان بارته‌قای ئه‌وه، توانای پیاوه‌که‌ مه‌رجی بریاره. واته‌ ماره‌ی تا راده‌ی ۱۱۰ سکه‌ یان هاوکیشی ئه‌وه، له‌ کاتی داواکردن (عندالمطالبه) بریاری له‌ سه‌ر ده‌دریت و ده‌کرێ هه‌م له‌ریگای داگاوه‌ هه‌م له‌ریگای ئیداره‌ی تۆماری به‌لگه‌وه‌ داوا بکریت. به‌لام زیاتر له‌ ۱۱۰ سکه‌ و هاوکیشی ئه‌وه‌ به‌ مه‌رجی توانایی (عندالاستطاعه) دیته‌ ئه‌ژمار.

ماره‌ی به‌ مه‌رجی توانایی (عندالاستطاعه) –هه‌ر وه‌کوو به‌ ناوه‌که‌ی دا دیاره- کاتیک ده‌دریت که‌ پیاو توانای دانه‌که‌ی هه‌بیت. واته‌ ئه‌گهر دارایی پیاوه‌که‌ زیاتر له‌ ۱۱۰ سکه‌ی به‌هاری ئازادی یان هاوکیشی ئه‌وه‌ بیت ده‌کرێ له‌ریگای بریاری

ئىدارەى تۆماروۋە ھەۋلى بۇ بىدرىت و دەست بە سەر ھەندى لە داراپى پياۋە كەدا بگىردىت. (مادە ۲۲ى قانۇنى پائىشتى لە بنەمالە پەسندىكراۋى سائى ۱۳۹۱)

ئەگەر پياۋە كە بۇ زياتر لە ۱۱۰ سىكە يان ھاۋكىشى ئەو شىتېكى نەبىت دەستى بەسەردا بگىردىت، ژنە كە دەپ لە رىنگاى دادگاۋە داۋاى مارهىيە كەى بىكات و سامان يان داراپىيە ك لە مېردە كەى بە دادگا بناسىتى. بەلام ئەگەر پياۋە كە بە ئىدعاى «دەستەنگى و نەدارى» (عسر و حرج) بىريارى دەستەنگى (اعسار) لە دادگا ۋەرگىت، تا ئەو كاتەى داراپىيە كى بىكەۋە نەناۋە و تواناى دانى مارهىيە كەى نەبىت، لە سەرى نىبە بىدات.

۲. لە رىنگاى دادگاۋە

رىنگاىيە كى دىكە كە ژن دەتوانىت لەۋپوۋە مارهىيە كەى بىستىتى، رۆيشتن بۇ «دادگاى بنەمالە» يە. لېرەدا ژنە كە سىكالانامە يەك لە مەر داۋاكارى مارهىيە كەى رىكدەخات و پىشكەشى دادگاى بنەمالەى دەكات. دادگا پاش دىارىكردنى كات، پياۋە كە بانگىشتى دادگا دەكات و ئەگەر بۇ دادگا بسەلمى كە مارهىيە ژنە كە «عندالمطالبە» يە و تا ئىستاپى نەدراۋە، بىريار لە سەر مەحكوم بۈۋى پياۋە كە دەر دەكات بۇ دانى مارهىيە كە. پاش ئەۋەى بىريار دەر كرا و پياۋە كە نارەزايەتتى دەر نەبرى يان پاش نارەزايەتتى ئەۋ، لە قۇناخى پىداچوۋنەۋەدا، ئەگەر بىريارە كە مسۆگەر بوۋ ژنە كە دەتوانى بە ناساندنى داراپى پياۋە كە داۋاى دەر كردنى بىريارى جىبە جىكارى بدات. بەم شىۋازە بىريارى جىبە جىكارى دەر دە كرى و بە پياۋە كە رادە گە يە نرى. پاشان ئەۋ قۇناخانەى پىشتر باسما ن كرى (قۇناخە كانى بىۋەندىدار لە گەل جىبە جىكارى و سەردانى ئىدارەى تۆمارى بە لگە) سەبارەت بە جىبە جىكارى دىنە ئە نجام.

؟ ئايا نەدانى مارهىيە سزاي زىندانى بۇ پياۋە ھە يە؟

سزاي بەندىخانە بۇ نەدانى مارهىيە، بەستراۋەتەۋە بەۋ چوار مەرجهى خواروۋە:

۱. مارهىيە «عندالمطالبە» بىت
۲. ئەگەر مارهىيە سىكەى بەھارى ئازادى بىت، تەنيا تا ۱۱۰ سىكە سزاي بەندىخانەى

ههیه و نه گهر ماره‌پی شتیکی دیکه‌ی جگه له سکه بێت، تا بارتە‌قای نرخ‌ی ۱۱۰ سکه سزای زیندانی هه‌یه

۳. پیاوه‌که توانستی مالی پێویستی بۆ دانی ماره‌بیه‌که هه‌بێت

۴. پیاوه‌که بریاری نه‌داری و ده‌سته‌نگی رانه‌گه‌یه‌نی

به‌ ئاگاداری له‌م مه‌رجانه، ژن ده‌توانی بچێته‌ دادسه‌را و بریاری قۆلبه‌ست کردنی پیاوه‌که وهرگرێت. هه‌ر وه‌ها له‌وانه‌یه‌ دانی ماره‌بیه‌که کرابێته‌ قیسنی و له‌م حالته‌ش دا نه‌گه‌ر پیاوه‌که قیسنی ماره‌بیه‌که نه‌دات، ژنه‌که ده‌توانیت بریاری ده‌سه‌سه‌رکردنی وهربگریت.

هه‌ر به‌و جوهری کوتمان له‌ ۱۱۰ سکه زیاتر یان بارتە‌قای ئه‌وه، وه‌کوو ماره‌پی «عندالاستعاعه» دێته‌ ژمار و چه‌پس و ده‌سته‌نگی نایگرێته‌وه.

؟ ئایا ژن ده‌توانی پاش ماره‌کردنی، له‌ گوێرایه‌لی و پێوه‌ندی ژن و می‌ردایه‌تی خۆی ببوێری؟

ژن ده‌توانی تا ئه‌و کاته‌ی ماره‌پی وهرنه‌گرتووه، له‌ پێوه‌ندی ژن و می‌ردی خۆی ببوێری و پیاو یان می‌رده‌که‌ی ناتوانی ناچار بکات. (ماده‌ی ۱۰۸۵ی قانونی مه‌ده‌نی)

؟ ئایا پاش ماره‌برین، به‌رێوه‌بردنی کاروباری ژبانی هاوبه‌ش، به‌ شیوه‌ی هاوبه‌ش له‌ ئه‌ستۆی ژن و پیاوه‌؟

نا! به‌ سه‌رنجدان به‌و روانگه‌ی قانونی مه‌ده‌نی له‌ بنیاتی بنه‌ماله‌ی روانیوه‌ و وه‌کوو رێکخراوه‌یه‌کی ئیداری سه‌یری کردووه، به‌رێوه‌برایه‌تی بنه‌ماله‌ خراوته‌ ئه‌ستۆی پیاو. به‌مجۆره‌ به‌رێوه‌بردنی کاروباری ژبانی هاوبه‌ش که له‌ سه‌ر ویستی ئه‌و ژن و پیاوه‌ هاتۆته‌ ئاراه، ته‌نیا دراوه‌ به‌ یه‌ک ویست و ئیراده‌ که ئه‌ویش ئیراده‌ی پیاوه‌که‌یه. له‌ قانونی مه‌ده‌نیدا، بۆ به‌رێوه‌بردنی ژبانی هاوبه‌ش هه‌یج ده‌وریک بۆ ژن له‌ به‌رچاوه‌ نه‌گیردراوه‌ و به‌رێوه‌برایه‌تی بنه‌ماله‌ واته‌ ئه‌و بنیاته‌ی به‌ ویستی ئه‌و ژن و پیاوه‌ و به‌ هاوبه‌شی هه‌ردووکیان پێک دێت، له‌ ئه‌ستۆی پیاو دانراوه. (ماده‌ی

۱۱۰۵ی قانونی مه‌ده‌نی)

؟ مافی حہ پس یانی چی؟

«مافی حہ پس» مافیکی تاییہت به ژنه، واتہ ژن مافی ئه وهی هہیہ تا ئه و کاتہی مارہیہ کہی و ہرنہ گریٰ له گہل میړدہ کہی پیوہندی ژن و میړدی نہ کات. ہہ ئہ بت بہ و مہرجہی پیشتر ئہم پیوہندیہ له نیوانیان دا نہ ہاتبیتہ ناروہ.

؟ ئایا تہ نیا کچ مافی ئه وهی هہیہ تا ئه و کاتہی مارہیہ کہی و ہرنہ گرتوہ، خوئی له پیوہندی ژن و میړدی ببویڑی یان ہہ مووژنیک ئه و مافیہ ہہیہ؟

ہہر ژنیک له پیاویک مارہ دہ کړیت مافی ئه وهی هہیہ تا ئه و کاتہی مارہیہ کہی و ہرنہ گرتوہ، نہ چیتہ مالہ میړد و له پیوہندی ژن و میړدی خوئی ببویڑی. ئہم مافہ تہ نیا بؤ کچان نییہ و ژنانیش دہ گرتہ وه. کہ لک و ہرگرتن لہم مافہ بہ واتای نافہرمانی نییہ و ہہر بؤیہ نابیتہ هوئی ئه وهی کہ ژن خہرجی و بڑیوی نہ کہ ویت. ہہ ئہ بت تہ گہر ژنیک تہ نیا جاریکیش له گہل ہاوسہرہ کہی پیوہندی ژن و میړدی کړدیت ناتوانی لہم مافہ کہ لک و ہرگرت. بہ واتایہ کی دیکہ: ئہم مافہ تہ نیا بؤ ئه و ژنانہیہ کہ پاش مارہ برینیان ہیچ پیوہندیہ کی ژن و میړدی له گہل میړدہ کہی نہ بوویٹ. (مادہی ۱۰۸۵ ی قانونی مہدہنی)

؟ ئایا ژن ناچارہ بہ وهی له خانوویہ کدا کہ پیاو دابینی دہکات، ژیان بہ سہر بہریت، تہ نانہت ئہ گہر له دوورترین شوئی شاریان ولایتیشدا بیت؟

دابینکردنی خانوو و شوئی ژیانی ہاوبہش، بہ شیک لہ خہرجی و بڑیویہ و لہ لایہ کی دیکہ وه میړد لہ سہریہتی خہرجی و بڑیوی ژن دابین بکات. بہم پیہ دابینکردنی خانوو ئہرکی سہرسانی پیاوہ و فہرمانبہری ژن لہ پیاو بؤ ژیان لہ و خانووی پیاو لہ بہرچاوی گرتوہ، یہ کئ لہ بابہ تہ کانی فہرمانبہریہ. کہ واتہ ژن دہب لہ و خانوودا ژیان بکات کہ میړدہ کہی دابینی دہکات بؤ ئه وهی بریاری «ژنی ناچیزہ» ی بہ سہردا نہ سہ پیٹ.

به لآم مافی ديار يكر دني خانووي هاوبه ش بو پياو، به واتاي تهوه نيبه پياوه كه له ههر كوئي پيئي خو ش بوو - ته نانهت له دوور ترين شويني ولاتدا - خانوو بگري ت. يان باوه كوو له باري داراييه وه ده تواني له شوينيكي گونجاودا خانوو داين بكات به لآم ده چي ت له خراپ ترين شويني شاردا يان له شوينيكي ته ري كدا خانوو به كرى ده گري ت و ژنه كه ي ناچار ده كات له ويندا ژيان بكات. له بهر ته وه ي داين كر دني خانوو به شيك له خه رجي و بژيوه و خه رجي و بژيو له ته ستوي پياودايه، بژيو ي ژن ده بي له گه ل دو خي ته ودا بگونجيت و ناساي شي داين بكات. ههروه ها پياو ناتواني ژنه كه ي ناچار بكات له گه ل دايك و باوكي يان مانه خميكي ژيان بكات. بهم پييه ته گه رجي مافي ديار يكر دني خانوو له ته ستوي پياوه، به لآم پياو بو ي نيبه له مافه كه لكي خراپ وه بگري ت. (ماده ي ۱۱۱۴ ي قانوني مه ده ني)

ٲيا ژن و پياو ده توانن به پي كه اتن، پريار بو داين كر دني خانوويه كي هاوبه ش بده ن؟

به ني. ته گه رجي له باري ياساييه وه ژن ده بي له و خانووه دا ژيان بكات كه پياو ديار ي ده كات، به لآم ته مه به و واتا نيبه كه ژن و مي رد نه توانن پي ك بي ت له سه ر ته وه ي كه ده سه لآ تي ديار يكر دني خانووي هاوبه شيان به پي كه اتني هه ردوو كيان بي ت يان ته م ده سه لآ ته بدر ي ت به ژنه كه.

به م پييه ژن ده تواني له كاتي ماره برين دا مافي ديار يكر دني خانووي هاوبه ش وه كوو مه رچ بو خوي بي ني ته ناراه و هه ر وه ها ژن و مي رد ده توانن پي ك بي ت له سه ر ته وه ي كه پي كه وه خانووي هاوبه شيان ديار ي بكه ن. (ماده ي ۱۱۱۶ ي قانوني مه ده ني)

ٲيا ته نيا نوو سي ني مه رچ و پي كه اتنه كاني ژن و مي رد له په يمان نامه دا ته واوه؟

له هه ندي بابته تا وه كوو: مافي وه رگرتني پاسپور ت، چوونه ده ره وه له ولات، مافي ته لآ ق بو ژن، و مافي سه ره په ر شي مندا ل بو دايك له ته گه ري جو دا بو ونه وه دا و پاش ته مه ني ۷ سالاني و ته نانهت له ته گه ري هاوسه رگيري دوو باره ي دايك دا؛

نووسینی ئەم پیکهاتن و مافانه له پهیماننامهدا به تهنیا تهواو نین و ئیمکانی ئەوه ههیه ئەم پیکهاتنانه له لایهن پیاوه کهوه پێشیل بکرین.

که وابوو بۆ دنیایێ له بهر یوه بردنی ئەو پیکهاتنانه و بۆ پێشگرتن له دهستیوهردانی پیاو و پهنا بردنی بۆ ههلاوردنه یاساییه کانی دژ به ژن، پتویسته له یه کێک له نووسینگه کانی تۆماری فهرمیی به لگه وه کالهت-نامهیه ک له لایهن پیاوه کهوه ئاماده بکریت و لهودا ههموو ئەو مافانه به سهربهستییه کی تهواوهوه و به مافی بریکاریشهوه بدریته ژن. ههر وهها پتویسته لهم وه کالهتنامهدا مافی لابردنی پارێزه له پیاو بستیننهوه بۆ ئەوهی دواتر نهتوانی به لابردنی پارێزه، له بایهخی بخت یان وه کوو ههپهشه بۆ سهه ژنه که که ئکی لی وههگریت.

؟ ئایا بۆ وهه گرتنی مافی ته لاق ژن ده بێ ماره ییه که ی ببه خشیته؟

نا! پتویست به وه ناکات و ژن دهتوانی له وه کالهتنامهیه کدا به پاراستنی ههموو مافه قانونییه کانی بۆ ماره ی و کرێی هاووینه، خۆی پارێزه ی ته لاقه که ی بیت و پارێزه یکی دیکه ش بۆ ته لاقه که ی بگریته ؛ به وه مه رجیه ی ناوه روکی وه کالهتنامه که به سه رنجه وه بنووسریته و ماف و ده سه لاتی پتویست بۆ جێبه جێکردن و به ئەنجام گه یاندنی، بدریته ژن. نووسینی ئەو وه کالهتنامه ده ی به راویژی پارێزه ی دادگا بیته ئەنجام.

؟ ئایا ژن دهتوانی به ناوی تۆریان یان به هه ر ناویکی دیکه وه، ماله وه به جی بیلی و بچیت بۆ شوینیکی دیکه؟

به پتی ریسای قانونی مه ده نی، ژن بۆی نییه به «هۆکاریکی نه شیاو» بتوری. هۆکاری شیاو به پتی قانونی مه ده نی هۆکاریکه که گیان و ئابرووی ژن له مه ترسیدا بیت. که واته ئە گه ر له مه ر دیاریکردنی خانووی هاو به ش له نیوان پیاو و ژندا پیکهاتنیک نه کرابی یان ده سه لاتی دیاریکردنی خانوو به ژن نه درابی، به لام ئە گه ر

بارودڅخې رڼو و دهر وونې و په فتاری و هه نسوکه وونې پیاووه که به جوړیک بیت که ژنه که ئیدعای ئه وه بکات له و مالهدا که ئه و دیارې کردووه مه ترسی له سهره و دهر ترسی له لایهن پیاووه که وه تووشی ئازار ببیت، به ته گپیری دادوهری دادگا، ژنه که بوی هیه ئه و مالهدا هابو به شه به چی بیلی.

یان ئه وه ی که له بواری ئه و بارودڅخه ی له مالیدا هاتو ته ئاراهه، ژنه که دهر ترسی ئابروو و شهره فی بکه و یتته مه ترسییه وه. بۆ نموونه پیاووه که هه لومهر چیکی له مالهدا ره خساندووه که پیاوانیکی نامو و ههر چی و په رچی به رده وام دین و ده چن و هه همیشه جنیو و قسه ی قور له سهر زاریانه.

بهم به لنگانه ژن دتوانی مالهدا به چی به یلی و بتوری، به لام ده بی دادگایش به و قه ناعه ته بگه یه نی که ئه و مه ترسیانه ی باسیان ده کات بوونیان هه یه و راستن.

ئه گهر دادوهری دادگاش به و قه ناعه ته گه یشت که بوونی ئه و ژن و پیاووه له مالیک دا ده بیته هو ی ئه وه ی که ژنه که له بواری جه سته یی و ئابروو و شهره فه وه ئاسیب ده بیخی، فه رمان دهر ده کات که تا ئه و کانه ی دادگای کردنیان کو تایی نه هاتووه و بریار دهر نه کراوه، ژنه که له شوینیک دیکه ژیان به سهر به ریت جیا له و شوینه ی پیاووه که دیارې کردووه و تیدا ده ژی. له کاتی وادا دادگا هه ول ده دات به په زامه هندی ههر دوو لایان (ژن و میرد) شوینی ژیانی ژنه که دیاری بکات.

به لام ئه گهر ژن و میرد نه توانن به رایه کی هابو به ش بگهن، دادگا به وه رگرتی رای خزم و که سی ههر دوو لایان، مالیک بۆ ژنه که دیاری ده کات.

ئه گهر ژنه که که س و کاریکی نزیکی نه بیت که له مالی خو یان وه ری گرن، له م حاله ته دا دادوهری دادگا به هه لېژارده ی خو ی شوینیک بۆ ژنه که دیاری ده کات بۆ ئه وه ی به شیوه یی که کاتی و تا دهر کردنی بریار، له ووی و دوور له میرده که ی ژیان به

سهر به ریت. (ماده ی ۱۱۱۶ ی قانونی مه دهنی)

له هه نندی ولاتی ئه وروپو و ه کوو نه رویج، هه ندی شوین له بهر چاو گپراوه که پینان ده لین: «ناوه ندی قه یران». ئه م ناوه ندانه بۆ ئه و ژن و پیاوانه دابین کراوه که له بارودڅخیک مه ترسیداردان و بۆ پاراستنی خو یان ناچارن له هاوسه ری ئازار دهر یان به دوور بن. شوینی ئه م ناوه ندانه له هه موو که سیک شاراوه یه بیجگه له و پو لیسانه ی که به رپرسی نیشته جینکردن و دامه زرانندی پیاوان و ژنانی ئازار دیتوون.

خەرجى و بژيوى (نققە) چىيە وچ شىتگە لىك دەگرىتە و دە؟

خەرجى و بژيوى كىچىك لە بەرھەمە كانى مارەبىنى ھەمىشە يىيە. بژيوى واتە ھەموو ئەو خەرجانەى بۇ دابىنكردى پىداو يىستىيە كانى ژيان پىتويستە، كە برىتتىن لە خانوو، جلو بەرگ، خۇراك، كە رەستەى نىتومال، دەوا و دەرمان و تەندروسىتى و سەفەر و ھەموو ئەو شىتانەى بۇ ژيانى ھاوبەش پىتويستىن و پىاوى لە سەرىيەتى گونجاو لە گەل بارودۇخى ژنە كەدا، دابىنيان بىكات.

بژيوى پاش مارەبىنى ھەمىشە پى دەكە وىتە ئەستوى پىاوى. ھۆكارى ئەو ھى جەخت دەكرىتە سەر مارەبىنى ھەمىشە پى، ئەو ھىيە كە لە مارەبىنى كاتىدا، ژن بژيوى ناكە وى. گونجاو بوونى بژيوى لە گەل بارودۇخى ژنىشدا بە و واتايە كە ئە گەر ژنە كە لە بنە مائە يە كدا گەرە بوو كە بۇ راپە راندنى كارە كانيان خىزمە تكارىيان ھەبوو، يان دۇخى جەستە پى ژنە كە بە جۆرىكە كە بۇ راپە راندنى كارە كانى پىتويستى بە خىزمە تكار ھە يە؛ لەم جۆرە بابە تانەدا دامە زراندنى خىزمە تكارىش بە شىك لە

بژيوى ژن دىتە ئە ژمار. (مادە كانى ۱۱۰۶ و ۱۱۰۷ ى قانونى مەدەنى)

ھەر و ھە ئەو ھى كە كوتراو ھ بژيوى ژن دە پى لە گەل بارودۇخى ئەودا گونجاو بىت، بە واتاي ئەو ھى نىيە كە ئە گەر پىاوىكى دەو ئە مەند لە گەل ژنىكى ھە ژاردا ھاوسەر گىرى بىكات بۇ دابىنكردى بژيوى، دۇخى دارايى بنە مائە كەى لە بەرچاوى بگىرىت و باو ھ كوو ساماندار و دەو ئە مەندە، ژنە كە بخاتە دۇخىكى پى-دەرە تانى و نە دارىيە و ھ. لەم جۆرە بابە تانەدا بژيوى ژن گونجاو لە گەل دۇخى دارايى پىاوى كەدا دەدرىت.

ئاي بژيوى ژن لە ھەر بارودۇخىك دالە ئەستوى پىاوى؟

سەرەتا دە پى روونى بىكە يەنە و ھە بەست لە «ھەر بارودۇخىك» چىيە؟ ئە گەر مە بەست ئە مە يە كە بۇ نمونە ژن مووچە خۇر بىت و تەنانەت داھاتى زىاتر بىت لە مېردە كەى، دىسان بژيوى ژن لە ئەستوى پىاوى؟

لە و ھە لىمدا دە پى بلىين: بە لى، ژن دەتوانى ھەر جۆرىك بە پىتويستى بزانى داھاتە كەى خۇى خەرج بىكات و ناچار نىيە بەو ھى بىدات بە مېردە كەى يان لە

ژيانى ھاوبە شىياندا خەرجى بىكات. (مادە ى ۱۱۱۸ ى قانونى مەدەنى)

به لّام بۆ ئه وهی بژیوی به ژن بشیت، چهند حالت له وانهیه بێته پێشهوه:

ع پاش پهیمانی ههمیشه پێوهندی ژن و میردی به هیچ جوړیک نه هاتبیته ئاراو و ژنه که فه رمانبهری له میرده که ی گری دای به وهرگر تی ههموو ماره بیه که ی. له م حالته دا بژیوی ژنه که گری دراوی فه رمانبهری ئه و نییه و پیاو له سه ریه تی بژیوی ژنه که بدات.

ب نه گهر له نیوان ژن و میرددا پێوهندی ژن و میردی هاتبیته ئاراو – ته نیا یه ک جاریش – ته نانه ت نه گهر هیشتا نه چوو بیته مالی هاو به شیان هوه، بژیوی ژن له نه ستوی میرده. به لّام له دوخی وادا، بژیوی ژن به ستراوه ته وه به فه رمانبهری له میرده که ی و نه گهر ئه وه بسه لمی که به هوکار یکی نه شیاو و نارها گوپی نه داوه تی، بژیوی پێ ناشیت. مه گهر ئه وهی ژنه که بیسه لمی تی که هوکاری گوی نه دانی پێوه ندی به پیاوه که وه یه.

نموونه نه گهر پیاوه که تووشی نه خوشینیکی فه گری سه رجی پی بوو بیته و بۆ ئه وهی نه خوشینه که بۆ ژنه که نه گوازیته وه پیمل نای به وهی له کاندوم که لک وهرگریت، له م حالته دا ژن ده توانی سه رجی پی له گه ل میرده که ی نه کات. له کاتی وادا نافه رمانی ژن و سه رجی پی نه کردن له گه ل پیاو دا که بۆ پێشگیری له نه خوشینه، نابیته هو ی ئه وهی بژیوی نه که ویت. (ماده ی ۱۱۲۷ ی قانونی مه ده نی)

هه ره وه ها تۆرانی ژن و رویشتی به پێ بیانویه کی گونجاو، له هوکاره کانی فه وتانی مافی ژن له سه ر بژیوه. به لّام نه گهر ژن له بارو دوخی کدا یه که بوونی له گه ل پیاو یک له مائیکدا ده بیته هو ی ئه وهی ئاسی جسته پی یان دارایی یان له وانه یه ئابرووی بچیت، له م حالته دا ژن ده توانی بتۆری به پێ ئه وهی مافی بژیوی بفه وتی، چونکا به جی هیشتی ماله وه له م بارو دوخه دا، به نافه رمانی نایه ته نه ژمار. (ماده ی ۱۱۱۵ ی قانونی مه ده نی)

نموونه نه گهر پیاو یک ماله که ی بکاته ناوه ندی رووسپی گه ری یان شوینی فرۆشتنی ماده ی هو شبه ر، ژن ده توانی ئه و ماله به جی بیلی و بتۆری.

پ نه گهر پیاو یک به شیوازی «ته لّاقی جی گه رانه وه» ژنه که ی ته لّاق بدات و ته لّاقه که ش به هو ی نافه رمانی ژنه که وه نه بیته، له ده ورانی عید ده دا ژنه که

بژیوی ده که ویت. لهم جۆره ته لاقانه دا ژن له ده ورانی عیدده دا بژیوی ده که ویت. ههر وهها نه گهر ژنه که دووگیان بیت و ته لاق بدریت تا کاتی له دایکبوونی منداله که ی بژیوی ژنه که له ههستوی پیاوه که یه. (ماده ی ۱۱۰۹ ی قانونی مه ده نی)

؟ نه گهر پیاوه له دانی بژیوی خوی بواره، ژن بۆ نه وهی پیاو ناچار بکات بیدات، ده بی چی بکات؟

بژیو، ئیستا (واته نه مانگه) و رۆژانی رابردوویش ده گرتته وه. واته ژن ده توانی ههم داوای بژیوی ئیستای بکات و ههم بژیوی نه و رۆژ و مانگانه ی رابردووشی که وهری نه گرتوون.

به ئاوردانه وه به وهی که له وانیه یه ژن ته نیا داوای بژیوی نه مانگه ی (ئیستا) بکات یان بیهه وی داوای بژیوی رۆژانی رابردووشی بکات، شتیوازی ساندنی ههر کامیکیان جیاوازه:

ئ نه گهر ژن بیهه وی ته نیا داوای بژیوی نه مانگه ی بکات، ده توانی سکا لانه مه یه ک له سه ر «نه دانی بژیو» ریک بخت و پشکه شی دادسه رای بکات. به م شتیوازه دادسه را پیاوه که بانگیشته ده کات و تۆمه تی نه دانی بژیوی پێ راده که یه نیت. پیاوه که ده بی له م بابه ته دا به رگری له خوی بکات و تۆمه ته که له سه ر خوی لا ببات. نه گهر نه توانی هۆکاریک بۆ نه دانی بژیو بپنیتته وه، ده که ویتته به ندیخانه. نه دانی بژیوی ژن له یاسای سزای ئیسلامی دا وه کوو تاوان ناسراوه و سزای به ندیخانه ی بۆ له به رچاو گهر دراوه.

(ماده ی ۲۳ ی قانونی پالیشتی له بنه ماله په سندرکروی سالی ۱۳۹۱)

ب نه گهر ژن داوای بژیوی رابردووی بکات، ده توانی به ریکخستنی سکا لانه مه یه ک و پشکه ش کردنی به دادگای حقووقی، داوای بژیوی رۆژانی رابردووی بکات. پاشان دادگا کاتی پیراگه شتنی بۆ دیاری ده کات و پیاوه که بانگیشته ده کات و دادگایی ده کات. نه گهر پیاوه که نه توانی له دانیشتنی دادگادا هۆکاریکی گونجاو بۆ نه دانی بژیوی ژنه که ی راگه یه نیت، جیا له وهی به دانی بژیوی رابردووی ژنه که ی مه حکووم ده بیت، ده بی تئچوو و زیانی دادره سی که ژنه که خه رچی کردووه پێی بداته وه. (ماده ی ۱۱۱۱ ی قانونی مه ده نی)

ٺه گهر پاش مه حڪوم بپاوهه به داني بڙيو، ديسان بڙيو ٺهه ڪه نه دات، ٺهه مجاريان ٺهه ڪه ده تواني له دادگاي بنه ماله داخواري ته لاق بڪات. ههر وهه ٺهه گهر بپاوهه ڪه به هڙي بٽڪاري و نه دار بيه وهه نه تواني بڙيو ٺهه ڪه ي ديات، ديسان ٺهه ده تواني داخواري ته لاق بڪات. (مادهي ۱۱۲۹ اي قانوني مهه نه ي)

ٺهه گهر ٺهه ٺهه پيش هاوسه رگيري له سهه ر ڪار بٽ، ٺهه پياوهه ڪه ده تواني پاش هاوسه رگيري بهه به ڪاره ڪه ي بگريٽ و نه هيلج ڪار بڪات؟

ٺهه گهري به گوڙهي قانون مهه ده تواني ٺهه نه دات ٺهه ڪه ي له ڪار و پيشه به ڪار بٽ ڪه ناته با بٽ له گهه به ره وهه نه ي بنه ماله يان ٺهه بڙيو ٺهه ڪه داه، به لام له قانوندا بڙ قه دهغه ڪردني ڪاري ٺهه له لايه نه مهه ده وهه نه ي مهه رچ له به رچاو گهر دراوه ڪه به و شيوازه ي خواره وهه به:

۱. دهه مهه بٽ بيسه له مٽي ڪه بڙ نمونه ٺهه و ڪار و پيشه ي ٺهه ڪه پٽوه ي خهري ڪه له گهه به ره وهه نه ي بنه ماله ڪه ياندا ناته بايه.

۲. ٺهه گهر له ڪاتي مارهه بڙيندا، ٺهه ڪه پيشه به ڪي هه بڙيو و پياوهه ڪه ش لي ٺهه ٺهه دار بڙيو و به زانياري له سهه ٺهه وهه ڪه ٺهه ڪه خهري ٺهه و ڪاره به، هاوسه رگيري له گهه ڪردوهه. لهه حاله ته داه پياوهه ڪه ناتواني ٺهه داه بڪات ڪه ڪاري هاوسه ره ڪه ي له گهه به ره وهه نه ي بنه ماله ي و ٺهه بڙيو دا ناته بايه و بهه ٺهه داه ٺهه و ڪاره له ٺهه ڪه ي قه دهغه نه بڪات. (مادهي ۱۱۱۷ اي قانوني مهه نه ي)

جي حاله مهه، به سهه رنجدان به وهه ڪه قانوندان هه به ره وهه نه ي بنه ماله و ٺهه بڙيو ٺهه ي له به رچاو گرتوهه، ٺهه ي ده تواني ٺهه گهر ڪاري مهه ده ڪه ي له گهه به ره وهه نه ي بنه ماله ي و ٺهه بڙيو ٺهه ودا ناته با بٽ، ٺهه و ڪاره ي له قه دهغه نه بڪات.

نمونه ٺهه گهر بپاويڪ له ڪاتي هاوسه رگيري دا ماموستاي قوتابخانه بو بٽ و پاش هاوسه رگيري خانه نشين بو بٽ و بيهه وي و ڪوهه پيشه، دهه و دهه ماني ناياساي بفرؤشيت، ٺهه ڪه ده تواني به سهه رنجدان به ناياساي بو ي

فرۆشی دەرمان له دهرهوهی دهرمانخانه و به بی چاوه دیری دهرمانساز و ناتەبا بوونی له گەل بەرژه وهندی کۆمه لایه تی و بنه ماله ییان، ئەو کاره له مێرده که ی قه دهغه ن بکات. (ماده ی ۱۸ ی قانونی پالېشتی بنه مه له)

ئایا هینانی جیازی بۆ ماله میرد ئه رکێ سه رشانی ژنه؟

نا، یه کچیک له به شه کانی بژیو، دابینکردنی خانوو و که رهسته ی ناو مال و جلو به رگه که له ئەستۆی پیاوه و به شیک له بژیو دینه ئەژمار. به م پیه ژن یان کچیک که ده چته ماله میرد هیچ ئه رکێکی له سه ر شان نییه جیازی له گەل خۆی بیئ بۆ ماله میرد. به گویره ی یاسا، دابینکردنی که رهسته ی ناو مال ئه رکێ سه رشانی پیاوه. هینانی جیازی بۆ ماله میرد، به مه بهستی یارمه تیدانی پیاوه که له ریکخسته ی ژیا نی نۆمائی هاو به شیان، له لایه ن ژنه وه به شیوه ی خۆ به خشانه دیته ئەنجام، به جوړیک که له کۆمه لگای ئیمه دا بۆ ته باو و هه ر بنه ماله یه ک به گویره ی دۆخی دارایی خۆی به کرینی جیازی، وێرای یارمه تی بووک و زاوا، پالېشتی خۆیان بۆ پیکهینانی ژیا نی هاو به شیان راده گه یه نن؛ ئەگینا ئه رکێک له سه ر شانی کچ و بنه ماله که ی نییه بۆ هینانی جیازی. سه یر له وه دایه ته نانه ت سیسموونی مندائیش (وه کوو لانکه و قه ره ویله و لیزۆک و پۆشاک تایه ک سالان) به شیوه ی باو بنه ماله ی کچه که دابینی ده کهن. له حائیکدا سیسموونی و خورد و خۆراک و جلو به رگی مندائیش به شیک له بژیوی منداله و ئه رکێ سه رشانی باو که دابینیان بکات.

داشدار یانی چی؟ ئایا دایک و باوک هه ر دوو کیان وه کوو یه ک مافی داشداریی مندالیان هه یه؟

«داشدار ی» واته مافی سه ره ره شتی مندال و مافی به رتیه بێردنی کاروباری دارایی و به ختو کردنی مندال.

به سه رنجدان به وه ی که به گویره ی قانونی مه ده نی ته نیا باوک و باپیره داشداری مندالن، له قانونی مه ده نیدا هیچ داشدارییه ک بۆ دایک له به رچاو نه گیراوه، دایکێک که نۆ مانگ رهنجی دوو گیانی کیشاوه و له و ماوه یه دا به خوی خۆی مندالی

ژياندووه و پاش له دايكبووني به خوښي دل په روه رده ي كړدووه. هر به و هوکاره يه كه دايك ده تواني حيسابي پاشه كه وتي قه رزولحه سس نه بؤ منداله كه ي باز بكات به لام مافي نه وه ي نيبه لي هه لگرېت! به لام باوك نه و مافه ي هه يه و ده تواني له حيسابي بانكي منداله كه ي هه لگرېت، سهر له وه دايه ته نانه ت نه و كه سه ي له لايه ن باوك و بايره وه وه كوو سه روه سېت ديار ي ده كړېت ده تواني داشداري مندال بيت به لام دايك نه و مافه ي نيبه. (ماده كاني ۱۱۸۰ و ۱۱۸۱ ي قانوني مه دهنې)

سهر په رشتي ياني چي؟

«سهر په رشتي» واته به خټو كړدن و چاودېري مندالاني هاوبه ش. سهر په رشتي هه م مافي دايك و باوكه و هه مېش نه ركه له سهر شانيان. باوك و دايك بؤيان نيبه لي پاشگه ز بېنه وه و له مافي سهر په رشتي يان نه ركي خوښان له ناست سهر په رشتي منداله كانيان خو بېوړن.

هاركاتېك دايك و باوك به هر هوكارېك ليك جيا بېنه وه، سه په رشتي منداله كان تاحوت سالن مافي دايكه. مه گه ر نه وه ي پيش له وه ي منداله كان ته مه نيان بگاته حهوت سال، شوو بگاته وه. له م حاله ته دا سهر په رشتي دايك به تال ده بېته وه له هر بارودو خټيكا بيت، ته نانه ت نه گه ر هاوسه رې نوې دايك مه رجي پڼويستي بېت بؤ به خټو كړدني مندال يان منداله كاني ڙنه كه ي و ناماده بيت به باشي به خويان بكات و مندال يان منداله كان ده درېنه وه به باوكيان؛ ته نانه ت نه گه ر باوك ڙني هينا بېته وه و ڙنه كه ي ناماده نه بېت مندالي مېرته كه ي راگرېت، يان باوك ناماده نه بېت وه ريان بگرېت، يان به هوكارېكي وه كوو گيروده بووني ماده ي هوشه ر شياوي راگرتيان نه بېت.

نموونه شيلان و هيو كه كچېكي سي سالن و كورېكي پېنج سالان يان هه يه، ليك جودا ده بېنه وه. به پي قانون، پاش جيا بوونه وه سهر په رشتي هر دوو منداله كه ده رديت به شيلان.

پاش جيا بوونه وه يان هيو هر خيرا له گه ل نېشتمان هاوسه رگېري ده كات، نېشتمان ماموستاي قوتا بخانه يه و كچېكي ۱۵ سالانېشي هه يه كه سهر په رشتي به كه ي له

لایهن دادگاوه دراوه به ئەو. نیشتمانیشت پاش شەش مانگ شوو دەکات بە ژێوار که پزیشکی مندالانە و لەگەڵ مندالەکانی شیلان دا زۆر مێهره‌بانه. نیشتمان (هاوسەری هیوا) ئامادە نییە مندالە هاوبەشەکانی شیلان و هیوا وەر بگرێت، هیوایش لە بواری داراییه‌وه توانای بە خێوکردنی سێ مندالی نییە. بەلام لە باری یاساییه‌وه سەرپەرشتی مندالەکان دوا شوو کردنەوهی شیلان بەتال دەبێتەوه و دەدرێتەوه بە هیواکه نه خۆی ئامادەیه سەرپەرشتی مندالەکانی له ئەستۆ بگرێت و نه هاوسەرە تازە که‌ی رایان دەگرێت. (ماده‌ی ۱۱۷۰ی قانونی مه‌ده‌نه‌ی)

؟ ئایا دایک یان باوک دەتوانن لە سەرپەرشتی مندالەکانیان خۆببۆین؟

ئەگەر دایک یان باوک بە پیتی بریاری دادگا سەرپەرشتی و بە خێوکردنی مندال خرابیتە ئەستۆی بەلام بریاره‌که‌ی دادگای خستبێتە ژێر پێ و سەرپەرشتی مندالەکه‌ی له ئەستۆ نه‌گریت، یان بەر به‌جێبه‌جێکردنی بگریت یان ئیزن نه‌دات مندالەکه‌ بگەرێتەوه، دادگا به‌سکا‌لانامه‌ی لایه‌نه‌که‌ی دیکه‌ ده‌توانی فه‌رمانی ده‌سه‌سه‌رکردنی که‌سی سەرپێچیکار (ئەو لایه‌نی مندالەکه‌ وه‌رنا‌گرێتەوه) دەر بکات.

نموونه له‌وانه‌یه‌ ژن و مێردیک لێک جیا ببنه‌وه و مندالێکی پێنج سالانیان هه‌بێت که‌ له‌ کاتی دەرکردنی بریاری ته‌لاقدا له‌ لای باوکیه‌تی. دادگا هاوکات له‌گەڵ دەرکردنی بریاری ته‌لاقدا، کاری مندالە هاوبەشەکه‌شیان یه‌کلای ده‌کاته‌وه و به‌ پیتی یاسا سەرپەرشتی مندالەکه‌ ده‌دات به‌ دایکی. به‌لام ئەگەر له‌ کاتی دەرکردنی بریاری دادگا باوک مندالەکه‌ نه‌دات به‌ دایکی، دایک ده‌توانی بچیتە دادگا و داوا بکات پیاوه‌که‌ ناچار بکه‌ن ملکه‌چی بریاری دادگا بێت. له‌م حاله‌ته‌دا دادگا ده‌توانی فه‌رمان دەر بکات و به‌ هۆکاری به‌رئێوه‌ نه‌بردنی بریاری دادگا پیاوه‌که‌ ده‌سه‌سه‌ر بکه‌ن. هه‌ر وه‌ها سه‌باره‌ت به‌ دایکیش؛ واته‌ ئەگەر دایکیش له‌ قه‌بوولکردنی سەرپەرشتی مندالەکه‌ خۆ بپوێری پیاوه‌که‌ ده‌توانی په‌نا به‌ریتە به‌ر دادگا و داوا بکات ژنه‌که‌ ناچار بکه‌ن سەرپەرشتی مندالەکه‌ له‌ ئەستۆ بگریت. له‌م حاله‌ته‌شدا دادگا ده‌توانی به‌ هۆی سەرپێچی ژنه‌که‌ له‌ بریاری دادگا، فه‌رمانی ده‌سه‌سه‌رکردنی دەر بکات.

سهر په رشتی مندان داوی مهرگی باوک له نه ستوی کییه؟

باش مهرگی باوک، سهر په رشتی مندانه کان له نه ستوی دایکه و هیچ که سیک ناتوانی نه مافه له دایک بستینی. به لام نه گهر دادگا به پپی داخواری باوک و باپیره یان دادستان بزانیته که به خشینی سهر په رشتی به دایک پیچه وانه ی به رژه وندی منداله، به بریاری دادگا سهر په رشتی منداله که له دایکی ده ستیننه وه و دهیدن به باوکی یان باپیره یی یان ههر که سیک دیکه که دادگا به باشی بزانیته.

(ماده ی ٤٣ قانونی پالېشتی له بنه ماله په سندکراوی سالی ١٣٩١)

ثایا ژنان ده توان ببن به سهر و هسیه تی (قیم) که سیک؟

ژنی میژدار به بی رهامندی شوو که ی ناتوانی بپتته سهر و هسیه تی که سیک.

(ماده ی ١٣٣٣ قانونی مه دهنی)

کرپی هاووینه (نوجره تولمیسل) یانی چی؟

کرپی هاووینه (نوجره تولمیسل) به رانبه ره له گهل حه قد هستی ژن که له در یژه ی ژیانی هاو به شدا بابه تی نه و کارانه ی له ماله وه ده یانکات، وهری ده گریته.

تیبی ژن له باری یاساییه وه بو کاری نیو مانی هاو به ش (وه کوو چیت لنینان، جل شوشتن، خاوین کردنه وه ی مال و...) هیچ نه رکیتی له سهر شان نییه. له لایه کی دیکه شه وه له باری حقوقییه وه بنه ما له سهر نه وه یه ههر که سی کاریک راپه ریځی، له به رانبه ریدا حه قد هست وهر ده گریته. ههر به م هو به وه به پپی ماده واحیده ی په یوه سستی ماده ی ٣٣٦ قانونی مه دهنی، ژن کاتیک مافی نه وه ی هیه داوای کرپی هاووینه یان حه قد هستی نه و کارانه ی و له نه ستوی نه بووه بیکات که به فه رمانی میژد کردیبتنی و له ری خودادا نه بکریتی.

که و ابوو ژن کاتی ده توانی کرپی هاووینه وهر گریته که بسه لم هه مووی نه و کارانه ی کردوونی به فه رمانی میژده که ی بووی و له ری خودادا نه نجامی نه دای.

بەم پنیە کرڤی ھاوویڤنە بریتییە له حەقدەستی ئەرک و چالاکییە کانی ژن له ماله مێرد له کاتی ژبانی ھاوبەشدا، که هەر کاتی ژن داوای بکات پڤی دەشیت. ئەندازە کرڤی ھاوویڤنە له لایەن کارناسی فەرملی دادگاوه دیاری دە کرڤت.

؟ نەحله یانی چی؟

«نەحله» بریتییە لهو بەخشینە ی له کاتی تەلاقدا، له لایەن مێردەوه دەدرڤت به ژن و ئەندازە کە ی دادگا دیاری دە کات.

که وابوو نەحله دارایی یان پووڤیکه که دادگا به له بەرچاگرگرتی سالانی ژبانی ھاوبەش و توانای دارایی پیاوه که و جۆری ئەو کارانە ی ژنه که له ماله مێرد کردووی، بۆ ژنه که ی دیاری دە کات. نەحله تەنیا کاتی به ژنه که ئەبریه ت که کرڤی ھاوویڤنە ی ڤ نه برابڤت.

؟ ئایا ژن پاش مەرگی مێردە کە ی مووچە ی خانە نشینی مێردە کە ی دە کە وڤت؟

مووچە ی خانە نشینی پیاو چ پڤرەوی قانونی تەئمین ئیجتەماعی بڤت و چ پڤرەوی قانونی ئیستخدامی وڤات بڤت، پاش مەرگی پیاو بۆ ژنه که ی دە بڤت. له پیمانی کاتیدا، به ھاوسەری کاتی کۆچکردو و ناشڤت. (برگە ی ۱ مادی ۸۱ ی قانونی تەئمین ئیجتەماعی و برگە ی ت مادی ۸۶ ی قانونی ئیستخدامی وڤات)

بەم پنیە مەرچی ڤ برانی مووچە له هەر دوو قانونی تەئمین ئیجتەماعی و ئیستخدامی وڤاتدا بریتییە له:

١) کۆچکردو و مارەبری هەمیشە ی بوو بڤت

٢) شوو نه کردنه وه ی ھاوسەری کۆچکردو و له پاش مەرگی مێردە کە ی

که وابوو به پڤی رڤساکانی ئەم دوو یاسایه، ژن تا ئەو کاته دەتوانی مووچە ی مێردی کۆچکردووی وەر بگرڤت که شوو نه کاته وه و ئە گەر شوو بکات، مووچە کە ی دە برن. به لأم به پەسندرکدی برگە ی ۱ ی قانونی پالڤشتی له بنه ماله له سالی ۱۳۹۱ دا بریار درا که ئە گەر ژنه که شوویش بکاته وه دیسان دەتوانی مووچە ی مێردی کۆچکردووی وەر بگرڤت.

؟ ئايارن تەنيا لە مووچەي مېردى يەكەمى بەشى دەكە وېت؟

نا! ھەر بەوجۆرەي كوتمان شوو كوردنەوہى ژن نابېتە ھۆي ئەوہى مووچەي مېردى كۆچكردووي وەر نہ گريٽ. ئېستا ئەگەر شووي دووھەمېشى كۆچى دواپى بكات و بيمەي تەئمين ئىجتىماعىي ھەبېت يان دامەزراوي ئىستخداى ولات بېت مووچەي مېردى دووھەمېشى پى دەبېردىٽ و ژن دەتوانى ھەر دوو مووچەكە وەرگريٽ.

؟ ئايا ئەگەر ژن لە سەر كار بېت دەبېتە ھۆي ئەوہى مووچەي مېردى كۆچكردووي وەر نہ گريٽ؟

نا! كاركردى ژن و داھاتى ئەو، نابېتە ھۆي ئەوہى مووچەي مېردى كۆچكردووي وەرنە گريٽ، تەنانەت كاتى ژن خانەنشېنىش دەبېت ھەم مووچەي خانەنشېنى خۆي و ھەم مووچەي خانەنشېنى مېردى كۆچكردووي وەردە گريٽ.

؟ ئەگەر پياوي كۆچكردووي چەند ژنى ھەبېت، مووچەكەي چۆن دا بەش دەكريٽ؟

ئەگەر كۆچكردووي زياتر لە ژنېكى ھەمېشەي ھەبېت، بە شېوہەي كى يەكسان مووچەكە بە سەرياندا دا بەش دەكريٽ.

؟ ئايا ژنى مسوئلمان دەتوانى لەگەل پياوي نامسوئلمان دا ھاوسەرگىرى بكات؟

نا! ژنى مسوئلمان ناتوانى لەگەل پياوي نامسوئلمان ھاوسەرگىرى بكات.

(مادە ۱۰۵۹ى قانونى مەدەنى)

بەلام پياوي مسوئلمان دەتوانى لەگەل ژنى نامسوئلمان ھاوسەرگىرى بكات و ھېچ بەر بەستېكى لەم بابەتەدا نېيە. ئەمە لە حالىكدايەكە «بەياننامەي جېھانى مافى مرؤف» و «پەيماننامەي نىونەتەوہى مافى ئەتەوہى و سىياسى» بۆ ژن و پياو مافى

یه کسانى له بهرچا و گرتوووه و سه بارهت به هاوسه رگيريش بو ژنان له بواری ئایین و ئایینزا کانه وه هیچ سنووریکى دانه ناوه.

ئاياژنى ئیرانى ده توانی له گه‌ل پیاویکی بیانی هاوسه رگيرى بکات؟

هاوسه رگيرى ژنى ئیرانى له گه‌ل پیاوی بیانی ته نیا کاتیک یاساییه و یاسایی دیته ئه ژمار که ژنى ئیرانى بو هاوسه رگيرى له گه‌ل پیاویکی بیانی، ئیزنى تايهت له حوکمهت وهر بگريت. چونکا تو مارکردنى هاوسه رگيرى ژنى ئیرانى له گه‌ل پیاوی بیانیدا مه رجدار کراوه به وهرگرتى ئیزنى تايهت له حوکمهت.

بهم پيیه ئه گهر ژنيکی ئیرانى له گه‌ل پیاویکی بیانیدا هاوسه رگيرى بکات و ئیزنى تايهتیی حکوومهتی وهر نه گرتبی، هاوسه رگيرییه که ی له نووسینگه ی هاوسه رگيرى ناوخی ئیران یان له بانويزخانه کانی ئیراندا تو مار ناکريت و نایاسایی دیته ئه ژمار. بهم پيیه، به یاسایی کردنى هاوسه رگيرى به گویره ی ريساکانی ئیران له بواری هاوسه رگيریدا، مه رجه کانی هاوسه رگيری بو ره چا و ناکريت. به لام ئه م سنووردارییه بو پیاوی ئیرانى له ئارادا نییه و هه ر پیاویکی ئیرانى ده توانی له گه‌ل ژنيکی بیانیدا هاوسه رگيرى بکات و تو ماریشی بکات به بی ئه وه ی پيويستی به ئیزنى

تايهتیی حکوومهت هه بیته. (ماده کانی ۱۰۶۰ و ۱۰۶۱ ی قانونی مه ده نی)

مه گهر له بریک بابته تايهتیدا که بو هه ندی له کاره کان (چ پیاو بیته چ ژن) سنووری یاسایی بو هاوسه رگيرى له گه‌ل که سی بیانیدا له بهرچا و گيردراوه.

ئايا پیاویک که ژنى هه یه، مافی ئه وه ی هه یه ژنى دوو هه ميش بیئ؟

ئ) به داخه وه له قانونی مه ده نی ئیراندا بو هاوسه رگيرى کاتیی پیاو هیچ سنووریک دیاری نه کراوه و ته نیا بو هاوسه رگيرى هه ميشه یی هه ندی سنوور دیاری کراوه.

ب) پیاو کاتیک ده توانی به شتواری په یمانی هه ميشه یی ژنى دووهه م بیئ که:

۱. رەزىمەندى ھاوسەرى يەكەمى وەرگرتى

۲. سەبارەت بەم باتە دادگا ئىزنى پى دابى (مادە ۱۶۷ قانۇنى پالېستى بىنەمالە)

مارەبىرىنى ھەمىشە يى لە چ حالە تىكدا كۆتايى پى دىت؟

مارەبىرىنى ھەمىشە يى بە سى جۇر كۆتايى پى دىت:

۱. ھەلۇە شاندىنە وە پەيمانى ھاوسە رىگىرى

ھەلۇە شاندىنە وە يە كىك لە جۇرە كانى كۆتايىھىتە پەيمانى ھاوسە رىگىرىيە. ياسا بارودۇخىكى تايىبە تى ديارى كر دوو ەكە ھەم ژن و ھەم پىاو دەتوانن بە رەخسانى ئەو بارودۇخە، پەيمانى مارەبىرىن ھەلۇە شىننە وە. (مادە كانى ۱۱۲۲ و ۱۱۲۳ قانۇنى مەدەنى)

۲. تەلاق

يە كىكى دىكە لە رىگاكانى كۆتايىھىتە پەيمانى ھاوسە رىگىرى، تەلاقە. تەلاق ەكەرى بە داخوازى ژن يان پىاو يان بە داخوازى ھەردووكيان بىتە ئاراو.

۳. لىعان

لىعان سرشتىكى تەواو پىاوانەى ھەيە و دەسكردى ئايىنە و ئەو ھەلە بۇ پىاو دەرەخسىنى كە بە پەنابردنە بەر «لەعنەت و نغرىن» كۆتايى بە پىوھندى ھاوسە رىگىرى خۇى لە گەل ھاوسە رەكەى بىنى. ئەمە لە كۆمەلگاكانى ئىستادا لە گەل ھىچ عەقل و مەنتىقىكدا يەك ناگرىتەو و لە گەل ھىچكام لە رىساكانى مافى مرفۇدا ناگونجى. لىعان يانى ھەلۇە شاندىنە وە پەيمانى ھاوسە رىگىرى بە ھۇى ئىدعاى مېردەو سەبارەت بەو ەى كە ژنەكەى لە حالى زىنادا دىتو و پىاو دەپ چوار جار ئەم ئىدعا تىكرار بكاتەو و بۇ جارى پىنجەم بلى لەعنەتى خودام لى پى ئەگەر درۇ بكام، ژنەكەش چوار جار خودا بە شاھىد بگرى كە مېردەكەى درۇ دەكات و بۇ جارى پىنجەم بلى لەعنەتى خودام لى بىت ئەگەر مېردەكەم راست بكات. بەم داب و دەستورە پەيمانى ھاوسە رىتەپان ھەلدەو شىتەو و ژن و مېرد بۇ ھەتايە لىك حەرام دەبن. واتە بە ھىچ جۇرىك ئىتر ناتوانن لە گەل يەكتر ھاوسە رىگىرى بكنەو. (مادە ۱۰۵۲ قانۇنى مەدەنى)

وه بیر هینانهوهی ئەو خالهش پتویسته که مادهی ٦٣٠ یاسای سزای ئیسلامی بهشی تهعزیرات ئیزنی ئەوهی داوه به پیاو که نه گهر ژنه کهی له گه‌ل پیاویکی بینگانه‌دا له سهر جێیه‌ک ببینی و نه گهر له‌وه‌ش ئاگادار بیت ژنه کهی به ره‌زامه‌ندی خوی له گه‌ل پیاویکی بینگانه سهرجێی کردووه، ده‌توانی هم پیاوی داوین پیس و هم ژنه کهیشی بکوژیت. (مادهی ٦٣٠ یاسای سزای ئیسلامی تیران)

به سهرنجدان به‌وهی که لیعان یه کێک له بنه‌ما شه‌ریه‌هه‌کانی په‌یمانی هاوسه‌رگیری هم‌میشه‌یه‌یه و له لیعان-دا پیاو سویند ده‌خوات که ژنه کهی له کاتی زینادا دیتووه، وا دیته به‌رچاو که ئیزنی کوشتنی ژن و پیاوی زیناکار له لایه‌ن مێرده‌وه، بنه‌مایه‌کی شه‌ریی نییه و ئیزنی کوشتنی هاوسه‌رو پیاوی داوین پیس به مێرد پێچه‌وانه‌ی شه‌ریه‌.

؟ شویندانه‌رییه‌هه‌کانی ته‌لاق چین؟

ته‌لاق له‌ بوا‌ری شویندانه‌رییه‌وه‌ دوو جو‌ره‌:

١) ته‌لاقی بائین

واته ئەو ته‌لاقیه‌ی که پیاو له‌ ماوه‌ی عیدده‌دا مافی گه‌رانه‌وه‌ی بۆ لای ژن نییه‌.

٢) ته‌لاقی رێجعی

واته ئەو ته‌لاقیه‌ی که پیاو له‌ ماوه‌ی عیدده‌دا مافی گه‌رانه‌وه‌ی بۆ لای ژن هه‌یه‌.

؟ مافی گه‌رانه‌وه‌یانی چی؟

به‌ داخه‌وه‌ مافی گه‌رانه‌وه‌ش مافیکه‌ بۆ پیاوان و له‌ودا به‌ ته‌واوی چاوپۆشی له‌ ویست و خواستی ژن کراوه‌. مافی گه‌رانه‌وه‌ مافیکه‌ که‌ دراوه‌ به‌ پیاو بۆ ئەوه‌ی له‌ ماوه‌ی عیدده‌ی ته‌لاقادا هه‌ر کاتی بیه‌ه‌وی، به‌ بێ هیچ داب و ده‌ستووریک کۆتایی به‌ ته‌لاق بیئی و دیسانه‌وه‌ پێوه‌ندی هاوسه‌رێتی ساز بکاته‌وه‌ به‌ بێ ئەوه‌ی پێویست به‌ خویندنی خوتبه‌ی ماره‌برین بکات. پیاو ده‌توانی له‌م مافه‌ی ته‌نیا به‌ وتنی «گه‌رامه‌وه‌» که‌ لک وه‌ر بگرێت و جێبه‌جێ بکات و لێرده‌دا ویست و خواستی ژن هیچ ده‌ریک نابینی و ژن ناچاره‌ گوێرا به‌ ئه‌ل بیت. (ماده‌ی ١١٤٩ ی قانونی مه‌ده‌نی)

له چ بارودوخیک داژن به تهنایې دهنوانی داوای ته لاق بکات؟

لهو بارودوخانهی خواره وهداژن مافی ته لاقی هه هه:

۱. به پپی مادهی ۱۱۴۶ی قانونی مهدهنی ژن دهنوانی به هوی ئهوهی له میرده کهی بیزاره، له بهرانبهر ئهو داراییهی دهیدات به میرده کهی ته لاقی لی وهر بگری؛ جا ئهو داراییه خودی مارهییه که یان هاوسهنگی مارهییه کهی، یان زورتر یان که متر له مارهییه که بیت. که وابوو به پپی ئهم ماده، ژن دهنوانی به به خشینی داراییه کی ته نانهت که متر له مارهییه کهی (بو وینه خودکاریک) ته لاق وهر بگریت. ئهم جوړه ته لاقه پپی ده لاین «خه له».

۲. ئه گهر پیاو بژیوی ژنه کهی نه دات و پاش داخوازی ژنه که له دادگا، پیاوه که به دانی بژیو مه حکومتی کرابی به لام ناچار کردنی به دانی بژیو ئیمکانی نه بیت، ژنه که دهنوانی داوای ته لاق بکات. (مادهی ۱۱۲۹ی قانونی مهدهنی و برگی ۲ی مادهی ۸ی قانونی پالپشتی بنه ماله)

۳. ئه گهر میرد ئامشوره فتی خرابی هه بیت، تا ئهو رادهی ئاسایش له ژن هه لبرگیت. (برگی ۴ی مادهی ۸ی قانونی پالپشتی بنه ماله)

۴. ئه گهر پیاو توشی نه خو شینتیکی سهخت و بیده رمان بوو بیت، به جوړیک که دریزه ی ژن و میردی بو لایه نی بهرانبهر مه ترسیدار بیت. بو نمونه میرد توشی نه خو شینی ئایدز بوو بیت. (برگی ۵ی مادهی ۸ی قانونی پالپشتی بنه ماله)

۵. ئه گهر کاروباری پیاو به جوړیک بیت که له گهل بهرزه ونندی بنه ماله و ئابرووی ژنه که دا دزایه تپی هه بیت و دادگا فرمانی قه دهغن کردنی ئهو کاره ی بو دهر کردبې، به لام پیاوه که گوپی نه دابې و له سه ر کاره کهی به رده وام بوو بیت. (برگی ۷ی قانونی پالپشتی بنه ماله)

۶. ئه گهر پیاو به بریاری مسوگه ری دادگا پینچ سال یان زیاتر له پینچ سال زیندانی بو برابته وه، یان به سزای نه غدی مه حکومتی کرابیت و نه توانی بیدات

و له جياتى ئەو پېنج سال يان زياتر له پېنج سال زىندانى بۇ بىر بېتتە وە بىر يارى سزا كەى ئامادەى جېتە جېكردن بېت. (بىرگەى ۸ى مادەى ۸ى قانۇنى پالېشتى بنە مائە) هەر وە ها ئە گەر پياو وە كه به هوى ئە نجامدانى تاوانىك كه له گەل ئابرووى بنە مائە و كه ساپە تى ژنە كه دا دژايە تى هەيه، بىر يارى مسۆگەرى زىندانى بۇ دەر چووې.

۷. ئە گەر پياو وە كه تووشى مادەى هۆش بەر بوو بېت و تووش بوونە كهى به چورېك بېت كه خەسارى به دواو و بېت و ژيانى نيو مائان ئالوز بكات و درېژەى ژيانى هاو به شيان نامومكېن بكات. لېك دانە وەى ئەم چۆرە بابە تانە و چۆر و رادەى تووش بوون و ئالوز بوونى ژيانى نيو مال و... ئە ئەستوى دادگايە. (بىرگەى ۹ى مادەى ۸ى قانۇنى پالېشتى له بنە مائە)

۸. ئە گەر پياو وە كه به بى ژبى ژنە كهى، ژنىكى دېكەى هېنا بېت. (بىرگەى ۱۰ى مادەى ۸ى قانۇنى پالېشتى له بنە مائە)

۹. ئە گەر پياو وە كه چەند ژنى هەپى و به لېك دانە وەى دادگا له نيوان ژنە كاندا يە كسانى رەچا و نە كات. لەم حالە تە دا دادگا به داخو ازى هەر كام له ژنە كان، شە هادەى نە سازيان دەر دە كات. (بىرگەى ۱۰ى مادەى ۸ى قانۇنى پالېشتى له بنە مائە)

۱۰. ئە گەر پياو وە كه ئە كهى به جى بېلې. هەلبەت لېك دانە وەى ئە مە له ئەستوى دادگايە. (بىرگەى ۱۳ى مادەى ۸ى قانۇنى پالېشتى بنە مائە)

۱۱. ئە گەر پياو وە كه نەزۆك بېت يان ژن و مېرد به هوى هەندى تايبە تمە ندى جەستە يپە وە نە توانن له يە كترى مندائيان بېت.

(بىرگەى ۱۳ى مادەى ۸ى قانۇنى پالېشتى له بنە مائە)

۱۲. ئە گەر پياو وە كه بۇ ماو وەى چوار سال بى سەرو شوېن بېت، ژنە كه دەتوانى دادگا داواى تە لاق بكات. لەم حالە تە دا دادگا سى جار به دواى يە كدا و هەر جارى به مەوداى مانگىك، به له بەر چا و گرتى مەرجى مادە كانى ۱۰۲۰ و ۱۰۲۱ و ۱۰۲۲ى قانۇنى مەدەنى، له يە كى له رۆژنامە پرتېراژە كانى تاران دا رايده گە يە نى و داوا دە كات هەر كه سىك هەوائىك له و پياو وە ون بوو دە زانېت به دادگاى راگە يە نېت.

ئە گەر زىندو بوونى ئە و پياو وە نە سەلمى، لەم حالە تە دا دادگا سەرەتا بىر يارى مەرگى گرېمانە يى پياوى ون-بوو دەر دە كات و پاشان ژنە كه تە لاق دە دات. واتە

ژنه که دوو داواکاری له داخوازه کهیدا دینتته ناراوہ: ۱. دهرکردنی بریاری مه‌رگی
گریمانه‌پی میړده‌که‌ی یان میړدی ون بوو و ۲. دهرکردنی بریاری ته‌لاق‌ ژنه‌که.

(ماده‌کانی ۱۰۲۳ و ۱۰۲۹ ی قانونی مه‌ده‌نی)

په‌یمانی کاتی چوڼ هه‌لده‌وه‌شیت‌ه‌وه؟

څه‌گه‌ر په‌یمانی هاوسه‌رگری به‌ شپوه‌ی په‌یمانی کاتی بیت به‌ چوار شپوه
هه‌لده‌وه‌شیت‌ه‌وه:

۱. فسخ

۲. دانی ماوه

۳. به‌سه‌رچوونی ماوه

۴. مه‌رگی هه‌رکام له‌ لایه‌نه‌کان

دانی ماوه‌یانی چی؟

«دانی ماوه» تاییه‌تی په‌یمانی کاتیبه و مافیکه‌ ته‌نیا بو‌ پیاوانه و ته‌نیا پیاو‌ئهم مافه‌ی
هه‌یه. به‌ جوړیک که‌ پیاو‌هه‌ر کاتی پی‌ خو‌ش بیت ده‌توانی ماوه‌ی په‌یمانه‌که
کو‌تاپی پی‌ بی‌ئی و ته‌واوی بکات. پاشان‌ئو‌ ماوه‌ی له‌ هاوسه‌رگری کاتی ماویه‌تی
به‌ ژنه‌که‌ی ده‌به‌خشیت. به‌م کاره‌ ده‌لین: «دانی ماوه» که‌ وه‌کوو‌ته‌لاق‌ په‌یمانی
هه‌میشه‌پی وایه.

ژن ده‌توانی بو‌ دانی ماوه‌ وه‌کاله‌ت له‌ پیاوه‌که‌ وه‌ر بگری‌ت و هه‌ر کاتی ویستی به‌ دانی
ماوه‌ بو‌ئو‌ ماوه‌ی ماویه‌تی کو‌تاپی به‌ پیوه‌ندی هاوسه‌رپی کاتی بی‌ئی.

به‌سه‌رچوونی ماوه‌یانی چی؟

له‌ په‌یمانی هاوسه‌رگری کاتیدا یان‌ئو‌ سیغه‌ی که‌ په‌یمانی هاوسه‌رگری بو‌
ماویه‌کی دیاریکرو‌ دیاری ده‌کات، هه‌ر کاتی ماوه‌که‌ی به‌ سه‌ر بچیت، ئیتر
پیوه‌ندی ژن و میړدایه‌تی هه‌لده‌وه‌شیت‌ه‌وه. به‌م شپوازه‌ له‌ هه‌ئوه‌شاننده‌وه‌ی
په‌یمانی کاتی ده‌لین: «به‌سه‌رچوونی ماوه».

هه لوه شانده وهی په یمانی هاوسه رگیری یانی چی؟ ئایا ژنیش مافی هه لوه شانده وهی په یمانی هاوسه رگیری هه یه یان ئه م مافه ته نیا بو پیاوه؟

له ویزه ی حقووقیدا، به هه موو ئه و په یمانا مانه ی یه ک لایه نه هه لده وه شینه وه، جا په یمانی هاوسه رگیری بیت یان په یمانه کانی دیکه ی وه کوو به یح و کری، پنیان ده ئین «فه سخ».

فه سخ له په یمانی هاوسه رگیری دا ئه گه رچی ده بیته هوی تیکچوونی پیوه ندی هاوسه ریتی، به لام ئه نجامه کانی وه کوو ته لاق نین. بو نمونه ئه گه ر پیاو په یمانه که فه سخ بکاته وه، پیویست ناکا ئه و داراییه ی پاش هاوسه رگیری ده بیته ملکی ژن، یپی بدات. بو فه سخ کردنه وهی په یمانی هاوسه رگیری، چ له لایه ن پیاو وه بیت یان له له یه ن ژنه وه، هه ندی مهرج له به رچاو گیراون که له ئه گه ری بوونی هه ر کام له و مهرجانه و پاش ئه وهی هه ر کام له لایه نه کان لپی ناگادار بوون، ده بی خیرا په یمانی هاوسه رگیری فه سخ بکاته وه. (ماده ی ۱۱۳۱ ی قانونی مه ده نی)

به م پنیه ژنیش مافی ئه وهی هه یه په یمانی هاوسه رگیری فه سخ بکاته وه. (ماده کانی ۱۲۱ و ۱۲۲ و ۱۲۳ ی قانونی مه ده نی)

ئه وه عه یب و ئیرادانه ی ده بنه هوی ئه وهی ژن مافی فه سخ کردنی هه بیت. کامانه ن؟

دوو دهسته له عه یبه کان ده بنه هوی ئه وهی ژن مافی فه سخ کردنی هه بیت. (ئ) ئه وه عه یبانه ی که چ پیش ماره برین یان پاش ماره برین دروست بووبن که بریتین له:

۱. لیوه یی: بریتیه له وهی که به رده وام بیت یان ماوه ی. واته پیاو هه همیشه حاله تی لیوه ی هه بیت یان ماوه یه ک لپی هه ئه سوون بکات و پاشان چاک بیته وه. هه ر دوو حاله ته که ده بیته هوی مافی فه سخ بو ژن.
۲. عه نه ن: واته لینه ها تووی جینسی پیاو، جا چ پیش ماره برین هه روا بووبیت

يان پاش مارهبرين وای لي هاتې و نه نانهت نه گهر له دهوراني هاوسه رتيياندا وای لي هاتې، ژن ده تواني په يمانی هاوسه رگيري فه سخ بکاته وه.

۳. **خه ساوی و له پياو هتي که وتن:** يانی زيان ديتنی خايه ی پياو.

۴. **برايی نه ندامی نيرينه ی پياو،** به جوړنک که کاری سه رجيتي پي نه کریت. دوو عه يی له پياو هتي که وتن و زيان ديتنی نه ندامی نيرينه ی پياو له حاله تیکدا ده بنه هو ی مافی فه سخ-کردن بو ژنان، که پيش ماره برينيش پياو نه وه عه يمانه ی بوو بیت و ژنه که لي ناگادار نه بوو بیت. نه گينا نه گهر پياو که پيش ماره برين به ژنه که رابگه يه نیت که به کي له دوو عه يبه هم هه يه و ژنه که ش قه بوو لي کرد بیت و به و عه يمانه شه وه شووی پي کرد بیت، پاش ماره برين ئیتر ژن مافی نه وه ی نيه به هو ی نه وه عه يمانه وه په يمانی هاوسه رتي فه سخ بکاته وه.

ب) نه وه عه يمانه ی پاش ماره برين دروست دهن نابنه هو ی مافی فه سخ کردن و ده ي پيش ماره برين بوونيان هه بوو ي.

لي نه هاتوو يی جنسی و ليوه يی نه وه عه يمانه ن که نه گهر پاش ماره برينيش بيتنه ناراه، ديسان ده بنه هو ی مافی فه سخ بو ژنان. جيا له م دوو عه يبه، نه وه عه يمانه ی دیکه ده ي پيش ماره برين بوو يی بو نه وه ی مافی فه سخ بو ژن ده سته بهر بکه ن.

نه وه عه يمانه ی ددبنه هو ی مافی فه سخ کردنه وه بو پياوان. کامانه ن؟

۱. **نه گهر ژن پيش ماره برين ليوه يی (چ به رده وام يان ماوه يی) بوو بیت و پياو پي نه زانبي،** له گه ل نه وه ی پياو که هه ست به م نه خو شينه ی ژن بکات، مافی فه سخ کردنه وه ی بو دپته ناراه و ده تواني په يمانی هاوسه رتي فه سخ بکاته وه. جياوازيه ک که له نتيوان «مافی فه سخ کردنه وه ی پياو له ئاست ليوه بوو لي ژن» و «مافی فه سخ کردنه وه ی ژن له ئاست ليوه بوو لي پياو» دا هه يه نه وه يه که نه گهر ژن له پاش ماره برين تووشی نه خو شيني ليوه يی ببیت، پياو که مافی فه سخ کردنه وه ی

نابیت؛ به لکوو لیوه بوونی ژن ته نیا کاتیک ده بیته هوی مافی فه سخ-کردنه وه که پیتش ماره برین ئەم نه خو شینهی بووی و پیاوه که لی ئاگادار نه بوو بیت.

۲. هه ندی عهیب و که مایه سی پیه ندی به دۆخی جهسته یی ژنه وه هه یه. به گومانی قانوندانەر، هه ندی له م که مایه سییانه ریگرن له پیه ندی سه رجیی و هه ندی کیان که مایه سی روا له تن. وه کوو: «به رهس» که نه خو شینیکی پیستییه و به شیکی یان هه مووی پیستی له شی به له ک ده بن. یان زه وینگیر بیت و توانای رویشتی نه بیت و یان هه ر دوو چاوی کویر بن.

ئەم که مایه سییانه ته نیا کاتیک مافی فه سخ کردنه وه بو پیاو دهسته بهر ده که ن که پیتش ماره برین ئاگاداری ئەو شتانه نه بوو بیت. به لام به سه رنجدان به وهی که ئیستا زانستی پزیشکی ئەوه نده پيشکه وتوو که ده کرئ هه ندی ئەندامی له ده ستچووی جهسته چی بکرینه وه، ئەو که مایه سییانه ی باسمان لی کردن له قانونی مه ده نیدا بو دهسته بهری مافی فه سخ کردنه وه، به ده رمانکردن چاره سه ر ده بن. که وابوو به پشتبه ستن به بنه ما حقووقیه کان ده کرئ وه های هه نسه نگینین که ئە گه ر ئەو که مایه سییانه چاره سه ر بکرین، نای بنه هوی مافی فه سخ کردنه وه. چونکا قانوندانەر هه وئی داوه په یمانی هاوسه رگیری له په یمانه کانی دیکه جودا بکاته وه و ته نانه ت به دانانی مه رچی فه سخ کردنه وه ش، به هۆکاری بی بنه ما هه ل نه وه شیته وه.

نموونه بو نموونه له په یمانی به یعدا (کرین و فروشتن) ده کرئ ئەو مه رچه بیته ئاراهه که تا دوو مانگ هه ر کام له لایه نه کان ده توانن سه ودا که هه نه وشیننه وه؛ به لام له په یمانی هاوسه رگیرییدا ناکری وه ها مه رجیک دابنریت.

۳. کاتیک بو هاوسه رگیری، هه رکام له لایه نه کانی ژن یان پیاو مه رجییکی تایبه تی بو لایه نه که ی دیکه دانا بیت به جوړیک که ئە گه ر ئەو مه رچه نه بایه هاوسه رگیرییه که سه ری نه ده گرت. بو نموونه ئە گه ر مه رچی پیاو بو هاوسه رگیری له گه ل ژنه که دا ئەوه بووه که خویندی بالای له زانکو ته واو کردییت و هاوسه رگیرییه که له سه ر ئەم بنه ما هاتیته ئاراهه. واته خویندی بالای بنه مای هاوسه رگیری پیاوه که له گه ل ژنه که دا بوو بیت.

ئەگەر ئۇنىڭدا ئەم مەرھەمەت نەبىت ۋە بە درۋ كوتىبىتى خويندىنى زانكۆم كۆتاپى پى
 ھېناۋە ۋە ھەر لە سەر ئەم بىنەما ھاۋسە رىگىرى سەرى گرتىپ بەلام دواتر پىاۋە كە
 تىبگات كە ئۇنىڭدا ھەر نەچۈنە زانكۆش ۋە خويندىنى بالاي نىيە؛ لىزەدا پىاۋە كە
 دەتۈنۈ لە ئىر ناۋى فرىوكارى لە ھاۋسە رىگىرىدا، پەيمانى ھاۋسە رىگىرى فەسخ
 بىكاتەۋە. (مادە ۱۱۲۸ ى قانونى مەدەنى)

مىرات بىردىنى ئۇنىڭدا؟

مىرات كەۋتى ئۇنىڭدا بە پى بارودۇخى جۇراۋ جۇرىۋە ۋە لە مىراتبەرىدا جىاۋازە.

ئ) ئەگەر ئۇنىڭدا تەنبا مىراتبەرى مېردە كەى بىت ۋە پىاۋى كۆچكردۋو
 مىراتبەرىكى دىكەى نەبىت، لەم حالەتەدا يەك لە چۈارى زىندەمال ۋە
 نىرخى مەردەمالى پىاۋ دەگات بە ئۇنىڭدا ۋە باقى مىراتبەرى كەى ۋە كۆۋ خۇدان
 نەناس دەدرىتە كۆمومەت. بەلام ئەگەر ئۇنىڭدا ئەمىرى خۇدا بە جى بەپىنى
 ۋە مىراتبەرىكى دىكەى بىنچگە لە مېردە كەى نەبىت، داراپى ئۇنىڭدا كە ھەموۋى
 ۋە كۆۋ مىراتى دەگات بە مېردە كەى.

ۋاتە تەننەت ئەگەر داراپى پىاۋە كە ھەموۋى بە رەنجى شانى ھەردوۋىكىان
 پىكەۋە نرابى ۋە تەننەت ئەگەر ئۇنىڭدا كە بۇدرىئەى ژىبانى پىۋىستى بەۋمال ۋە داراپىيە
 ھەبىت، تەنبا يەك لە چۈارى زىندەمال ۋە مەردەمالى ۋە كۆۋ مىراتى پى دەبىرپىت.
 ئۇنىڭدا تەننەت لە مەردەمال ھىچى ۋە بەر ناكەۋى ۋە دەپى ئەۋ داراپىيە بفرۇشن ۋە لە
 فرۇشە كەيان يەك لە چۈارى نىرخە كەى پى بەدەن.

ب) ئەگەر پىاۋى كۆچكردۋو لە پاش خۆى ئۇنىڭدا ۋە مىندالىشى لى بە جى بىمىتى،
 ئۇنىڭدا يەك لە ھەشى نىرخى مەردەمال ۋە زىندەمالى ۋە كۆۋ مىراتى پىدەگات
 ۋە باقىە كەى بە سەر مىندالە كانبا دابەش دەكرىت.

بە لە بەرچاۋگرتى ئەۋەى كە لە قانونى مەدەنىدا فرەئى بە فەرى ناسراۋە
 ۋە ياسايىيە ۋە پىاۋ دەتۈنۈ چۈار ئۇنىڭدا ھەبىت، لە ئەگەرى مەرىگى ئەۋدا ئۇنىڭدا كان
 ھەموۋىيان پىكەۋە بەك لە ھەشى زىندەمال ۋە يەك لە ھەشى نىرخى مەردەمالىيان
 ۋە كۆۋ مىراتى پى دەبىرپەت ۋە بە شىۋەى يە كسان لە نىۋانىاندا بەش دەكرىت.

پ) ٹہ گہر کؤچکر دوو مندائی کور و کچیشی ھہ بن، داراییہ کھی بہم شیوازہ بہ سہریاندا دابہش دہ کریت کہ کورہ کان دوو ٹہوہندہی کچہ کان میراتی دہ بہن و کچہ کان نیوہی کورہ کان میراتی دہ بہن.

ت) ٹہ گہر کؤچکر دوو خوشک و برا و ژن و مندائی نہ بیٹ و تہنیا باوک و دایکی میراتبہری ٹہو بن، دایکی یہ ک لہ سی و باوکی دوو لہ سی دارایی مندائہ کہ یان وہ کوو میراتی پ دہ بریہ ت.

ج) ٹہ گہر کؤچکر دوو لہ پاش خوی باوک و دایک و برا و خوشکی ل بہ جی ماہیت، بہ ہوی ٹہوہی باوک و دایکی ماون خوشک و برا ہیج میراتیہ کیان لپی ناکہوی. بہ لام بوونی خوشک و براکانی دہ بیٹہ ہوی ٹہوہی بہ شہ میراتی دایکی لہ یہ ک لہ سیوہ دابہ زیت بو یہ ک لہ شہش.

چ) ٹہ گہر میراتبہری کؤچکر دوو تہنیا خوشک و براکانی بن، بہ شہ میراتی خوشک نیوہی براکہیہ تی، واتہ برا دوو ٹہوہندہی خوشک میراتی پی دہ گات.

ح) ٹہ گہر کہ سی کؤچکر دوو خوشک و برایہ کی باوکی (واتہ لہ باوک و دایکہوہ خوشک و برا بن) و خوشک و برایہ کی دایکی (واتہ تہنیا لہ دایکہوہ خوشک و برا بن) ھہ بیٹ، خوشک و برا دایکیہ کہ ی یہ ک لہ سی میراتیہ کہ ی دہ بہن و دوو لہ سی میراتیہ کہ ی دہ دریتہ خوشک و برا دایک و باوکیہ کہ ی. لہ ھہ مووی ٹہم دابہ شینانہ دا بہ شی خوشک نیوہی بہ شی برایہ.

چہند خالے جیے سہرنج

۱. ژن و میزد تہنیا لہ ھاوسہ رگری ھہ میسہ بییدا لہ یہ کتری میراتیان دہ کہووی لہ ھاوسہ رگری کاتی یان سیغہ بییدا لہ یہ کتر میراتیان ناکہووی، تہ نانہت ٹہ گہر ماوہی پھیمانی کاتیہ کہ یان ۹۹ سالہش بیت

۲. ٹہ گہر ژن و میزدیک بہ تہ لاقی رہ جی لیک جودا بنہوہ و پھیمانی ھاوسہ رگریہ کہ یان بہ ہوی تہ لاقہوہ ھہ ٹہوہ شیتہوہ و پیاوہ کہ لہ ماوہی عیددہ دا کؤچی دواپی بکات، ژنہ کہ لہ میزدہ کہ ی میراتی دہ کہووی. بہ لام ٹہ گہر پیاوئیک، ژنہ کہ ی لیعان بکات و پھیمانی ھاوسہ رگری بہ لیعان ھہ ٹہوہ شیتہوہ،

ژن و میزد میراتیان له یه کتری ناکه وی. له راستیدا که لکوه رگرتی پیاوان له لیعان ریگایه که بؤ دهر باز بوونیان له وهی که ژنه که میان میراتی نه که وی.

۳. جیاوازی دانان له دیار یکردنی به شه میراتی ژناندا، کاریگه رپی له به شی دایکیشدا هه یه و نه ته نیا به شی دایک له به شی باوک که متر دیاری کراوه، به نکوو له هه ندی بارودوخدا به شه میراتی دایک له رادهی دیار یکراویش که متره و به به شه که ی باوک زیاد ده کریت. وه کوو نه و بابه ته ی که که سی کۆچکردوو، باوک و دایک و خوشک و برابه کی هه بیت، هه ر جهنده خوشک و برا له که سی کۆچکردوو میراتیان ناکه وی به لام بوونیان ده بیته له مپه ر له به ردم به شه میراتیبه که ی دایکیاندا و دهنه هو ی نه وهی دایکیان به رادهی به شه میراتیبه که ی خو ی نه که وی. پوون نییه له م بابه ته دا به چ هوکاریک له به شه که ی دایک که م ده کریت و به به شی باوک زیاد ده کریت.

۴. نه گه ر ژنیکی کۆچی دواپی بکات و مندانیکی یان چه ند مندانی هه بیت، به شه میراتی میزده که ی یه ک له چواری هه موو دارا پی زینده ما ل و مرده مالی ژنه که یه تی. نه گه ر مندانیان نه بیت و پیاوه که ته نیا میراتبه ری ژنه که بیت، یه ک له دووی هه موو دارا پی زینده ما ل و مرده مالی ژنه که وه کوو میراتی به پیاوه که ده گات و پاشان یه ک له دووه که ی دیکه شی پ دهبه خشریت. به لام هه ر له بارودوخیکی وه هادا، ژنه که یه ک له چواری زینده ما ل و یه ک له چواری نخی مرده ما ل وه کوو میراتی پ دهبه گات و باقیبه که شی وه کوو دارا پی خودان نه ناس دهریته حکومه ت.

جیاوازی میرات بردن له خودی مرده ما ل له گه ل نخی نه و داراییانه له وه دایه که به پی پیناسه ی ئابووری هه ندی مرده ما ل (بؤ نمونه زه وین) به تیبه رینی زه مان نرخه که ی ده چیتته سه ره وه. ئیستا نه گه ر پیاویک کۆچی دواپی بکات و مرده مالی وه کوو زه وپی لی به جی بمیئ، نه گه ر ژنه که له مرده ما ل میراتی بکه وی ده توانی رایگری و له کاتیکی گونجاودا به نرخیکی سه رتر بیفرۆشی. له حائیکدا کاتی نه م ژنه له مرده ما ل ته نیا له نرخه که ی میرات دهبات، به ناچاری له خیزه که ی پ نسیب ده بیت.

نموونه

نه گهر پیاوېک کۆچی دوايې بکات و دوو پارچه زهوی نېشته جیبوون و سې پارچه زهوی که شاهه رزی لې به جې ماییت و ژنه که ی و چوار مندائی میراتبه ری هه بیت، میراتبه ره کان له کاتی دابه شینی میراتی و بو دانی به شه میراتی ژنه که له مرده مال، ده بی نرخ له سهر مرده مال دابنېن و به نه اندازه ی به شه میراتی ژنه که حیسای بکه ن و بی بدنه. به لام ده توانن به شه میراتی خو یان له مرده مال وه کوو خو ی به پینه وه و رایگرن.

به مجوره ده بینن که میراتبه ره کان هه موویان له سالانی داهاتوودا له و داراییانه سوود ده بینن به لام ژنه که له و سووده بی نسیب ده بیت. ئەم جیاوازییه به هیچ پیوه ریکی عه قلا نی و حقوقی و ئینسانی ناپیوریت.

ئایا شایه تحال بوونی ژن له گه ل شایه تحال بوونی پیاو دایه کسانه ؟

له یاسای ئیمه دا له هیچ بواریک دا شایه تحال بوونی ژن له گه ل شایه تحال بوونی پیاو دایه کسان نییه و بگره له هه ندی بابه تدا شایه تحال بوونی ژن هیچ بایه ختیکی نییه. بو نموونه له بابه تیکی وه کوو موساحیقه که تاوانیکی چاوه روانکراوه و سزایه کی حه ددی، تاوانیکی تایبه ت به ژنانه و تووشبوانی هه میسه ژنانن و به پی ئه مه، زانیاری له سهر تاوان و چۆنیه تی تاوانه که ده کرئ له به ستی ژناندا بیت، به لام شایه تی ژنان بو سه لماندنی ئەم تاوانه هیچ بایه ختیکی نییه و یه کن له مه رجه کانی سه لماندنی، شایه تی چوار پیاوه.

له زۆریه ی بابه ته کاند، بایه خی شایه تی ژنان له یاسای ئیراندا به رانبه ره له گه ل نیوه ی شایه تی پیاوان. واته شایه تی دوو ژن، به رانبه ره له گه ل شایه تی پیاویکدا.

(ماده ی ۱۹۹ ی قانونی سزای ئیسلامی، به شی حدوود)

له یاسای مه ده نی و کاروباری حقوقیدا که زانیاری له سهر ئەوانه زیاتر له چوارچیوه ی ده سه لاتی ژنان-دایه، دیسان بایه خی شایه تی ژنان له گه ل شایه تی پیاواندا به رانبه ر نییه، ئە گه رچی له سکالانامه ی له م جوړه دا گو ی له شایه تی ژنان ده گیردی به لام بایه خی شایه تی ژنان له گه ل بایه خی شایه تی پیاواندا یه کسان

نييه. بؤ نمونو له سڪالای له دايڪبون، شيردان، په ردهی کچینی و که مایه سی جهسته پی ڙناندا شایه تی چوار ڙن به رانه ره له گه ل شایه تی دوو پیاو دا و به واتایه کی تر: شایه تی پیاویک به قهه شایه تی دوو ڙن بایه خی هیه. مادهی ۲۳۰ قانونی ریسای داپرسی مهدهنی له ههندي بابه تدا هیچ بایه خیکی به شایه تی ڙنان نه داوه و ته نیا له ههندي بابه تدا که زانیاری له باره یانه وه تایهت به ڙنامه (وه کوو په ردهی کچینی) شایه تی ڙنان بایه خیکی ته واوی پڻ ددریت. له سڪالانامهی مهدهنی (حقوقی) دا نه ڙماری ره گهزی شایه تحال، هر وه ها ریزی شایه ته کان به سوینده وه به و ریز به نديیهی خواره وه یه:

غ ته لاق و جوړه کانی، گه رانه وه له ته لاق دا، هر وه ها له سڪالانامهی ناداراپی وه کوو: هاتنه سهر ټایینی ټیسلام، بالغ بوون، جهرح و ته عدیل، به خشین له توله سزا، وه کالهت و وه سیټ کردن به شایه تی دوو پیاو جی پروا و متمانه یه. هر وه ها که ده بینن له م جوړه داخواز و سڪالانامه دا ته نیا شایه تی دوو پیاو جی پروا و متمانه یه و هیچ بایه خیکی به شایه تی ڙنان نه داوه.

ب داخواز و سڪالانامهی داراپی یان نه وهی پتوه نديی به داراییه وه هه بیت. وه کوو: قهرز، نرخی به بیع، مامه له، وه قف، کری، وه سیټ به قازانجی سڪالاکهر، داگیر کردن، جه نایهت و جه نایه تی سه هوی و ده سه نقهس که دیه ده که ویت به شایه تی دوو پیاو یان پیاویک و دوو ڙن دیته سه لماندن. نه گهر سڪالاکهر به لگهی روونی شهرعی به دهسته وه نه بیت ده توانی به هینانی شایه تحالیکی پیاو یان دوو ڙن و به سویند خواردن، ټیدعای خوی بسه لمیټی.

پ نهو سڪالیانهی که ڙنان زیاتر زانیارییان له سهری هیه وه کوو: له دایکبون، شيردان و که مایه سی جهسته پی ڙنان به شایه تی دوو پیاو یان پیاویک و دوو ڙن دیته سه لماندن.

تہ مہنہ بہ رپر سیارہ تی سزای ڙنان چ تہ مہنہ نیکہ؟

تہ مہنہ بہ رپر سیارہ تی سزای واہ نهو تہ مہنہی که کچیک بہ رپر سیارہ تی هہ لسوکهوت و قسه و کردهی خوی له نه ستو ده گریټ و ده پی له ټاستیاندا

ولامدەر بېت. ئىتر ئەگەر كەسىكى وا تووشى تاوانىك بېت و لە بواری ياسايەوہ بۆ ئەو تاوانە سزا ديارى كرايىت، دەپ بە سزاي ديارىكراو لە ياسادا مەحكوم بكرىت و سزا بدرىت.

لە ياساي سزاي ئىسلامى كۆمارى ئىسلامى ئىراندا بە لە بەر چاوغرتى جۆرى تاوان، جياوازي ھەبە لە نىوان تەغزىرى بوون يان ھەددى بووندا.

لە ياساي سزاي كۆمارى ئىسلامى ئىراندا تەمەنى بەرپرسىارەتى سزاي لە تاوانى تەغزىرىدا بۆ كچان و كوران ۱۲ تا ۱۴ سالان ديارى كراوہ. بەلام لە تۆلەسزا و ھەدى مندالدا ئەگەرى تووشبوون بە تاوانى سزاوارى ئىعدام و تۆلەسزا، تاوانى ئىعدام و تۆلەسزاي بە سەردا دەسەپىت. ئەو كچ و كورانەى بەرپرسىارەتى سزاي دەكەويىتە ئەستۆيان كە گەيشتېتېنە تەمەنى بالغبوونى شەرى.

لە قانونى مەدەنىدا تەمەنى بالغبوونى شەرى بۆ كچان ۹ سالى تەواوى مانگى واته ۸ سال و ۹ مانگى ھەتاوى و بۆ كوران ۱۵ سالى مانگى واته ۱۴ سال و نو مانگى ھەتاوى ديارى كراوہ.

بە سەرنجدان بە بەرپرسىارەتى سزاي كچان و كورانى سەر ۱۴ سال لە تاوانى ھەدى وەكوو تۆلەسزادا، ئەگەر كچىك لە تەمەنى ۹ سالاندا تووشى تاوانىكى وەكوو كوشتن يان برىنى ئەندام بېت، ھەر وەكوو كەسانى عاقل و بالغ و گەورەسال بە سزاي ديارىكراوى قانونى سزاي ئىسلامى واته برىنەوہى ئەندام يان تۆلەسزا مەحكوم دەكرىت. بەلام ئەگەر ھەر ئەو تاوانە لە لايەن كوريزگەيەكى ۹ سالانەوہ بكرىت، ھىچ سزايەكى بۆ نابرنەوہ؛ چونكا لە روانگەى قانوندانەرى كۆمارى ئىسلامى ئىرانەوہ، كورانى تەمەن ژىر ۱۵ سالان بەرپرسىارەتى سزايان لە ئەستۆ نىيە و تەنيا كاتى ئەو بەرپرسىارەتییە دەكەويىتە ئەستۆيان كە تەمەنىان گەيشتېتېنە ۱۵ سالان، واته بالغ بووبىتن.

ھەر چەندە داسەپاندنى بەرپرسىارەتى سزاي تەواو بۆ مندالانى تەمەن ۱۵ سائىش لە گەل ھىچكام لە بنەما حقووقى و ياسا و رىسا نىونە تەوہىيەكان و تەنانت برىارە نىونە تەوہىيەكانى ئىراندا يەك ناگرىتەوہ، بەلام ديسان دەبىنن ئەم ھەلاوردنە دژى مندالانى كچ لە ئاست مندالانى كور دىتە ئاراوہ. (مادە ۸۸ قانونى سزاي ئىسلامى)

پریری دیه و تۆله سزای ژن له یاسای سزای ئیسلامیدا چۆنه؟

١. به گوێرهی ریساکانی یاسای سزای ئیسلامی دیهی تهواوی ژن، نیوهی دیهی تهواوی پیاوه. به لّام ئه گهر دیهی ژن که متر له سێ به شی دیهی تهواو بیت، له گه لّ پیاودا به رانبهره و ئه گهر له سێ به شی دیهی تهواو زیاتر بیت، نیوهی ده که ویت.

نموونه دیهی ههر قامکیکی دهست، یهک له دهی دیهی تهواوه. ئه گهر ژنیک له رووداو یکدا سێ قامکی له دهست بدات و سزاواری وهرگرتنی دیه بیت، سێ له دهی دیهی تهواوی پیاوی ده که ویت. له حالهتی وادا دیهی ژن له گه لّ دیهی پیاودا به رانبهره. واته له ئیستادا که دیهی تهواوی پیاو ٩٠٠ ملوین تمهنه، ده کاته ٢٧٠ ملوین تمهن. به لّام ئه گهر ژنیک له رووداو یکدا چوار قامکی خۆی له دهست بدات و سزاواری وهرگرتنی دیه بیت، به هۆی ئه وهی زیاتر له سێ یه کی دیهی تهواوی پیاو زیانی پێ گه یشتوووه، به پێی یاسا نیوهی دیهی پیاوی ده که ویت. بۆ نموونه لهم بابته دا ئه گهر که سی زیان دیتوو پیاو بیت دیه که ی ده کاته ٣٦٠ ملوین تمهن، به لّام بۆ ژنیک ده کاته ١٨٠ ملوین تمهن، واته نیوهی دیهی پیاوه که. بۆچی؟ چونکا رادهی دیه که ی له سێ یه کی زیاتره. (مادهی ٥٦٠ی قانونی سزای ئیسلامی، به شی دیات)

هه لّ بهت له زیان و رووداوی هاتوچۆدا، قانوندانهر شه ریکه کانی بیمه ی ناچار کردوو ه زیان و دیهی زیان دیتووانی رووداوی هاتوچۆ به تهواوی بدن به پێ ئه وهی ره گه زی که سه که له بهرچاو بگرن و پاشان پاشماوهی دیهی ژن و پیاو له سندوووقی دا بئینکردنی زیانه جهسته ییه کان داوا بکه نه وه.

ئه گه رچی ئه م هه ناگه وه دهی هاتنی به رانبه رری دیهی ژن و پیاو نییه و له رووداوی هاتوچۆدا که مه رگی لّ ده که ویته وه، دیهی تهواوی ژنیک ههر وا به نیوهی دیهی تهواوی پیاویک حیساب ده کریت؛ به لّام لانیکه م ئومیدی ئه وه هه یه که له زیان و ئاسیبی رووداوی هاتوچۆدا، ژنانیش به ئه ندازه ی پیاوان دیه یان پێ ده بریت. (تییینی ٢ی مادهی ٤ی قانونی بیمه ی که سی سته م)

٢. سه بارهت به تۆله سزای ئه ندام یان تۆله سزای گیانی ش له یاسای سزای ئیسلامیدا،

بايەخى گىيانى ژنىك نيوەى پياويك ھاتۆتە ئەژمار. بۇ نمونە ئەگەر پياوى ژنىك بكوژىت، كەسانى نزيكى ژنە كە تەنيا ئەو كاتە دەتوانن تۆلەسزاي بكوژە كە جىبەجى بكەن كە نيوەى دىەى تەواوى پياويكى پىبدەن. چونكا گىيانى پياويك بە ئەندازەى گىيانى دووژن بايەخى پىدراوہ و بۇ ئەستاندەنوہى گىيانى پياويك لە بەرانبەر گىيانى ژنىكدا، دەپى بە ئەندازەى دىەى تەواوى ژنىك بىدەن بە پياوہ كە بۇ ئەوہى لە تۆلەسزادا يە كسانى بىتە ئاراوہ.

ئىستا ئەگەر ژنىك پياوى بكوژىت و كەسوكارى پياوہ كە بيانەوى ژنە كە تۆلەسزا بكنەنوہ، دەپى ژنە كە يان كەسوكارى نزيكى، پىش كوشتنەوہى بە ئەندازەى دىەى تەواوى ژنىك واتە نيوەى دىەى تەواوى پياويك بىدەن بە كەسوكارى نزيكى كەسى كوژراو، پاشان ژنى بكوژ تۆلەسزا بكن.

سەبارەت بە تۆلەسزاي ئەندامە كانى جەستەش ھەر بەو شىوازەيە. دىەى ئەندامە كانى جەستەى ژن تا ئەو كاتەى نەگەبىشتىتە يەك لە سىي دىەى تەواو، لەگەل دىەى پياودا يە كسانە بەلام ئەگەر ئەندازەى دىە بۇ ئەندامە كانى جەستەى ژن يەك لە سى زياتر بىت، نيوەى دىەى پياوى پى ئەشەيت. بۇ نمونە ئەگەر پياويك ھەر دوو دەستى ژنىك بېرىتەوہ و ژن داواى تۆلەسزا بكات، بۇ تۆلەسزا لە بەرانبەر دوو دەستى ژنە كەدا، تەنيا دەستىكى پياوہ كە دەبىرەنوہ. (مادەى ۵۶۰ ياساى سزاي ئىسلامى، بەشى ديات)

؟ ئەگەر ژنىك، مېردەكەى لە كاتى سەر جىيى لەگەل ژنىكى بىگانەدا بىينى، لە بارى ياسايىوہ دەتوانى چ ھەلسوكەوتىكى لەگەل بكات؟

لە ياساى سزاي ئىسلامىدا، بۇ ئەو ژنانەى وا مېردەكەيان لە كاتى ئەنجامى كارى ناشەرى و تەنانەت زىنادا دەبىينى، ھىچ بىر يارىك دەرنەكراوہ و ژن تەنيا دەتوانى سكالاً تۆمار بكات، ئەوئىش ئەپى ئىدعاكەى بسەلمىيى. ئەگەر ژنە كە نەتوانى بە بەلگەى روونى شەرى ئىدعاكەى بسەلمىيى، بە حەدى پلە چوار مەحكوم دەكرىت دەپى ۸۰ زەبرى شەلاقى لى بدرىت. بەلگەى روونى شەرى لە تاوانى زىنادا، شايبەتى چوار پياوى عادلى يان چوار جار دانپىانانى تووشبووانى كارەكەيە. ئاشكرايە

له بارودڅخې وادا بوونی چوار بیاوی عادل بو دیتنی رووداوه که و شایه تی دانیان له دادگادا نامومکینه. سه باره ته به دانپیانانیش ههر وایه. به لام بریاری یاسا سه باره ته به پیاوان به مجوره نییه. له یاسادا بریار له سهر نه وه دراوه که نه گهر پیاویک ژنه که ی خوی له گهل پیاویکی دیکه دا له سهر جینگایه ک بیی، نه ته نیا بوی هه یه ژنه که ی خوی بکوژیت به لکوو ده توانی پیاوه بنگانه که ش بکوژیت. له م بابه ته دا پیاوه که هیچ پیوستیکی به هینانه وهی هوکاری روونی شهرعی نییه و ته نیا ده بی بیسه لمیئی یان به واتایه کی روونتر: ئیدعا بکات که دننیا به له وهی که هاوسره که ی به دنخوازی خوی له گهل نه و کابرا بنگانه خه وتووه. (ماده ی ۶۳۰ ی یاسای سزای ئیسلامی)

ئایا دایک ده توانی به ههر هوکاریک منداله که ی له بار ببات؟

نه گهر چی له بار بردنی مندال له بواری یاساییه وه قه ده غه نه و هیچ که سیک مافی نه و کاره ی نییه به لام له هه ندی بارودڅخې تایبه تدا که یاسا دیاری کردوه، ئیزن به دایک دراوه منداله که ی له بار ببات. نه گهر دایک به ههر هوکاریکه وه ته نانه ت به هو ی نه خوشین و خواردنی هه ندیک درمان بیته هو ی له بارچوونی منداله که ی، به سه رنجدان به نه ندازه ی کوره که ی ناوسکی و جیگر بوونی له ههر کام له قوناخه کانی گه و ره بوونیدا و ههر وه ها به سه رنجدان به نیر و می بوونی، دیه ی بو دیاری کراوه. له م حاله ته دا دایک مه حکووم ده کریت به وهی که دیه بدات به

باوک و خوی هیچی ناکه وی. (ماده ی ۷۱۸ ی یاسای سزای ئیسلامی، به شی دیات)

به لام نه گهر باوک یان بایره بینه هو ی له بارچوونی منداله که، نه گهر دایک داوای دیه ی منداله که ی بکات ته نیا به دانی به شه دیه ی دایکی منداله که مه حکووم ده کریت و نه گهر خویشی به شیک له دیه که دا هه بیت به شی خوی وه کوو باوک ده که ویت. سه باره ته به توله سزاش ده بی نه م خاله روون بکهینه وه که نه گهر باوک یان بایره ته نانه ت مندال یان نه وه که ی خو یان بکوژن، توله سزا ناکرینه وه و ته نیا نه گهر دایک داوای دیه ی منداله که ی بکات به نه ندازه ی به شی دایک له دیه که ی مه حکووم ده کرین. به لام نه گهر دایک منداله که ی بکوژیت، توله سزا ده کریته وه. لیره دا پیوسته وه بیرى ببنینه وه که سزا کانی توله سزای نه ندانه کانی جهسته و گیان

له گه ل هيجكام له ريسا نيونه ته وه ييه كاني مافي مروؤف و په يمانه نيونه ته وه ييه كاني كؤوماري ئيسلامي ئيراندا ناگونجې، ئه مه له حاليكدا يه خوېشي ئه ندا مي «شووړاي مافي مروؤفي رينكخراوه ي نه ته وه يه كگرتووه كان» ه، پڼويسته به خيړاي ياسا فيقه ييه كاني سه رچاوه گرتووه له شهرع (وه كوو حه دوديه و توؤله سزاو شايه تحال بوون) له ياسا سزاييه كان و ريسا هه لا وار دووه كاني دژي ژنان له هه موو ياسا مه دهنې و سزاييه كان وه لا بڼرين و ياسا پيشه ننگه كاني مافي مروؤف و يه كساني خواز و عادلانه جيگره وه ي ئه م ياسا كوؤنه په رسته شهرع يانه بكرين.

له ئه گه ري دووگان پووني نه خواز اودا، ئيا ژن مافي ئه وه ي هه يه منداله كه ي له بار بيات؟

نا! له ياساي ئيراندا بڼه ما له سهر له بارنه بردني منداله. له باربرني مندال نه ته نيا قه ده غه ن كراوه به لكوو له باري ياسا ييشه وه تاوانه و سزاي حه پس و ديه ي بو ديارى كراوه. له ياساي ئيراندا ته نيا كاتي ئيزني له باربرني مندال دراوه كه تا قه رينگاي رزگاري دا يك له مردن بيت.

دا يك بو له باربرني مندال ده ي ئه و قوؤنا خانه ي خواره وه تيپه ري ئي:

۱. داوا له پزيشكي قانوني بكات به لگه ي له باربرني منداله كه ي بو دهر بكات.
۲. ته مه ني ساواي ناسك له چوار مانگ كه متر بيت و روؤحي تي نه گه رابيت.
۳. كوميسيوني پزيشكي قانوني بو له باربرني منداله كه رازي بيت.
۴. وه رگرتني راي سه رپه رشتي منداله كه سه باره ت به:

— ناگاداري له داخوازي دا يك و هوكاره كاني بو داخوازي ئيجازه نامه ي له باربرني مندال

— ناگاداري له دوؤخي ته ننگانه ي دا يك

— ته مه ني ساواي ناسك

— دوؤخي روؤح به به رد اچوون

— ره خسان يان نه ره خساني دا بڼه كرتني دوؤخي پڼويست بو راگرتني منداله كه پاش له دا يك بووني

— ههر بابه تيكي پڼوه نديداري دي كه كه سه رپه رشتي منداله كه بيهه وي باسي لي بكات

ه. بریاری له باربردن له لایهن دادوهری نه ندامی کومیسسیون پزیشکی قانونییه وه دهرده کریت. ههر پزیشکینک به بڼ بریاری دادوهری تایبه ته وه مندا ائیک له بار ببات، په روانه ی پزیشکیه که ی له بایه خ ده که ویت.

(یاسای له باربردنی مندا له پکارنامه ی ماده ی ۵۶ ی راگه په نراوی پکارنامه ی به پتوه بهری ماده ی ۵۶ ی پالپشتی له بنه مال له مهر له باربردنی مندا له لایهن سه روکی هیزی دادوهرییه وه)

جینگای باسه که هم یاسایه نه په رژاوه ته سهر دهرکردنی بریاری له باربردنی مندا له چوار مانگاندا و پاش روچ به به رداچوونی. له حائیکدا نه گهر دایک نه خووش بیت پاش روچ به به رداچوونی مندا، کیشه کانی زیاتر ده بیت.

؟ نایا ژنان ده توانن پاسپورتیان هه بیت؟

به ئی، کچانی سه لئی ژیر ۱۸ سالان به ئیجازه ی سهر په رشت (واته باوک یان بایره) و له نه گهری نه بوونی سهر په رشتدا، به ئیجازه ی سهر وه سیت په ساپورتیان بو دهرده کریت. بو ژنی شوودار هم ئیجازه دراوه به میړده که ی. واته ژنیک که میړدی هه بیت چ ته مهنی ژیر ۱۸ سالان بیت یان سهر ۱۸ سالان و ته نانه ت ژنیک میړداری ته مهن ۸۰-۹۰ سالنیش بو وهرگرتنی پاسپورت پتویستی به ئیجازه ی میړده که ی هه په. ژنی میړددار له کاتی داخوازی کردنی پاسپورتدا ده بڼ له گهل ناسنامه و به لگه ی پتویستی ئیداره ی گوزهرنامه، به لگه ی فهرمی ره زامه ندی میړده که شی په یوه سستی به لگه کانی دیکه بکات و راده سستی بکات. بو هم مه به سته ده بڼ پایوه که بچیته ده فته رخانه یه ک و بو دهرکردنی پاسپورت به ناوی ژنه که یه وه ره زامه ندی خو ی به شپوه ی نووسراو دهر بریت. به م پنیه ژنانی میړددار به بڼ ئیزی میړده که یان ناتوانن پاسپورت وهر بگرن. (برگه ی ۱ و ۳ ی ماده ی ۱۸ ی قانونی گوزهرنامه، په سنکراوی سالی ۱۳۵۱)

؟ نایا له وهرگرتنی ئیجازه ی میړد بو دهرکردنی پاسپورت، ریز په ریک بوونی هه یه؟

به ئی، له ههندی بابه ت ناوارته دا که یاسای گوزهرنامه دیاری کردووه، دهرکردنی گوزهرنامه بو ژنانی میړددار پتویستی به ئیجازه ی میړد ناکات:

۱. ژنیک که له گه‌ل می‌رده که‌ی نیشته‌جی دهره‌وه‌ی ولاته.

۲. ژنیک که شووی کردی به پیاویکی بیانی و هاوولاتیووونی ئیرانی خوی پاراستی.

۳. له حاله‌تیکی ئاساییدا واته کاتیکی که ژن و می‌رد هه‌ردووکیان له ئیران بن و ژنه که ناچار بی‌ت داخوازی گوزه‌نامه بکات. لیره‌دا دادستان ده‌توانی به جیگای می‌رده که‌ی به دهرکردنی پاسپورت به ناوی ژنه که‌وه ره‌زامه‌ندی خوی دهر‌بیریت.

بۆ نمونه ژنه که تووشی نه‌خوشین بووه و له ناوخوی ولاتدا چاره‌سه‌ر نابیت و پتویسته بۆ چاره‌سه‌ری نه‌خوشییه که‌ی بچیت بۆ دهره‌وه‌ی ولات. یان کاتی ژن

ده‌یه‌وی سه‌فه‌ریکی زیاره‌تی یان زانستی یان خزمه‌تگوزاری یان په‌روه‌ده‌یی یان وهرزشی بکات و می‌رده که‌ی ئیزنی نادات. له کاتی وادا ژنه که ده‌توانی په‌نا به‌ریته دادستانی و داوا له دادستان بکات گوزه‌نامه‌ی به ناوی خوییه‌وه بۆ دهر بکات.

هه‌لبه‌ت ئەمه به واتای ئەوه نییه که دادستان بێ ئەملاو ئەولا ره‌زامه‌ندی خوی دهر‌بیریت؛ چونکا به پیی یاسای گوزه‌نامه، دادستان ته‌نیا له سه‌ریه‌تی لانی زور تا سێ رۆژ ولام بداته‌وه و ره‌زامه‌ندی یان ناره‌زایه‌تی خوی له ئاست دهرکردنی گوزه‌نامه به ناوی ژنه که‌وه را بگه‌یه‌نی. به‌م پییه ئە گهر دادستانیش به دهرکردنی گوزه‌نامه به ناوی ژنه که‌وه رازی نه‌بیت، ژنه که ته‌نیا له به‌ر ئەوه‌ی می‌ردی هه‌یه و ته‌نانه‌ت بۆ ئەم بابته‌هه‌ تابه‌تانه‌ش له وه‌رگرتنی گوزه‌نامه پییه‌ش ده‌بیت. (پرگه‌ی

۳ ماده‌ی ۱۸ ی قانونی گوزه‌نامه)

؟ ئایا ئەو ژنانه‌ی وا گوزه‌نامه‌یان هه‌یه ده‌توانن به‌ ب هه‌چ به‌ر به‌ستیک له ولات بچنه دهره‌وه‌؟

نا! پتویسته ئەمه بلێین که ژنی می‌رددار ته‌نانه‌ت ئە گهر بۆ وه‌رگرتنی گوزه‌نامه ره‌زامه‌ندی می‌رده که‌شی له سه‌ر بووبیت و گوزه‌نامه‌شی وه‌رگرتی، بۆ چووونه دهر له ولات ئازادی ته‌واوی نییه. چونکا له‌وانه‌یه می‌رده که‌ی په‌ژێوان ببیته‌وه و دژایه‌تی خوی له گوزه‌نامه‌ی ژنه که‌ی دهر‌بیری و پتیش به چووونه‌دهره‌وه‌ی بگریته، له‌م حاله‌ته‌دا ئیتر گوزه‌نامه‌ی ژنه که‌ی زه‌وت ده‌بیت. که ابوو بۆ چووونه‌دهره‌وه‌ی ژنی

می‌رددار له ولات ته‌نیا بوونی گوزه‌نامه به‌س نییه. (ماده‌ی ۱۹ ی قانونی گوزه‌نامه)

؟ ئایا دایک مافی ئەو هی هەیه له کاتی سەفەر دا داوا بکات ناوی مندالە کە ی وە کوو هاوسە فەر له گوزەر نامە کە یدا تۆمار بکریت؟

دایک دەتوانێ له ئیدارە ی گوزەر نامە ئەم داخواییه بکات. بە لām تۆمار کردنی ناوی مندال وە کوو هاوړی له گوزەر نامە ی دایکدا، تەنیا به داخوای دایک جیبه چی نابیت به لکوو دە بی سەر پەرشتی مندال ئەم داخواییه له ئیدارە ی گوزەر نامە بکات. کە وابوو تۆمار کردنی ناوی مندال وە کوو هاوړی سە فەر له گوزەر نامە ی دایکدا گریډراو هەو هی کە سەر پەرشتی مندالە کە (باوک یان باپیره) یان سەر وە سیتی مندالە کە داوا بکات.

؟ ئایا ریز پەر پیک هەیه بو ئەو هی ناوی مندال له گوزەر نامە ی دایکدا تۆمار بکریت به بی ئەو هی پیویست به داخوای سەر پەرشت بکات؟

بە ئی، هەندی بابەت له قانونی گوزەر نامە دا پە چاو کراو ه کە بی ئەو هی پیویست به داخوای و رەزامەندی سەر پەرشت بکات وە کوو هاوړی سە فەر له گوزەر نامە ی دایکدا تۆمار دە کریت. ئەم بابە تانە بریتین له:

۱. کاتی کە ژنی ئێرانی دانیش تووی هەندە رانە به لām مندالە کە ی له ئێران له دایک دە بییت. لەم حالە تە دا ناوی مندالە کە له گوزەر نامە ی دایکدا تۆمار دە کریت و پیویست به رەزامەندی باوکی ناکات.

۲. ئە گەر ژنی ئێرانی له هەندە ران مندالە کە ی بییت و میژدە کە ی کە ئێرانییه له و شوێنە نه بییت. لەم حالە تە دا ناوی مندالە کە وە کوو هاوړی له گوزەر نامە کە ی دایکدا تۆمار دە کریت و پیویست به رەزامەندی باوکی ناکات.

۳. دایکیک کە له ئێران له دایک بو هە لām هاوولاتی ئێرانی نییه، ئە گەر مندالە کە ی له ئێران له دایک بییت، تۆمار کردنی ناوی مندالە کە ی له گوزەر نامە دا پیویست به رەزامەندی باوکی ناکات. (بەرگە ی مادی ۹۷۶ ی قانونی مە دە نی)

۴. بابه تیکی دیکه ش هه یه که له بنه رتدا پتوه ندی به هاوولاتی بوونه وه هه یه به لام له قانونی گوزه نامه دا تۆمارکی ناوی مندال له گوزه نامه ی دایکدا ده گرتته وه.

روونکردن هوه: نه گهر مندالی دایک و باوکیکی بیانی له ئیران له دایک بییت. بو نموونه دایک و باوکه خه لکی ولاتی ئالمان بن و به سه فهر هاتبیتن بو ئیران و منداله که یان له ئیران له دایک بییت. به گویره ی یاسای هاوولاتیبوون، منداله که پهیره ی یاسای ولاتی ئالمانه. ئیستا نه گهر دایک و باوکی منداله که بیان هوه له بهر نه وه ی منداله که یان له ئیران له دایک بووه، هاوولاتیبوونی ئیرانیسی بو وهرگرن؛ پتوه ندی نیوان ئیران و ئالمان له هه ندی بابه تی ویکچووی نه مه لیک ده دنه وه. نه گهر له نیوان ئیران و ئالمان له م جوړه بابه تانه دا پتوه ندی دوولایه نه هه بییت و حکومته تی ئالمان نه وه قه بوول بکات که نه گهر دایک و باوکیکی ئیرانی منداله که یان له ئالمان له دایک بییت مافی هاوولاتیبوونی ئالمانی پ بادت، ئیرانیسی نه و کاره ده کات و مافی هاوولاتیبوون ده به خشیت به و منداله ی له دایک و باوکیکی ئالمانی و له ئیران له دایک بووه. نه مه پتوه ندییه کی دوولایه نه یه؛ واته ولاته کان له هه ندی بابه تی وه کوو مافی هاوولاتیبوون، به پی پتوه ندی دوولایه نه ریساکانیان ریکه خه ن.

نه م بابه ته تۆمارکردنی ناوی مندال له گوزه نامه ی دایکیش دا ده گرتته وه و بریاری له سهر دراوه که له م جوړه بابه تانه دا نه گهری منداله که ئیرانییه به لام چونکا باوک و دایکی بیانین، تۆمارکردنی ناوی له گوزه نامه ی دایکیدا پتویست به ره زامه ندی باوکی

ناکات. (ماده ی ۹۷۸ ی قانونی مه ده نی)

هاوولاتیبوون چییه؟

هاوولاتیبوون پتوه ندییه کی حقوقی و سیاسییه که خه لک له گهل ده سه لاتی ولاتیکیدا هه یانه. له نه نجای نه م پتوه ندییه دا، هاوولاتیبیانی هه ر ولاتیکی به شیوه ی به کسان له هه موو مافیکی سیاسی و کۆمه لایه تی و مافی شارۆمه ندی به هه ره مه ند ده بن و له به رانه ردا ده سه لاتیش ده پی ریز بو مافی هاوولاتیبیانی خۆی دابنیت و خزمه تگوزارییان پتیشکه ش بکات.

؟ ئایا هه موو ئه و که سانه ی له ئیران نیشته جین هاوولاتی ئیران دینه ئه ژمار؟

نا! له دانیشتووانی ئیران، ئه وان هه ی هاوولاتی ئیران دینه ئه ژمار که:

(ع) هاوولاتی ولاتیکی دیکه نه بیت

(ب) حکومه تی ئیران به لگه ی هاوولاتی بیوونی ئه وان قه بوول بکات و به ره ه ئستی نه بیت، که وابوو له وان هه یه که سیک دانیشتووی ئیران بیت و له هه مان کاتدا هاوولاتی بیوونی ولاتیکی دیکه ی وه کوو فه رانس ه ی شی هه بیت، ئه م که سه ته نیا کاتیک هاوولاتی ئیران دینه ئه ژمار که حکومه تی ئیران به لگه ی هاوولاتی بیوونی بیانی ئه وی قه بوول بیت و به ره ه ئستی نه بیت یان به سندی کرد بیت.

؟ ئایا هه موو ئه و که سانه ی له ئیران له دایک ده بن هاوولاتی ئیران دینه ئه ژمار؟

نا! ته نیا هه ندی له و که سانه ی که له ئیران له دایک ده بن ئه گه ر بارودۆخی گونجاویان هه بیت، هاوولاتی ئیران دینه ئه ژمار:

۱. ئه و که سانه ی باوکیان ئیرانییه هاوولاتی بیوونی باوکیان واته ئیرانی بوونیان بو ده گوازیته وه.

پتیویست به روونکردنه وه یه به گوێره ی قانونی مه ده نی ئیران هه موو ئه و که سانه ی دایک و باوکیان ئیرانی بیت، جا چ له ناوخی ئیران بن یان له ده ره وه ی ولات بن، ئیرانی دینه ئه ژمار. به واتایه کی روونتر قانونی هاوولاتی بیوونی ئیران پێره ی سیسته می خوینی باوکه.

۲. ئه و که سانه ی له ئیران له دایک ده بن به لام دیار نییه دایک و باوکیان کێیه، هاوولاتی ئیرانی دینه ئه ژمار. که وابوو هه ر مندانیکی له ئیران بدۆزیته وه و دیار نه بی دایک و باوکی کێن، جا چ مه لۆتکه به ک بیت یان گه وره تر بیت، هاوولاتی ئیران دینه ئه ژمار.

۳. ئەو كەسەى لە ئێراندا لە داىك و باوكىكى بيانى دەبێ و داىكى يان باوكىشى لە ئێران لە داىك بووبىت، باوه كوو داىك و باوكىشى بيانين، ئەو منداڵەى لەم دۆخەدا لە داىك دەبىت هاوولتیی ئێران دىتە ئەژمار. بۆ نموونه «سام» كە لە ئەمريكا لە داىك بووه و هاوولتیبوو ئەمريكاي هەيه لە گەل «سۆزان» دا هاوسەرگيرى دەكات، سۆزان لە ئێران لە داىك بووه بەلام هاوولتیی ئيسپانيايه. سۆزان دووگيانە و لە گەل هاوسەرەكەى وه كوو گەشتيار گەشتىك بۆ ئێران دەكەن. لەم گەشتەياندا «ئارەن» ى كورپان لە ئێران لە داىك دەبىت. ئىستا سوزان ئە گەرجى هاوولتیبوو ئێرانى نيبە بەلام بە هۆى ئەوهى لە ئێران لە داىك بووه، منداڵەكەى كە لە ئێران لە داىك دەبىت هاوولتیی ئێران دىتە ئەژمار و دەتوانن ناسنامەى ئێرانى بۆ وەر بگرن.

۴. ئەو كەسەى لە باوكىكى بيانى و داىكىكى ئێرانى و لە ئێران لە داىك بووبىت، پاش ئەوهى تەمەنى بگاتە ۱۸ سالى تەواو و بە مەرجىك ماوهى سالىك لە ئێران ژيايىت و كيشەى سياسىي نەبىت، هاوولتیی ئێران دىتە ئەژمار. بەم پىپە ئەم كەسە تا ئەو كاتەى تەمەنى نە گەيشتیبىتە ۱۸ سالان و ئە گەر لانىكەم سالىك لە ئێراندا نەژيايى، هاوولتیی ئێران نايەتە ئەژمار و ئە گەر بيههوى بە پىي هاوولتیبوو داىكى هاوولتیبوو ئێران وەر بگرت دەبێ داخوازی هاوولتیبوون بكات و بە پىي ريسا پىوه ندىدارە كان قوناخە كانى وەر گرتنى هاوولتیی تىپەر بكات.

۵. هەر ژنىكى بيانى لە گەل پياويكى ئێرانيدا هاوسەرگيرى بكات هاوولتیی ئێران دىتە ئەژمار. واتە بە پىي هاوسەرگيرى لە گەل پياوى ئێرانيدا، هاوولتیبوو ئێرانى پى دەدرىت.

ئایا منداڵێك كە داىكى ئێرانىيه و باوكى بيانى تا تەمەنى ۱۸ سالان ناتوانى بىتە هاوولتیبووكى ئێرانى؟

مندالیک که دایکی ئیرانییه و باوکی بیانی، بهو مهرجانهی که یاسا دیار پی کردوو دهتوانی بیته هاوولاتی ئیرانی. بۆ نمونه: دایکی «شاهو» ئیرانییه و باوکی خه لکی ئهفغانستانه. ئه گهرجی شاهو له ئیران له دایک بووه و دایکیشی ئیرانییه، بهلام ئه و ئیرانی نایه ته ئه ژمار و بۆ ئه وهی که هاوولاتیبوونی ئیرانی پی بدریت، ده پی دایکی داوای بکات. بۆ داخوازی هاوولاتیبوونی مندال له لایه ن دایکی ئیرانییه وه ده پی مهرجه کانی ماده واحیده «یاسای دیاریکردنی چاره نوسوی هاوولاتیبوونی مندالانی دایک ئیرانی و باوک بیانی» بیته ئه نجام. پاش ئه وه دایک دهتوانی هم هاوولاتیبوونی ئیرانی بۆ منداله کهی دهسته بهر بکات و هم ناسنامهی ئیرانیسی بۆ وه برگریت.

مندالیک که دایکی ئیرانییه و باوکی بیانی، ده پی چ بارودۆخیکی هه بیته بۆ ئه وهی بیته به هاوولاتی ئیرانی؟

هه ره که سیک دهتوانی پاش ئه وهی ته مه نی گه یشته ۱۸ سالی ته واو، به ره چاوکردنی مهرجه یاساییه کان داوای هاوولاتیبوونی ئیران بکات. به لام سه بهاره ت به و مندالانهی له ئه نجامی هاوسه رگیری ژنی ئیرانی و پیاوی بیانی له ئیران له دایک ده بن، هه ندی مهرج له یاسادا «دانی هاوولاتیبوونی ئیرانی به و مندالانهی له ئه نجامی هاوسه رگیری ژنی ئیرانی و پیاوی بیانی له دایک ده بن» بۆ وه رگرتنی هاوولاتیبوونی ئیرانی پیتش ته مه نی ۱۸ سالان له به رچاو گیراوه که دایک دهتوانی به ره چاوکردنی ئه و مهرجانه و تیپه راندنی پرۆسه ی فه رمی یاسا، هاوولاتیبوونی ئیرانی بۆ منداله که ی وه گریت.

ئه و مهرجانه ی پیویستن بۆ دانی هاوولاتیبوونی ئیرانی به و مندالانهی له ئه نجامی هاوسه رگیری ژنی ئیرانی و پیاوی بیانی له دایک ده بن و ته مه نیان نه گه یشتۆته ۱۸ سالان، بریتین له:

ئ) بۆ هاوسه رگیری دایک و باوک لایه نی شه ری ره چاو کرابیت

ب) هاوولاتبیوونی دایک مندالہ کہی ناگریتہوہ، بہ لکھو دایک دہ پ داوا بکات مافی هاوولاتبیوون بہ مندالہ کہی بدن

پ) لہ روانگہی و ہزارہی ئیتلاعات و ئیتلاعاتی سپای پاسدارانہوہ پیدانی هاوولاتبیوون بہو مندالانہی دایکیان ئیرانی و باوکیان بیاننہیہ، کیشہی سیاسی نہ بیٹ

پاش بہ سندرکدنی ئەم مادہ واحیدہ وا دپتہ بہرچا و کہ کیشہی هاوولاتبیوونی ئەو مندالانہ چارہ سہر بیٹ کہ دایکیان ئیرانی و باوکیان بیاننہیہ. بہ لآم بہ داخہوہ بہ کردہوہ وا نہ بوہ و پاریزگاریہ کان و بہر پرسیانی بالآ و ریکخواہ ئەمنیہ کان بۆ بہر پوہ بردنی ئەو کارہ دہسی دہسی دہ کەن و لہ دانی ناسنامہ بہم جۆرہ بہ مندالانہ خۆ دہ بویرن.

ئەگەر باوکیک مندالہ کہی خۆی بکوژیت، ئایا دایک دہ توانی داوای تۆلەسزای باوک بکات؟

نا! ئەگەر باوک یان باوہ گورہ مندالہ کہ یان بکوژن، تۆلەسزای ناگریتہوہ و دایک تەنیا دیہی دہ کویت، بہ لآم بہ پپچہ وانہوہ ئەگەر دایک مندالہ کہی بکوژیت، بہ داوای باوک تۆلەسزای دہ کریتہوہ.

خالە کوٹایە لہ ئیراندا لہ زۆر بواردنا هەلاوردن و نابەرەبەری لہ دژی ژنان هەبە کە بنەمای یاسایان نییە بە لآم بە داخەوہ لہ لایەن هەندئ بەرپرس و مەلایانی حکوومەتەوہ بە سەر ژناندا داسەپاوە و روژ لہ داوای روژ گوشاریان لہ سەر زیاتر دہ کەن. بۆ نمونە دہتوانین ئامازە بکەین بە نەبوونی راپەکی هاوبەش سەبارەت بە دەرکردنی ئیجازەنامە ی لیخوریی ماتۆرسکلیت بۆ ژنان و رای جیاواز سەبارەت بە رەوا بوون یان رەوا نەبوونی دووچەر خەساری ژنان، یان سەبارەت بە بوونی ژنان لہ یاریگە کان و هەر وەها خویندنی ژنان لہ هەندئ ریشتە ی زانکۆدا و هتد. بە دننایەوہ هەلاوردنی قانونی دیکەش هەن کە لەوانەبە لہ بیرمان جووین. ئەگەر سەبارەت بەو بابەتەش پرسیار بپتە ئاراوہ و لای پتووستیان بۆ ئامادە دہ کەین.

ناوه‌روکی ئەم کتێبه تهنیا په‌رژاوته سه‌ر مافه‌کانی ژن له بنه‌مانه‌دا و زۆر باب‌ه‌تی دیکه‌ی پێش‌ئیل‌کردنی مافی ژنان و هه‌ل‌ئاوردنه‌ یاسایی و نایاساییه‌کانی دژی ژنان باسیان لێ نه‌کراوه. مه‌به‌ست له نووسینی ئەم کتێبه‌ ئاگادار‌کردنه‌وه و ناشنا‌کردنی ژنانی و‌لاته‌که‌مه‌ له‌گه‌ڵ هه‌ندی رێسای هه‌ل‌ئاوردن دژی ژنان. هیوادارم ئەم و‌لاته‌ له‌ کۆیله‌تی مله‌و‌ری ئایینی و دیکتاتۆری ده‌سه‌ل‌تدار پرژگاری بێت و یاسا و رێبازی هه‌ل‌ئاوردن له‌ سه‌ر هه‌موو لایه‌نه‌کان لایچن و به‌ هیوای ده‌س‌را‌گه‌یشتن به‌ یاسایه‌ک که له‌گه‌ڵ پێودانه‌ نیونه‌ته‌وه‌یه‌یه‌کان‌دا گونجاو بێت. به‌ هیوای وه‌دیها‌تی ئەو ئاواته‌.

ماده ۱۰۳۴ ای قانونی مه دهنی

هر ژنیک کیشه ی ماره برینی نه بیت ده کری خواز بینی لی بکریټ.

ماده ۱۰۳۵ ای قانونی مه دهنی

بر یاری هاوسه رگیری، ژن و میردایه تی ناهینتته ئاراهه ته نانهت ئه گهر به شیک یان ته واوی ئه و ماره ییه ی له نیوان دوو لایه ندا بو کاتی هاوسه رگیری دیاری کراوه، درابیت. که وابوو ئه گهر ژن و میرد له یه کتر ماره نه کرابیتن، هر کامیکیان ده توانن هه ئیوه شیننه وه و لایه نه که ی دیکه ش ناتوانی ناچار به هاوسه رگیری بکات یان له بهر هه ئوه شاننده وه ی بر یاره که داوای قهره بوو کورده وه ی زیانی لی بکات.

ماده ۱۰۴۳ ای قانونی مه دهنی

کچ ئه گهر بالغیش بو بیت ماره کردنی به ستراره ته وه به ئیجازه ی باوکی یان باپیره ی، به لام ئه گهر باوکی یان باپیره ی به هوکار یکی نه شیاو ئیجازه ی پی نه دن ئیتر پیویست به ئیجازه ی ئه وان ناکات و کچه که ده توانی ئه و پیاره ی ده یه وه ی شووی پی بکات به جوانی بیناسیټی و ئه و مهرانه ی بو ماره برین و ماره یی له نیوان خویاندا دایانناوه و پاش وه رگرتی ئیزن له دادگای مه دهنی بچیته نووسینگه ی هاوسه گیری و هاوسه رگیری به که ی تو مار بکات.

ماده ۱۰۶۲ ای قانونی مه دهنی

ماره برین به خواستن و قه بوولکردن و به و وتانه ی راشکاوانه نیشانه ی هاوسه رگیرین، دیته ئه نجام گرتن.

ماده ۱۰۶۳ ای قانونی مه‌دهنی

خواستن و قه‌بوونکردن له‌وانه‌یه له لایه‌ن ژن و پیاوه‌که‌وه بوت‌ریت یان له لایه‌ن ئه‌و که‌سانه‌وه که مافی ماره‌کردن‌یان هه‌یه.

ماده ۱۰۶۴ ای قانونی مه‌دهنی

که‌سی ماره‌ب‌ده‌ب‌ عاقل و با‌لغ و مه‌به‌ستدار بی‌ت.

ماده ۱۰۶۵ ای قانونی مه‌دهنی

مه‌ودای ر‌ی‌سای خواستن و قه‌بوونکردن مه‌رجی دروستی ماره‌ب‌رینه.

ماده ۱۰۶۱ ای قانونی مه‌دهنی

ماره‌برینی کچی ژیر ۱۳ سالانی هه‌تاوی و کوری ژیر ۱۵ سالانی هه‌تاوی گر‌یدراوه به ئی‌جازهی سه‌ره‌پرشته‌وه به مه‌رجی ره‌چا‌و‌کردنی به‌رژه‌وه‌ندی ئه‌وان به لیک‌دانه‌وه‌ی داد‌گایه‌کی شیا‌وه‌وه.

ماده ۱۰۶۴ ای قانونی مه‌دهنی

ئه‌گه‌ر با‌وک یان با‌بیره له هه‌و‌یلدا نه‌بن و ئیزن وه‌رگرتن له‌وان مومکین نه‌بی‌ت و کچه‌که‌ش پ‌ی‌وستی به‌وه بی‌ت که ها‌وسه‌رگیری بکات، له‌م حانه‌ته‌دا خۆی ده‌توانی ها‌وسه‌رگیری بکات.

پوونکردنه‌وه. تو‌مارکردنی ئه‌م ها‌وسه‌رگیری به له ده‌فته‌رخانه گر‌یدراوه به ده‌ست خستی ئه‌و شتانه‌ی سه‌ره‌وه له داد‌گای مه‌دهنی تایبه‌ت.

ماده ۱۰۸۷ ای قانونی مه‌دهنی

ئه‌گه‌ر له په‌یمانی هه‌میشه‌ییدا با‌سیک له ماره‌ب‌ی نه‌کرا‌بی‌ت یان ماره‌ب‌ی بو دیاری نه‌کرا‌بی‌ت، ماره‌ب‌رینه‌که دروسته و لایه‌نه‌کان ده‌توانن پاش ماره‌ب‌رین به ره‌زامه‌ندی په‌کتر ماره‌ب‌ی دیاری بکه‌ن و ئه‌گه‌ر پ‌یش له ره‌زامه‌ندی له سه‌ر ماره‌ب‌یه‌کی دیاری‌کرا‌و پ‌توه‌ندی ها‌وسه‌ر‌یتی بگرن، ژنه‌که وینه ماره‌ب‌ی ده‌که‌و‌یت.

ماده ۱۰۹۵ ای قانونی مه دهی

له ماره برینی کاتیدا دیاری نه کردنی ماره پی ده بیته هوی هه ئوه شانده وهی.

ماده ۲۰ قانونی پالپستی له بنه ماله، په سندکراوی سالی ۱۳۹۱

تۆمارکردنی په یمانی هه میسه پی، فه سخ کردنه وهی، ته لاق، گه رانه وه و هه ئوه شانده وهی په یمان یان ته لاق پتویسته.

ماده ۲۱ قانونی پالپستی له بنه ماله، په سندکراوی سالی ۱۳۹۱

پنکهاته ی حقوقی کۆماری ئیسلامی ئیزان له راستای په ره سه ندن و پته و بوونی پتوهندی بنه ماله دا، پالپستی له په یمانی هه میسه پی ده کات که بنه مای پنکه پتانی بنه ماله یه. په یمانی کاتیش پیره وی پتودانگی شه ری و رتساکانی قانونی مه ده نییه و له و حاله تانه ی خواره وده دا ده پی تۆمار بکریت:

۱. دووگیان بوونی ژنه که

۲. پنکه اتی دوو لایه نه که

۳. مه رجی کاتی ماره برین

پوونکردنه وه: تۆمارکردنی رووداوه کانی بابه تی ئەم ماده و ماده ی ۲۰ ئەم قانونه له نووسینگه ی تۆماری فه رمی هاوسه رگیری یان هاوسه رگیری و ته لاق به پی رتسا یه که که له ماوه ی سالتیکدا به پتشنیاری وه زیری داد له لایه ن سه رۆکی هیزی دادوهریه وه په سند ده کریت و تا په سندکردنی ئە و رتسا یه، ده ستووری حوکمه تی بابه تی ماده ۱۱ ئیسا لاهی قانون سه بارت به هاوسه رگیری، په سندکراوی ۱۳۱۶/۲/۲۹ هه ر وا به رتیه ده چیت.

ماده ۴۰ قانونی پالپستی له بنه ماله په سندکراوی سالی ۱۳۹۱

هه ر که سیک سه بارت به سه ره رشتی مندال له به رتیه بردنی بریاری دادگا سه رپیچی بکات یان ببیته له مپه ر له به رده م به رتیه بردنیدا، یان له دانه وه ی منداله که خۆی ببویریت، به پی داوای خاوه ن ماف و به ده ستووری دادگای ده رکه ری یه که م بریار تا کاتی به رتیه بردنی بریار ده سه سه ر ده کریت.

ماده ۱۳۹۱ قانونی پالپستی له بنه ماله په سندکراوی سالی ۱۳۹۱

ههرکاتی دادگا پتی وای پیکهاتنه کانی سه بارهت به دیدار، سه رپه رشتی، راگرتن و بابه ته کانی دیکه ی پتوه نندیدار به منداله وه پیچه وانه ی به رژه وه ندی نه وه یان نه گهر سه رپه رشت نه رکه دیار یکراوه کانی به رتیه نه بات یان ریگا له دیداری منداله که له گه ل که سانی خاوه ن مافدا ده گرت، مافی نه وه ی هه یه سه رپه رشتیه که ی بدات به که سیکي دیکه یان چاودتیریک به له به رچاوغرتنی سنووری چاودتیری و به ره چاوغرتنی به رژه وه ندی منداله که، برپاریکی گونجاو بدات.

ماده ۱۳۹۲ قانونی پالپستی له بنه ماله په سندکراوی سالی ۱۳۹۱

نه گهر ماره پی له کاتی ماره بریندا ۱۱۰ سکه ی به هاری نازادی یان بارته قای نه وه دیاری بکرت، وه رگرتی به پی رتیسای ماده ۲ ی قانونی به رتیه به ری مه حکووم بوونی داراییه. نه گهر ماره پی له مه زیاتر بیت توانای دارایی پیاوه که پتومانی دانیه تی. ره چاوغرتنی رتیسای پتوه نندیدار به حیساب کردنی ماره پی به نرخی روزه پتویسته.

ماده واحیده ی په یوه سستی روونکردنه ووه دیک له سه ر ماده ی ۱۰۸۲

قانونی مه دده نی

روونکردنه وه. نه گهر ماره پی پاره ی باو بیت گونجاو له گه ل پیناسه ی نرخی سالانه ی کاتی دانه وه ی به نیسبهت سالی ماره برین که له لایه ن بانکی ناوه ندی کووماری ئیسلامی ئیراندا دیاری ده کرت حیساب ده کرت و پی ده دریت مه گهر نه وه ی که ژن و میرد له کاتی ماره بریندا به جوړنکی دیکه پیک هاتبتین.

ماده ی ۱۱۰۰ قانونی مه دده نی

نه گهر ماره پی ناوبرده کراو (مه رالمسمی) نامه علووم بیت یان پتوه ندی به داراییه وه نه بیت یان ملکی که سیکي دیکه بیت له حاله تی به که م و دووه مدا ژن وینه ماره پی ده که ویت و له حاله تی سته مدا وینه ی نه و شته یان بارته قای نرخی که ی ده که ویت مه گهر نه وه ی که خاوه ن داراییه که به ره وای ببینی.

ماده ۶۵۸ ی قانونی سزای ئیسلامی

ئه گهر پهردهی کچینی کچیک به نزیکی کردن یان به ههر شتیکی دیکه به بی رهزنامهندی خوی و له لایهن کهستیکی جیا له هاوسه رهوه بپته دراندن وینه مارهپی ده که ویت. **پروونکردنه وهی ۱.** ئه گهر لابر دنی پهردهی کچینی به نزیکی کردن و به رهزنامهندی بوو بیت، هیچ شتیکی ناسه لم.

پروونکردنه وهی ۲. رهزنامهندی کچی نابالغ یان لئوه که له دلوه بو کاری زینا نارازین وه کوو نارازی وایه.

ماده ۵۷۷ ی قانونی سزای ئیسلامی

هه لکه ندنی قزی ژن، به جوریک که ئیتر نه پرویتته وه، ده بیتته هوی ئه وهی ژن دیه ی ته وای بکه ویت و ئه گهر دیسان برویتته وه وینه مارهپی ده که ویت. له م بریاره دا جیا وازییه ک له نیوان قزی پر و ته نک و مندال و گه وره سالدا نییه. پروونکردنه وه. ئه گهر وینه مارهپی له دیه ی ته وای ژنیک زیاتر بیت ته نیا به ئەندازه ی دیه ی ته وای ژنیک بی ده دریت.

ماده ۱۰۹۹ ی قانونی مه ده نی

ئه گهر ژن نه یزانیی ماره ی نه هاتوو و نزیکی پروو بدات، ژن وینه مارهپی ده که ویت.

ماده ۱۰۹۳ ی قانونی مه ده نی

ئه گهر له په یمانی هاوسه رگیری دا مارهپی دیاری نه کرابیت و میرده که ی پیش له نزیکی کردن و دیاری کردنی مارهپی ژنه که ی ته لاق بدات، ژنه که مارهپی موعه ی ده که ووی و ئه گهر پاش ئه وه ته لاقی بدات وینه مارهپی ده که ویت.

ماده ۱۰۹۴ ی قانونی مه ده نی

بو دیاری کردنی مارهپی موعه بارودوخی بیاو له بواری فه قیری و ده و له مه ندییه وه ره چاو ده کریت.

مادەى ۱۰۸۵ ى قانۇنى مەدەنى

ژن دەتوانى تا ئەو كاتەى مارەپى پى نەدراوہ لەو ئەركانەى لە بەرانبەر مېردەكەى دا ھەيەتى سەرپېچى بكات بەو مەرجهى مارەيپەكەى بۇ ئىستا بېت و ئەم سەرپېچى كەرنە لە ئەركە كان نابېتە ھۆى فەوتانى مافى بژيو.

مادەى ۱۰۹۲ ى قانۇنى مەدەنى

ئەگەر پياو پېش سەرچىتى كەرن ژنەكەى تەلاق بەدات ژنەكە نېوہى مارەيپەكەى دەكەوئ و ئەگەر پياوہكە پېشتر زياتر لە نېوہى مارەيپەكەى داى مافى ئەوہى ھەيە زىادىپەكەى وەك خۆى يان نرخەكەى وەرگرتەوہ.

مادەى ۱۰۱۵ ى قانۇنى مەدەنى

لە ژيانى ھاوبەشى ژن و مېرددا سەرۆكايەتى بئەمالە تەيپەتمەندى پياوہ.

مادەى ۱۰۶۰ ى قانۇنى مەدەنى

ھاوسەرگېرى ژنى ئېرانى لەگەل پياوى بيانى لە بابەتېكىشدا كە ياسا قەدەغەى نەكردووہ ديسان پېويستى بە ئېزنى تايپەتى لە لاينە حوكمەتەوہ ھەيە.

مادەى ۱۰۶۱ ى قانۇنى مەدەنى

حوكمەت دەتوانى ھاوسەرگېرى ھەندى لە كارگېرانى فەرى و خويندكارانى حكوميش لەگەل ژنى بيانيدا بھەستېتەوہ بە ئېزنى تايپەتى.

مادەى ۱۱۱۴ ى قانۇنى مەدەنى

ژن دەپى لەو خانووہدا ژيان بكات كە مېردەكەى ديارى دەكات مەگەر ئەوہى كە ديارىكەرنى خانووہ بە ژن سېپەردانى.

مادەى ۱۱۱۶ قانۇنى مەدەنى

سەبارەت بە مادەى پېشوو مادام دادوهرى نىوان ژن و مىرد كۇتاي نەھاتووە شوپىنى نىشتە جىبوونى ژن بە رەزامەندىي ھەردوولا دىارى دەكرىت و ئەگەر لەم بابەتەدا پىك نەيەن دادگا بە ھاوپاي كەسانى نزيكى ھەر دوولا شوپىنى نىشتە جىبوونى ژنە كە دىارى دەكات و ئەگەر خزم و كەسىك لە ئارادا نەبن ئەمجار دادگا خۆى شوپىنى جىي متمانەى بۇ دىارى دەكات.

مادەى ۱۱۰۶ قانۇنى مەدەنى

لە پەيمانى ھاوسەرگىرى ھەمىشە پيدا بژيوى ژن لە ئەستۆى پياوہ.

مادەى ۱۱۰۷ قانۇنى مەدەنى

بژيو برىتییە لە ھەموو پىداوېستىيە كى باو و گونجاو لە گەل دۆخى ژندا، وەكوو خانوو، جل و بەرگ، خۇراك، كەلوپەلى نىومال و تىچووى دەرمانى و پزىشكى.

مادەى ۱۱۱۸ قانۇنى مەدەنى

ژن سەر بە خۆپە لەو ەدا كە دەسەلاق بە سەر دارايیە كەى خۆى دا ھەپىت.

مادەى ۱۱۲۷ قانۇنى مەدەنى

ئەگەر پاش مارەبرىن پياوہ كە تووشى نەخۆشى نزيكى ببىت، ژنە كە مافى ئەو ەى ھەيە نزيكى لە گەل نەكات، نزيكى نەكردن بەم ھۆكارە نابىتە ھۆى ئەو ەى بژيوى نەكەوئ.

مادەى ۱۱۱۵ قانۇنى مەدەنى

ئەگەر بوونى ژن و مىرد لە مائىكدا مەترسى زىانى جەستەپى يان دارايى يان

ئابرووی له سهر بیت، ژن دهتوانی له خانووی جیادا ژیان بکات و له نه گهري مسوگهري گومانی زیاڼی باسکراودا دادگا بریاری گه پانه وهی ژن بو ماله مېرد نادات و مادام ژن ناتوانی بگه ریته وه بو نهو ماله، بژیوی له نه ستوی مېرده که هی ده بیت.

ماده ۱۱۰۹ ای قانونی مه دهنی

ژنیک که ته لاقی ره جعی دراوه له ده ورانی عیدده دا بژیوی له نه ستوی مېرده مه گهر نه وهی ته لاق له حالته نافرمانی ژنه که دا هاتبتیته ناروه به لام نه گهر عیدده به هوی هه لوه شانده وهی په یمانی ماره برین یان ته لاقی بائینه وه بیت ژن بژیوی ناکه ویت، مه گهر نه وهی له مېرده که هی دووگیان بیت که نه ویش تا کاتی له دایک بوونی منداله که هی بژیوی ده که ویت.

ماده ۱۳۹۱ ای قانونی پالپستی له بنه ماله په سندکراوی سالی

نه گهر که سپک توانای مالی هه بیت و بژیوی ژنه که هی نه دات یان بیتته هوی نه دانی بژیوی که سانیکي دیکه که بژیویان پې نه شی، به چه پسی ته عزیری پله شهش مه حکومت ده کریت. به دواچوونی سزایی به ستراوته وه به سکالای سکالابه ری تایبه تی و له نه گهري به خشی نی له هه کاتیکدا به دواچوونی سزایی یان به ریوه بردنی سزا کو تایی پې دیت.

پوونکرده وه. نه دانی بژیوی ژنیک که به پئی قانون ده توانی گو تریابه ل نه بیت و ههروه ها بژیوی مندالانی باروه رکراوی ده سکرد یان مندالانی ژیر سهر په رشقی ده چنه چوارچپوهی ری ساکانی نه ماده وه.

ماده ۱۱۱۱ ای قانونی مه دهنی

ژن ده توانی له نه گهري سهر پیچیکردنی مېرده که هی له دانی بژیو په نا به ریته به ردادگا، له م حالته دا دادگا نه اندازه ی بژیو دیاری ده کات و مېرده که هی به دانی بژیوه که مه حکومت ده کات.

ماده ۱۱۲۹ ای قانونی مه‌دهنی

ئه‌گهر می‌رد له دانی بژیو سه‌رپیچی بکات و له حائیکدا دادگا ناچاری کردوو به دانی بژیوی ژن، به‌لام بریاره‌که‌ی دادگای بۆ به‌رپوه نه‌چیت، ژن ده‌توانی بۆ وه‌رگرتنی ته‌لاق بچیته لای دادوهر و دادوهریش می‌رده‌که‌ی ناچار به ته‌لاق ده‌کات.

ماده ۱۱۱۷ ای قانونی مه‌دهنی

می‌رد بۆی هه‌یه ئیزن نه‌دات ژنه‌که‌ی بچیته سه‌ر کار یان پیشه‌یه‌ک که له‌گه‌ل به‌رژوه‌ندی بنه‌ماله یان ئابرووی ژنه‌که‌دا نه‌گونجیت.

ماده ۱۸ ای یاسای پالپشتی بنه‌ماله‌یه‌سندکراوی سالی ۱۳۵۳

می‌رد ده‌توانی به‌په‌سندکردنی دادگا ئیزن نه‌دات ژنه‌که‌ی له کار یان پیشه‌یه‌که‌دا بیت که دژایه‌تی له‌گه‌ل به‌رژوه‌ندی بنه‌ماله یان ئابرووی خۆی یان ژنه‌که‌یدا بیت. ژنیش ده‌توانی داخوازیکی له‌و چه‌شنه له دادگا بکات، دادگایش ئه‌گهر ببینی بژیوی بنه‌ماله تووشی کیتشه نابیت کارکردنی پیاوه‌که له‌و پیشه‌دا قه‌ده‌غهن ده‌کات.

ماده ۱۱۸۰ ای قانونی مه‌دهنی

مندالی سه‌غیر ده‌که‌وێته ژیر سه‌ر په‌رشتی بۆ ئه‌ملا و ئه‌ولای باوک یان باپیره و هه‌ر وه‌ها مندالی ناته‌واو یان لیوه‌ش ئه‌گهر گه‌وره‌نه‌بوون یان لیوه‌بوونه‌که‌ی پتوه‌ندی به سه‌غیر یه‌وه هه‌بیت.

ماده ۱۱۸۱ ای قانونی مه‌دهنی

باوک و باوه‌گه‌وره سه‌ر په‌رشتی منداله‌کانی خۆیانن.

ماده ۱۱۷۰ ای قانونی مه‌دهنی

ئه‌گهر دایک له‌و ماوه‌یه‌دا که سه‌ر په‌رشتی منداله‌که‌ی له ئه‌ستویه تووشی لیوه‌ی بیت یان شوو بکاتوه سه‌ر په‌رشتیه‌که‌ی ده‌ردریت به باوی.

ماده ۳۴۱ قانونی پالپستی له بنه ماله په سندکراوی سالی ۱۳۹۱

ئهو مندالانه ی باوکیان ده مریت سهر په رشتی ئه وان له ئه ستوی دایکیان ده بیت مه گهر ئه وهی دادگا له سهر داوای دادستان یان وهلی قه هری، ده سنیشانی بکات که دانی سهر په رشتی به دایکیان دژی به رژه وهندی منداله کانه

ماده ۴۰۱ قانونی پالپستی له بنه ماله په سندکراوی سالی ۱۳۹۱

هر که سیک له بریاری دادگا سه بارهت به سهر په رشتی مندال سهر پیچی بکات یان پیش به به رژه بردنه که ی بگریت یان مندالکه راده ست نه کانه وه، به پی داواکاری خاوهن ماف و به فهرمانی دادگای بریاردهر تا کاتی به رژه بردنی بریار ده سه سهر ده کریت.

ماده ۱۲۳۳ قانونی مه ددهنی

ژن ناتوانی به بې رهمانه ندی میړده که ی سهر په رشتی له ئه ستو بگریت.

ماده ۱۰۵۹ قانونی مه ددهنی

ماره کردنی ژنی مسولمان له گهل پیاوی نامسولماندا رهوا نییه.

ماده ۱۶۱ قانونی پالپستی له بنه ماله په سندکراوی سالی ۱۳۵۳

پیاویک ئه گهر ژنی بیت ناتوانی ژنی دووهه م بیئ مه گهر ئه وهی که:

۱. رهمانه ندی ژنی یه کهم
 ۲. ژنی یه کهم نه توانی ئه رکی ژن و میړدی به جی بیئ
 ۳. گوپراهل نه بوونی ژنی یه کهم
 ۴. تووشبوونی ژن به لیوه یی یان دهردی بیده رمانی بابه تی برگه کانی ۵ و ۶ و
- ماده ۸

۵. مه حکووم بوونی ژن به پیتی برگه‌ی ۸ ی ماده‌ی ۸

۶. تووشبوونی ژن به ههر جوړه ماده‌یه‌کی سرکه‌ر به پیتی برگه‌ی ۹ ی ماده‌ی ۸

۷. به جی هیشتنی بنه‌مانه له لایهن ژنه‌وه

۸. نه‌زوک بوونی ژن

۹. بی سهروشوین بوونی ژن به پیتی برگه‌ی ۱۴ ی ماده‌ی ۸

ماده‌ی ۱۱۲۲ ی قانونی مه‌دنه‌ی

ټه‌و که‌مایه‌سییانه‌ی خواره‌وه له پیاوډا ده‌بیته هوی مافی هه‌ټوه‌شانندنه‌وه له لایهن ژنه‌وه:

۱. خه‌ساوی

۲. له پیاوه‌تی که‌وتن به مهرچیک ته‌نانه‌ت جاریکیش نه‌توانیږی نزیکی بکات

۳. براوی ټه‌ندای زاوړی به ټه‌ندازه‌یه‌ک که توانای نزیکی کردنی نه‌بیت

ماده‌ی ۱۱۲۳ ی قانونی مه‌دنه‌ی

۱. قرن

۲. گولی

۳. به‌ټه‌کی

۴. یه‌کالا بوون

۵. لاکه‌وته و زه‌مینگیربوون

۶. کویربوونی ههر دوو چاو

ماده‌ی ۱۰۵۲ ی قانونی مه‌دنه‌ی

ټه‌و جیابوونه‌وه‌ی به لیعان دیته ټه‌نجام تا هه‌تایه ناتوانن ببنه‌وه حه‌لأل و هاوسه‌ری یه‌کتر.

ماده ۶۳۰ ی قانونی سزای ئیسلامی

ئه گهر بیاویک ژنه که ی خوئی له کاتی زینا له گه ل پیاویکی بیگانه دا ببینی و له وه دئینا بیت که ژنه که په زامه ندی به و کاره هه یه، ده توانی هه ر له و کاته دا هه ردووکیان بکوژیت و ئه گه ر ژنه که له رووی ناچار ییه وه ملی به و کاره دا بیت ده توانی ته نیا بیاوه که بکوژیت. بریاری شه ل و کوت کردنیش له م بابه ته دا وه کوو کوشتن وایه.

ماده ۱۱۴۹ ی قانونی مه ده نی

گه رانه وه له ته لاقدا وته یان کرداریک ده گرتته وه که نیشانه ی گه رانه وه بیت به و مهرجه ی له گه ل مه به ستی گه رانه وه دا بگونجیت.

ماده ۱۱۴۶ ی قانونی مه ده نی

ته لاقی خوئع ئه وه یه که ژن به هوئی ئه وه ی میرده که ی خوئ ناویت له به رانه بر ئه و داراییه ی به میرده که ی ده دات ته لاقی لی وهرده گری، جا ئه و داراییه خودی مارییه که ی بیت یان هاوکیشی ئه وه یان زیاتر یان که متر له مارییه که ی.

ماده ۱۱۲۹ ی قانونی مه ده نی

ئه گه ر میرد له دانی بژیو سه ر پینچی بکات و بریاری دادگا سه باره ت به دانی بژیو به ریوه نه بات، ژن ده توانی بو ته لاق بچیتته لای دادوهر و دادوهر به زوره ملی میرده که ی ناچار به ته لاق ده کات، هه ر وه ها ئه گه ر نه توانی بژیوی ژنه که ی بدات هه ر به و شیوه هه ل سوکه وتی له گه ل ده کریت.

ماده ۸ ی قانونی پالیستی له بنه ماله ۱۳۵۳

له و بابه تانه ی خواره و ده دا ژن یان شوو ده توانی له دادگا داوای ده رکردنی شه هاده ی نه سازین بکات و دادگاش ئه گه ر بابه ته که ی بو روون ببیتته وه شه هاده ی نه سازینان بو درده کات:

۱. بېنکهاتنی ژن و شوو له سهر ته لاق

۲. سه ریچی میرد له دانی بژیوی ژن و ئهوهی که نه توانی ناچاری بکهی
بهوهی که بژیوی ژن بدات، ههر وهها له حاله تیکدا که میرد مافه کانی ژن
نه پاریزی و نه توانی ناچاری بکهی ریژیان لی بگری

۳. نافه رمانی ژن له میرد

۴. رهفتاری نه شیاویان هاتوچوی نه شیاوی ههر کام له ژن و میرد، به رادهیه ک
که ژیان له لایه نی به رانبه ری تفت و تال بکات

۵. تووشبوونی ههر کام له ژن و میرد به نه خوشینی بیده رمان به جوریک که
دریژهی ژن و میردی بو لایه نی به رانبه ر مه ترسیدار بیت.

۶. لیوه بوونی ههر کام له ژن یان میرد له حاله تیکدا که ناکریت په یمان
هه لوه شیته وه

۷. رهچاو نه کردنی فهرمانی دادگا سه بارهت به قه دهغه کردنی کار یان
پیشه یه ک که دژی به رژه وهندی بنه ماله یان ئا برووی پیاویان ژن بیت

۸. مه حکوومبوونی ژن یان شوو به بریاری مسوگه ر به سزای پینج سال چه پس
یان زیاتر، یان به سزای نه غدی که به هوی نه بوونییه وه بو ماوهی پینج سال
ده سه سه ر بکریت یان به چه پس و سزای نه غدییه وه سه رجه م پینج سال
یان زیاتر ده سه سه ر بکریت و بریاری سزاکه ی له حالی به ریوه چوون دا بیت.

۹. گیروده و نالووده بوون به ههر شتیکی زیانبار که به لیکدانه وهی دادگا بنیاتی
بنه ماله یان تیک بدات و دریژهی ژیانی هاوسه رگریان تووشی کیشه بکات

۱۰. نه گهر پیاوه که ژتیکی دیکه بیخی یان به لیکدانه وهی دادگا به نیسه بت
هاوسه ره کانی یه کسان ی رهچاو نه کات

۱۱. نه گهر ههر کام له ژن یان میرد ژیانی هاوبه شیان به چی به یلی. لیکدانه وهی
به جیهیشتنی ژیان له نه ستوی دادگایه.

۱۲. مه حکوومبوونی ههر کام له ژن یان میرد به هوی کردنی تاوانیک که له گهل

ئابرووی بڼه ما له ی لایه نه که ی دیکه ناته با بیت. ده سنیشان کردنی نه وه ی که نه و تاوانه له گه ل ابرووی نه و بڼه ما له دا ناته با به له نه ستوی داد گایه.

۱۳. له نه گه ری نه زوک بوونی ژن یان میړد به داخوازی لایه نه که ی دیکه یان، هر وه ها له نه گه ری نه و ه دا که ژن و شوو به هوی تایبه تمه ندی جه سته ییه وه له یه کتری مندالیان نه بیت.

۱۴. سه بارت به ونبووی بیسه روشوین به ره چا و کردنی ماده ی ۱۰۲۹ ی قانونی مه دهنی.

پوونکردنه وه. ته لافیک که به هوی نه م یاسایه و به پی شه هاده ی نه سازان دپته ناراهه ته نیا له نه گه ری پیکه اتی نوو سراوی دوو لایه ندا له کاتی عید ده دا ئیمکانی گه رانه وه ی هه یه.

ماده ی ۱۰۲۰ ی قانونی مه دهنی

نه و خالانه ی خواره وه له و بابه تانه دینه نه ژمار که به گشتی که سیک وه کوو ونبووی زیندوو نایه ته نه ژمار:

۱. نه گه ر ۱۰ سالی ته واو له ریکه وتی دوا هه والی زیندوو بوونی که سی ونبوو تیپه ری و دوا ی به سه رچوونی نه و ۱۰ ساله ته مه نی که سی ونبوو له ۷۵ سال تی په ری

۲. نه گه ر که سیک نه ندای سو پای چه کداری بیت و له کاتی شه ردا بیسه روشوین بی و سی سالی ته واو له په یمانی ناشتی تیپه ری و شوینی دبار نه بی و هیچ هه والیک لی نه زانن. نه گه ر شه ر هه را درپزه ی هه بی و ناشتی نه هات بیتنه ناراهه، نه و ماویه له ریکه وتی کو تاپی شه ره وه ۵ سال دپته نه ژمار.

۳. نه گه ر که سیک له کاتی سه فه ری ده ریای له ناو که شتیدا بوو بیت و نه و که شتییه له و سه فه رده ا تیدا چووی، ده بی سی سالی ته واو له ریکه وتی تیدا چوونی که شتییه که تیپه ری به بی نه وه ی له و مسافره هه والیک گه یشتی.

ماده ۱۰۲۱ ای قانونی مه دهنی

سه بارهت به برگی کۆتایی مادهی پیشوو ئه گهر به تهواو بوونی ئه و ماوانه ی خواره وه که ده سپیکه که ی له رۆژی ریکه وتنی که شتییه که وه حساب ده کریت که شتییه که نه گه بشتیته شوینی مه به ست و له ئه گهری ری- که وتنی بی مه به ست بو دورگه یه ک که له و یوه ریکه وتوو نه گه رابیتته وه و شوینی له هیچ کوئی دیار نه بیته ئه و که شتییه فه وتا و دیته ئه ژمار.

(ئ) بو سه فه رکردن له ده ریای خه زهر و خه لیجی فارس به ماوه ی سائیک

(ب) بو سه فه رکردن له ده ریای عه مان، ئوقیانوسی هیند، ده ریای سوور، ده ریای مه دیته رانه، ده ریای رهش و ده ریای نازوف به ماوه ی دوو سال

(پ) بو سه فه رکردن له ده ریاکانی دیکه به ماوه ی ۳ سال

ماده ۱۰۲۲ ای قانونی مه دهنی

ئه گهر که سیک له ئه نجامی رووداویکدا بیچگه له و شتانه ی له برگیه کانی ۲ و ۳ ی ماده ی ۱۰۲۰ دا باس کراوه تووشی مه ترسی مردن بوو بیته و ون بوو بیته یان له فرۆکه دا بوو بیته و فرۆکه که ون بوو بیته ته نیا کاتی بریاری مه رگی ده رده کریت که پینج سال له ریکه وتی ئه و رووداوه تپه ری بی به بی ئه وه ی هیچ هه وائیک له زیندوو بوونی که سی ون بوو له ئارادا بوو بیته.

ماده ۱۰۲۳ ای قانونی مه دهنی

سه بارهت به ماده کانی ۱۰۲۰ و ۱۰۲۱ و ۱۰۲۲ دا داگاتی ده توانی بریاری مه رگی که سی ونبوو ده ر بکات که له رۆژنامه یه کی ناوچه یی و رۆژنامه یه کی پرتیراژی تاران دا سی جار و سی مانگ به دوای یه کدا راگه یانندن بلاو بکاته وه و ئه و که سانه ی له وانه یه زانیارییه کیان له که سی ونبوو هه بیته بانگیشتیان بکات بو ئه وه ی ئه گهر زانیارییه کیان له سه ری هه یه به دادگای راگه یه نن. ئه گهر له ریکه وتی یه که م راگه یانندن سائیک تپه ری و مانی که سی ونبوو نه سه لمی، بریاری مه رگی ده رده چیت.

ماده ۱۰۲۹ ی قانونی مه‌دهنی

ئه‌گهر که سێک ماوه‌ی چوار سالی ته‌واو بێ سه‌روشوین بیت ژنه‌که‌ی ده‌توانی داوای ته‌لاق بکات. له‌م حاله‌ته‌دا دادوهر به‌ پێی ماده‌ی ۱۰۲۳ ته‌لاق ده‌دات.

ماده ۱۱۳۱ ی قانونی مه‌ده‌نی

ئێختیاری هه‌لوه‌شانده‌وه‌ به‌ خێزاییه و ئه‌گهر ئه‌و لایه‌نه‌ی که مافی هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی هه‌یه‌ پاش ئاگادار بوون له‌ هۆکاری هه‌لوه‌شانده‌وه‌، په‌یمانی هاوسه‌رگیری هه‌لنه‌وه‌شینیتته‌وه‌، ئێختیاره‌که‌ی له‌ کێس ده‌چیت، به‌ مه‌رجیک زانیاری له‌ سه‌ر مافی هه‌لوه‌شانده‌وه‌ و خێزاییه‌که‌ی هه‌بوو بێ.

ماده ۱۱۲۱ ی قانونی مه‌ده‌نی

لێوه‌ی هه‌ر کام له‌ ژن و مێرد به‌ مه‌رجی سه‌قامگیر بوون جا چ به‌رده‌وام بێ یان ماوه‌ی بیت بۆ لایه‌نی به‌رانبه‌ر ده‌بیتته‌ هۆی هه‌لوه‌شانده‌وه‌.

ماده ۱۱۲۸ ی قانونی مه‌ده‌نی

ئه‌گهر له‌ یه‌ کێک له‌ لایه‌نه‌کاندا تاییه‌تمه‌ندییه‌ک وه‌کوو مه‌رج دانرا بێ و پاشان روون ببیتته‌وه‌ ئه‌و لایه‌نه‌ ئه‌و تاییه‌تمه‌ندییه‌ی تێدا نییه‌، لایه‌نی به‌رانبه‌ر مافی هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی هه‌یه‌. جا چ ئه‌و تاییه‌تمه‌ندییه‌ له‌ په‌یمانی هاوسه‌رگیریدا نووسرا بێ یان په‌یمانیکی جیاوازی له‌ سه‌ر به‌سرایت.

ماده ۲۳۸ ی قانونی سزای ئیسلامی

موساحیقه‌ واته‌ ژنیک ئه‌ندامی زاوژنی خۆی بخاته‌ سه‌ر ئه‌ندامی زاوژنی ژنیک دیکه‌.

ماده ۲۳۹ ی قانونی سزای ئیسلامی

حه‌دی موساحیقه‌ ۱۰۰ زه‌بری قامچییه‌.

ماده ۱۹۹ ای قانونی سزای ئیسلامی

رادهی پتویستی شایه تحال بۆ هه موو تاوانه کان دوو شایه تی پیاوه بیجگه له زینا و نۆربازی و ته فخیز و موساحیقه که به چوار شایه تحالی پیاوه دهسهلمی.

ماده ۵۵۰ قانونی سزای ئیسلامی

دییه کوشتی ژن، نیوهی دییه پیاوه.

ماده ۶۰ قانونی سزای ئیسلامی

دییه ژن و پیاوه له ئەندامه کاندایه تا که متر له یه ک له سیی دییه تهواوی پیاوه یه کسانه و ئەگهر بگاته یه ک له سیی یان زیاتر لهوه بیت دییه ژن بۆ نیوه دادهبەزی.

ماده ۷۱۸ قانونی سزای ئیسلامی

ئەگهر ژنیک منداله کهی نیوسکی به دهسه نقهس، یان شیوه دهسه نقهس یان به ههله بیکوژیت دییه منداله که به پیی بابهت له لایهن تووشیارهوه یان عاقله یهوه دهدریت.

پرگه ۱ ماده ۱۸ قانونی گوزهرنامه

ئهو کهسانه ی ته مه نیان ژیر ۱۸ سالانه و ئهو کهسانه ی سه ره رشتیان هه یه به ئیزنی سه ره رسته که یان.

پرگه ۳ ماده ۱۸ قانونی گوزهرنامه په سندکراوی سالی ۱۳۵۱

ژنانی میژدار ته گهر ته مه نیان ژیر ۱۸ سالانیش بیت به ره زامه ندی نووسراوی میژد و له بابهتی ناچاری دا ئیزنی دادستانی شاری شوینی داخوازی گوزهرنامه که له سه ره یه تی لانی زۆر تا سیی رۆژ سه بارهت به قه بوولکردن یان په دکردنه وهی رای

خۆی دەر بېریت، ته واوه. ئه و ژانته ی وا له گه ل مېرده که یانا نېشته جېی دهره وهی و لاتن و ئه و ژانته ی شوویان به پیاوی بیانی کردووه و ئیستاش هاوولاتی ئیرانی مه رچی ئه م برگه نایانگر یته وه.

ماده ی ۱۹ قانونی گوزه رنامه

ئه گه ر به ر به سته کانی دهر کردنی گوزه رنامه لا بچن یان ئه و که سانه ی که به هوی ماده ی ۱۸ هوه ده هینانی گوزه رنامه به ستراره ته وه به ئیزنی ئه وان هوه له ئیزنی خویان پاشگه ز ببنه وه، به ر به چوونه دهره وهی خاوه ن گوزه رنامه ده گیرد ری و تا لاچوونی به ر به ست گوزه رنامه که ده ستی به سه ردا ده گیرد ری.

ماده ی ۲۱ قانونی گوزه رنامه

ناوی ئه و مندالانه ی ته مه نیان نه گه شتو ته ۱۸ سالان و ده یانه وی له گه ل هه ر کام له دایک و باوک یان دایه گه و ره و باوه گه و ره ی باوکی یان دایکی یان باوه ژن یان باوه پیا ره یان خوشک و برای خویان سه فه ر بکه ن به پیی داخواری سه ره ر شته که یان له گوزه رنامه ی ئه و که سانه دا تو مار ده کر یت.

ماده ی ۲۲ قانونی گوزه رنامه

ناوی ئه و مندالانه ی دایکیان ئیرانی و دانیش تووی هه ندرانه و له کاتی سه ردانی دایکیان بو ئیران له دایک ده بن له گوزه رنامه ی دایکیان دا تو مار ده کر یت و له م بابه ته دا پیویست به ره زامه ندی باوک نییه و هه ره ها له بابه تیکدا که له دهره وهی ئیران باوکی ئیرانی له ولات و شوینی له دایک بوونی منداله که دا ئاماده نه بیت.

پروونکر د نه وه. مندالانی بابه تی برگه ی ۴ ماده ی ۹۷۶ و بابه تی ماده ی ۹۷۸ ی قانونی مه ده نی مادامیکی له ژیر سه ره ره شتی باوک یان دایکی خویاندا ن ده توان له گه ل باوک و دایکی خویان دا به گوزه رنامه که ی ئه وان سه فه ر بکه ن بو دهره وهی ولات.

برگه‌ی ٤٤ ماده‌ی ٩٧٦ ی قانونی مه‌دهنی

ئه‌وه که‌سانه‌ی له دایک و باوکیان بیانیه و دایکیان یان باوکیان له ئێران له دایک بووه.

ماده‌ی ٩٧٨ ی قانونی مه‌دهنی

ئه‌وه مندالانه‌ی له ئێراندا له هاوولاتیانی حکومی له دایک دهن و له ولاتی ئه‌واندا مندالانی له دایکبووی هاوولاتیانی ئێرانی به هاوولاتی خۆیان دینه‌هه ژمار وه‌کوو خۆیان هه‌لسوکه‌وتیان له‌گه‌ڵ ده‌کری.

ماده‌ی ٩٧٦ ی قانونی مه‌دهنی

ئه‌وه که‌سانه‌ی خواره‌وه هاوولاتی ئێران دینه‌هه ژمار:

١. هه‌موو دانیشتووانی ئێران بێجگه‌ له‌وه که‌سانه‌ی هاوولاتیبوونی بیانی ئه‌وان سه‌لمانی. هاوولاتیبوونی بیانی ئه‌وه که‌سانه‌ مسۆگه‌ره که ئێران به‌لگه‌ی هاوولاتیبوونی ئه‌وان قه‌بوول کرابیت.
٢. ئه‌وه که‌سانه‌ی باوکیان ئێرانیه‌ جا چ له ئێران له دایک بووبیت یان له دهره‌وه‌ی ئێران.
٣. ئه‌وه که‌سانه‌ی له ئێران له دایک بوون به‌لام باوک و دایکیان نادیاره.
٤. ئه‌وه که‌سانه‌ی له ئێران له دایک و باوکیکی بیانی له دایک‌بوون کاتی خۆی دایکی یان باوکیشی له ئێران له دایک بووه.
٥. ئه‌وه که‌سانه‌ی له ئێران له باوکیک که هاوولاتی بیانیه له دایک‌بووه و پاش گه‌یشتن به‌ ته‌مه‌نی ١٨ سالانی ته‌واو لانیکه‌م سالیکی دیکه له ئێران ژیاپی، ئه‌گینا هاوولاتیبوونی ئێرانی ئه‌وان به‌ پێی ئه‌وه‌ ریسایانه‌ ده‌بی که به‌ گوێره‌ی قانون بو‌وه‌رگرتنی هاوولاتیبوونی ئێرانی دیاریکراوه.
٦. هه‌ر ژنێکی بیانی که شووه‌که‌ی ئێرانی بیت.

۷. هەر هاوولاتییه کی بیانی که بوویته هاوولاتی ئیرانی.

پوونکردنه وه. خاله کانی ۴ و ۵ مندالی نوینه رانی سیاسی و کونسولی دهره وه ناگریته وه.

قانونی چاکسازی قانونی دیاریکردنی چاره نووسی هاوولاتیبوونی مندالانی به رهه می هاوسه رگیری ژنالی ئیرانی

ماده واحیده- مندالانی به رهه می هاوسه گیری شهرعی ژنالی ئیرانی له گه له پیاوانی بیانیدا که پیش یان پاش ئەم یاسایه له دایکبون یان دهن، پیش ئەوهی ته مه نیان بگاته ۱۸ سالی هه تاوی ته واو، به داخواری دایکیان دهنه هاوولاتی ئیرانی، ئەگه ر کیشه ی سیاسیان (به رای وه زاره تی ئیتلاعات و ئیتلاعاتی سپای پاسداران) نه بیته. ئەو مندالانه پاش ئەوهی ته مه نیان ده گاته ۱۸ سالی هه تاوی، ئەگه ر دایکیان داخواری هاوولاتیبوونی بو نه کردبن، ده توانن داخواری هاوولاتیبوونی ئیرانی بکه ن و ئەگه ر کیشه ی سیاسیان نه بیته وه کوو هاوولاتی ئیرانی وه رده گیردرین. ولامدانه وه به ناگای خواری له باری سیاسییه وه دهن لانی زور له ماوهی سئ مانگدا جیبه جئ بگریته و هیژی ئینترامیش له سه ریه تی ئیجازه نامه ی نیشته جیپی بو باوکی بیانی دهر بکات به مه رجیک کیشه ی سیاسی نه بیته.

پوونکردنه وهی ۱. ئەگه ر باوک و دایکی خوازیار له ژاندا نه مابن یان له هه ویلدا نه بن، له ئەگه ری ناروونی له توڤه مه ی خواز یاردا، دادگابه کی شیواو لیکی ده داته وه.

پوونکردنه وهی ۲. ئەو که سانه ی باوکیان یان دایکیان له ئیران له دایک بووه و تا ئیستا نه بوونه ته هاوولاتی ئیرانی، ده توانن پاش ئەوهی ته مانیان گه یشته ۱۸ سالی هه تاوی، داخواری هاوولاتیبوونی ئیرانی بکه ن، پاشان ئەگه ر پیشینه ی سزایی و کیشه ی سیاسیان (به رای وه زاره تی ئیتلاعات و ئیتلاعاتی سپای پاسداران) نه بیته، وه کوو هاوولاتی ئیران وه رده گیردرین.

ماده ۵۶ قانونی پالپستی له بنه ماله و گه نجی حه شیمهت

په سندکراوی ۱۴۰۰/۰۷/۲۴

له باربردنی مندال قه ده غه نه و به تاوان دیته نه ژمار و به پیی ماده کانی ۷۱۶ تا ۷۲۰ ی قانونی سزای ئیسلامی ماده کانی ئەم قانونه، سزای دیه و حه پس و هه لوه شانده نه وهی ئیجازه نامه ی پزیشکی به دواوه یه. له بابه تیکا که گومانی ئەوه بکات ئەو دۆخانه ی خواره وه دیته ئاراوه، ده توانی داخوازی له باربردنی مندال بدات به ناوه ندی پزیشکی قانونی.

دایک ته نیا له و بابه تانه دا که گومانی ئەوه بکات ئەو دۆخانه ی خواره وه دینه ئاراوه، بۆی هه یه داخوازی له باربردنی منداله که ی بدات به پزیشکی قانونی. هه موو ناوه نده کانی پزیشکی قانونی له ناوه ندی پاریزگاگان له سه ریانه به خیرایی داخوازییه کان بنیرن بۆ کومیسسیون له باربردنی یاسایی. ئەم کومیسسیونه که پیکهاتوه له دادوه ریکی تایه تی، پزیشکیکی پسروری دهروه ست و پسروریکی پزیشکی قانونی که له ریکخراوه ی پزیشکی قانونیدا کار بکات لانیکه م له ماوه ی هه فته یه کدا کۆ ده بنه وه. بریاری پنیویست له لایهن دادوه ری ئەندامی کومیسسیونه وه و به ره چاوه کردنی بنه مای له بارنه بردن له بابه تی جیی گوماندا ده ره ده کات. دادوه ری ئەندامی کومیسسیون ناوبراوه به دنیایی به نیسه بت یه کیک له و بابه تانه ی خواره وه ئیجازه نامه ی له باربردنی یاسایی لانی زۆر تا ماوه ی پانزه ره ژۆر ده ره ده کات:

- أ)** ئە گه رگیانی دایک زۆر له مه ترسیدا بیته و تاچه رینگای مانه وه ی دایک ته نیا به لاباربردنی منداله که مسۆگه ر بیته و ته مه نی مندالی نیو سک له چوار مانگ که مه تر بیته و هیشتا رۆح نه گه رابیته ناو جه سه ته ی منداله که.
- ب)** له بابه تیکا که ئە گه ر منداله که له بار نه چیت، دایک و منداله که هه ردووکیان ده مرن و رینگای رزگاری دایک ته نیا له باربردنی منداله که یه.

ج) ئەگەر پاش وەرگرتنى وتەكانى سەرپەرشتى مندالەكە، ھەموو ئەو مەرجانەى خواروھە روون و ئاشكرا بن:

– رەزامەندى دايك

– ئىش و ئازارى زورى دايك (ئازارىكى تاقەتپرووكىن)

– بوونى مسۆگەرى نەخۆشىنىكى بىدەرمانى كۆرپەى ناوسك، لە بابەتېكددا كە ئازارەكە پىوھەندى بە نەخۆشى يان ناتەواوى مندالى ناوسك ھەيە

– نەبوونى ئىمكانى قەرەبووكردنەوھە جىگەرەوھەىك بۆ ئازارى دايك

– نەبوونى نىشانەكانى رۆح تىگەرەان

– تەمەنى مندالى ناوسك لە چوار مانگ كە مەتر بېت

پروونكردنەوھى ۱. بىرارى دەرکراو بۆ ماوھى ھەفتەيەك لە لقى تايبەتې دادگاى پىداچوونەوھەدا، بە سەرۆكايەتى دادوھرى تايبەتې ديارىكراو لە لاين سەرۆكى ھىزى دادوھرى لەم بابەتەدا، جىگاي نارەزاى دەربرېنى ھەيە و دادگاى ناوبراويش لاني زۆر دەپ تا ھەفتەيەك بىرارى خۆى راگەيەنى.

پروونكردنەوھى ۲. نەخۆشخانەكەنى جىگاي پەسندى پزىشكى قانونى لە سەريانە لەو بابەتانەدا كە ئىزنى لە باربردن دراوھ، پاش فەرمانى دادوھر و دۇنيابوون لەوھى كە رۆح نەكراوھ بە بەر مندالەكەدا، لە بارى بېن و زانىارى پىوھەندىدار لە پەرەندەى ئەلەكترونى سۇلامەتى نەخۆش يان سامانەى مادە ۵۴ى ئەم ياسايەدا بە رەچاوكردنى رېوشوئى نھىنى تۆمارى بكەن.

پروونكردنەوھى ۳. رېكخراوھى پزىشكى قانونى زانىارى پىوھەندىدار بە ھەموو قۇناخەكانى داخوازى لە باربردن تا ئەنجامەكەى، بىرىتى لە ھۆكارى داواكار، ئەندامەكانى كومىسيۇن، دەرکردن يان دەرئەكردنى ئىجازەنامە و

هۆی دەرکردنی ئیجازنامە بە ره‌چاوکردنی رێوشوێنی نه‌پێتی، له‌ په‌روه‌نده‌ی ئه‌له‌کترونی س‌لامه‌تی نه‌خۆش یان سامانه‌ی ماده‌ ٥٤ی ئه‌م یاسایه‌دا تۆمار ده‌کات و هه‌موو س‌ائیک زانیارییه‌کانی پێشک‌ه‌ش به‌ مه‌جلیسی شوورای ئیسلامی و شوورای بال‌ای ئینقلابی فه‌ره‌ه‌نگی ده‌کات.

پروونکردنه‌وه‌ی ٤. ئه‌گه‌ر پزیشک یان مامان یان ده‌رمانفروۆش، جیا له‌ قو‌ناخه‌کانی ئه‌م ماده‌، که‌ره‌سته‌ی له‌ باربردن پێکبێنن یان هاوکاری بکه‌ن بۆ له‌ باربردنی مندال، جیا له‌ س‌زاکانی دیاریکراوی ماده‌ی ٦٢٤ی یاسای س‌زای ئیسلامی (کتێبی پینجه‌م، ته‌مب‌ی و س‌زای پێشگر) ئیجازنامه‌ی چالاکیه‌ که‌شیان هه‌نده‌وه‌شپێته‌وه‌. وه‌دیها‌تی ئه‌م تاوانه‌ پێویست به‌ دووپاتبوونه‌وه‌ ناکات.

بنیاد شیرین عبادی
SHIRINEBADI
FOUNDATION

په خشانگای ئیلېکترۆنی «دامه زراوهی شیرین عبادی»
له م نووسه ر و وه رگړه بلاوی کردۆته وه:

مافه کانه تۆمه تبار

پیداچوونه وهی دووهه م | به پینی یاسا نوپکان

مافه کانه به ندکراو

پیداچوونه وهی دووهه م | به پینی یاسا نوپکان

« بهرگه پینشو و کورتکراوهی نامیلکهی «مافه ژنان به زمانیکه ساده و ساکار» که له ساله ۲۰۰۹ نووسیومه، له لایهن کومیتتهی ژنانی «کانوونه پاریزه رانه مافه مروّف» هوه له روژی ۸ی مارسدا پیشککش به هه ندی له ژنانی ئیرانه کرا. دهقه تهواوه کهی دواتر له ژیر ناوی کتیبه «مافه ژنان له بنه ماله دا» له لایهن کانوونه پاریزه رانه مافه مروّف هوه بلاو کرایه وه و کهوته بهر دیدهی خوینهران. ئهم بهرگه ی ئیستای به پیشنیاری «دامه زراوهی شیرین عیبادی» به زیادکردن و په یوه ست کردنه یاسا نو یکان پیندا چوونه وهی بو کراوه.

مه هناز په راکه ند

